

LEUBLANSKI
ZVON

T. Z.
XLIV.
20617
AUGUST
1924.

Vsebina zvezkov za meseca julij in avgust:

1. J. Kelemina: Umetniški princip poezije. (Konec prihodnjič.)	385
2. I. A. Krylov: Jeklo. (Iz ruščine preložil B. Vdovič.)	394
3. Juš Kozak: Šentpeter. (Dalje prihodnjič.)	395
4. Igo Gruden: Noč tesnobe	413
5. Dr. Ivan Prijatelj: Vloga «omladine» v prvem obdobju mladostven- skega pokreta. (Dalje prihodnjič.)	414
6. R. Maister: Dolenjska noč	432
7. Alojzij Remec: Magda. (Konec prihodnjič.)	433
8. Ivo Šorli: Gospod Tadej	451
9. Miran Jarc: Sfinga	463
10. Dr. A. Debeljak: Iz hispano-ameriške književnosti. (Dalje prihodnjič.)	464
11. Mirko Pretnar: Sveta Trojica	477
12. Stanko Majcen: Iz knjige «Zemlja»	478
13. Vladimir Levstik: Rdeči Volk in Minchaha. (Dalje prihodnjič.)	479
14. Rad. Peterlin-Petruška: Nauk	495
15. I. A. Krylov: Kamen in črv. (Iz ruščine preložil B. Vdovič.)	493
16. Karlo Kocjančič: Skezi desno okno	494
17. Književna poročila	495
C. Golar: Fran Milčinski: Zgodbe kraljeviča Marka. — Miran Jarc: Florijan Golar: Kmečke povesti. — Pastirjeva nevesta. — Jože Rus: Anton Melik: Jugoslavija. (Konec.) — J. A. G.: Sienkiewicz Henrik-R. Molè: Potop. — A. Funtek: Bernhard Kellermann. F. Kobal: Predor. (Konec prihodnjič.) — Miran Jarc: Zanko Vasilje- vič: Šaputanje.	
18. Kronika	507
Miloje Milojevič: Glasbena pisma iz Prage. — Josip Vid- mar: Gostovanje skupine «Moskovskega hudožestvenega teatra». Belčka.	

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruga», z. z. o. z. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLIV. letnik

1924

7. in 8. številka

J. Kelemina / *Umetniški princip poezije*

Iz «Uvoda v literarno vedo»*

Metoda, ki jo uporabljamo pri preiskavanju bistva in oblik poezije, more biti v današnjih dobah, kot bomo imeli še drugod priliko obrazložiti, samo empirična. Načelu, ki vlada v naravoslovnih vedah, se niso mogle odtegniti duhovne vede, ako so hotele vobče obdržati naslov ved. Naloga obstoji torej v tem, da se zberó na širokem področju¹ vzgledi pesniškega udejstvovanja, da se opišejo in razvrsté v sistematske pregledé. V duhu časa je istotako, da nam ne zadostuje enostransko opazovanje vnanjih materialnih pojavov pesniškega udejstvovanja, temveč da hočemo imeti zanje obrazložitev, ki jo najdemo v duševnih procesih pesnikovih, pa tudi uživalčevih. Seveda ni lahko najti za vnanje pojave dovolj jake razlage v duševnostih prizadetih oseb; nevarnost preti, da bi zašli v prenačljene sklepe.

O poeziji² govorimo tam, kjer si najde prekipevajoče bogastvo človeške duše v nekaki obliki svoj brezciljni izraz. Metodično gledano, se prične proces ustvarjanja s pesnikovim dožitkom

* Glej «Zvon» 1923., št. 10. do 12.

¹ Vzgledi so nabrani iz literatur raznih časov in krajev ter iz pesniških del, katerih estetsko učinkovanje je neoporečno. «Kar je bilo tekom časov estetsko učinkovito, se mora pripoznati kot estetska vrednota» (Müller-Freienfels, Poetik). Skala teh vrednot pa ni nič absolutnega, marveč v znatni meri podvržena izpremembam. — Prikazovanje razvoja poezije v njenih raznih oblikah ni bilo v cilju te razprave. Dela, ki podajajo naravoznanstvo poezije v zgodovinskih prerezih, zapadajo pri tem v dokajšnjo nepreglednost; prim. Wolff, Poetik, Oldenburg & Leipzig 1899; Bruchmann, Poetik, 1898.

² Lat. poesis, gr. ποίσις delovanje, udejstvovanje, ustvarjanje, poezija h glagolu ποίω. Slov. pesništvo, pesnik h glagolu pě-ti, po-ja, kaže na zvezo poezije s petjem, ki tvori spoj obeh umetnosti. Pesnitve, odmenjene za glasno ali nemo (!) čitanje, kot jih poznamo danes, bi bile v prejšnjih dobah nemogoče; pesnitve so bile vedno odmenjene predavanju (recitaciji) ob spremstvu godbe in ritmičnih kretenj. Toda naša naloga je tukaj, določiti bistvo in oblike poezije kot samostojne umetniške stroke. Od elementov prednašanja nas morejo zato zanimati le oni, ki so osnovani že v obliki pesnitve in niso torej podvrženi samovoljnosti subjektivne razlage. (Glej kasnejše opazke o stavkovnem ritmu in stavkovni melodiji.)

in se konča s sorazmernim dožitkom v duši dojemajočega individuja. Ti dožitki, s katerimi imamo opraviti v poeziji in v umetnostih, v katerih vrsto spada poezija vobče, so estetske narave; njih znak je, da ne merijo na kake praktične svrhe, da stoje izven spoja praktičnih interesov življenja: da so — po Kantu — neinteresni. K značaju proizvodov ženija spada, da so nepotrební; «to je njihov plemiški list», po Schopenhauerju. S tem pa ni rečeno, da so v gospodinjstvu življenja brez pomena. Estetsko življenje se nam z bijološkega vidika razkriva kot zaposlitev organov in funkcij, ki bi sicer ležali neizrabljeni. Umetniški produkti, ki pomenijo sicer prebitok tega, kar je neobhodno potrebno, povzročajo, da za trenutek prekinjamo utilitaristično naziranje istinitosti in pozablamo vsakdanje skrbi življenja.³

Naloga poezije in umetnosti vobče je, da postavi poleg sveta istinitosti nov svet videza,⁴ ki je oblikovan iz istega materijala in je onemu ekvivalenten, ki je pa podvržen svojim lastnim zakonitostim časa, kraja, vzročnosti. Lahko bi govorili o «posebni logiki, o posebnem pojmu resničnosti v umetnosti». Nazorna strnjjenost in duševni izraz se očitujeta v umetnosti tako, kot jih ne kaže nikoli nobena istinitost — sicer ne bi mogli uvideti, čemu rabimo poleg istinitosti še umetnost. Umotvor, ki je tako pridvignjen napram dejanski istinitosti, v svojem učinku ne more zabrisati občutka, da je vse to, kar nam kaže, zgolj videz.

Razlika v izrazilih loči posamične stroke umetnosti, dočim je njih edinstvenost podana v tem, da skušajo vzbujati čuvstva. Upodablajoče umetnosti skušajo neposredno s telesi izraziti stopnjevana čuvstva, dočim učinkujejo govoreče umetnosti s posredovanjem glasov; glasba z melodičnimi glasovi v poeziji s pomočjo artikulirane človeške govorice.

Poznamenovanje človeških predstav s pomočjo besed je prva in zadnja naloga govorice, torej tudi poezije. Pesnik svoje predmete imenuje, to je: čuvstva in občutki se mu neposredno pretvarjajo v besedne zvoke, ki jih notranje sliši in izpove v svojih

³ Ti stavki so postali izza Kanta literarne skupnice estetske vede.

⁴ Jasno je, da se videz v duši ne ustvarja brez aktivnega sodelovanja vzprejemajočega in da morajo biti zato dani tukaj gotovi pogoji. Fiktivno zadržanje, ki ga kaže duševnost ustvarjajočega in sprejemajočega ob estetskih dožitkih, ki ga pa sicer lahko opazujemo še ob nešteto drugih prilikah, je študiral V a i h i n s g e r, Philosophie des Als-Ob. Estetsko zadržanje, očiščeno praktičnih smotrov, je po Vaihingerju mlajša razvojna stopnja. Umetniški produkti primitivnikov kažejo, da je fiktivno-estetsko udejstvovanje bilo spojeno s praktičnimi svrhmi.

verzih. Pesnik, kot avditivni tip, doživlja istinitost kot zaporedje, kot organsko porast in učinkovanje, kot neskončni tok življenja. «Telo mu ni eksistenca, ki nosi pogoje sama v sebi, temveč odnos in učinek; zato ga tudi doživlja kot dihajoč, živeč pojav, kot posodo občutkov in nositelja nastrojenja, kot fluidum, vibracijo atmosfere. Tudi prava naziranja iz področja vidnih dožitkov doživi v razgibanosti, tako rekoč s posredovanjem ušesa kot potek, dogodek, razvoj. Na stvareh vidi to, kar izsevajo iz sebe: nedoločno učinkovanje, nejasen obris, neizvestno migljajočo svetlobo, oduševljeno tekočo barvo (H. Hefele, *Das Wesen der Dichtung*, Stuttgart 1923).

Ker se torej izraža v področju poezije umetnikovo notranje življenje v obliki govorice, je potrebno, da osvetlimo to izrazno sredstvo predvsem s čisto psihološke strani. Odtod si lahko obetamo pojasnila glede tega, kaj moremo in moramo zahtevati od pesnika in pesniškega dela.

Govorica ne ponavlja misli, temveč predstavlja razvojno stopnjo mišljenja; istotako roka kiparjeva ali slikarjeva ne ustvarja še enkrat tvorbe očesa, marveč nastane nekaj novega, in roka podvzema nadaljevanje tega, kar dela oko, ravno ob oni točki, kjer je dospelo oko do konca svoje delazmožnosti.

Pri besedi, ki pripada sama po sebi fizijopsihološkemu svetu, moramo razlikovati tri možnosti učinka: muzikalni, gnomični in nazorni učinek; teh treh načinov učinkovanja seveda v praksi nikoli ni mogoče gladko ločiti; za umevanje pesniškega so vsi trije na svoj način važni. Že sedaj lahko omenim, da se je pesništvo razlagalo često preveč umstveno, zato ker se je preveč naglašalo, da poezija učinkuje s posredovanjem besede kot nositeljice pojma, a se je premalo oziralo na druge možnosti učinka, ki slede izgovorjeni in slišani besedi. Izgovorjeno, zapisano ali tiskano besedo — pod danimi pogoji — umevamo; to se pravi, beseda, ki jo slišiš ali vidiš, ni le zaznatek, podobno drugim zaznatkom, marveč obenem tudi nositeljica tega ali onega pomena, ki ga lahko doznaš. Umevanje besednih pojmov je svojevrstno duševno doživljanje in ni istovetno z nazornim predstavljanjem. Ako bi nam bil pomen besed dan pri govorjenju, branju ali poslušanju z nazornim predstavljanjem, tedaj bi se morala v naši duševnosti z veliko naglico vrstiti predstava za predstavo. «Predstavljamo li, kadar kdo govori, njegove besede v fantazijske slike, ki lete bliskovito mimo nas, ter se gnetejo, spajajo, pretvarjajo, dopolnjujejo vse po prihajajočih besedah in njih slovniških oblikah? Kak dirindaj bi bil pri tem v naši glavi, če

poslušamo govornika ali pa čitamo knjigo! Tako se pač stvar ne vrši. Zmisel govora neposredno dojemamo, natančno in doslovno pojmujeemo, ne da bi se navadno vmešavale slike fantazije. Pamet govori pameti in kar se razodene in sprejme, so abstraktni pojmi in ne nazorne slike» (Schopenhauer).

Pojmovanje ni nazorno predstavljanje, dasi se tu pa tam pridruži slišani ali čitani besedi nazorna predstava. Da si številnih pojmov sploh ni mogoče nazorno predstavljeti, je itak znana stvar. Besede, t. j. pojmi, ne morejo sami zase učinkovati nazorno, dasi nam s svojim zvokom ali s črko samo privedejo v zavest čutno navzočnost. Toda to, kar naj v njih pojмимо, v tej čutni navzočnosti ni vsebovano, temveč samo nakazano. Beseda je potemtakem samo nekaka kratica za istinitost, v kateri živimo.

Ena in ista beseda, jezikovna predstava, ima sicer za vsakogar, ki jo sliši ali piše, isti pomen, toda vzlic temu nima za vsakogar enako obilne vsebine ali enake barve, marveč je stvar slušalčeve fantazije, da si dojeti pomen razprede po svoji individualni nadarjenosti in po nadvladajočem razpoloženju.

To, kar je individualno, se kot tako ne dá izgovoriti. Naše besede pomenijo vedno nekaj splošnega. Besede privzdignejo vedno samo one odnošaje kakega predmeta ali dogodka, ki so pomembni za svrhe govorečega, za zmisel govornice, in tudi to vselej v splošni, torej abstraktni obliki. Beseda sama záse nikoli ne naznačuje kakega konkretnega in individualnega naziranja, marveč samo kakšen splošen pojem. Tudi če različni pojmi drug drugega določujejo in determinirajo k ožjim, torej nazornejšim predstavam, vendar tudi take skupine ne dosežejo nazorne določnosti konkretnega lika in ostane to, kar je individualno, za vedno neizrekljivo.

Nazadnje nam je opozoriti na sledeči, sicer posredni, a zato ne manj važni učinek govornice besede; naše zaznave so čustveno naglašene, zavoljo tega nadovezujejo na doznavanje besednih pomenov krepkejše ali šibkejše emocije. Vsakdo pozna one sugestivne besede, ki ne zgreše tega učinka, niti ako so izolirane: morje, večnost, preklet! V kontekstu celote moramo upoštevati te emocije kot odlične, iluzijo podpirajoč činitelj. Čuvstva, ki so se nam vzbudila ob kakšni vsebini, vplivajo na fantazijo v taki meri, da se naše slike predstavljanja stopnjujejo do iluzij, v katerih se nam zazdi, da prikazane predmete v resnici vidimo in slišimo.

Razmislimo se o posledicah teh opazovanj za poezijo kot besedno umetnost. Poezija predmete svojega prikazovanja

poznamenuje, da posreduje tako hrano za našo fantazijo, za čuvstva in stremljenja. Muzikalni⁵ efekt govornice, ki sicer tako lepo podpira kot samostojen estetski činitelj pojmovno in nazorno vrednost besede, nam bo jedva zadostoval v ubranostni liriki. Tudi tukaj moramo smatrati, da pomenijo čisto muzikalne pesnitve, pri katerih se idejna vsebina ne dá ne zajeti in ne slutiti, kršenje umetniškega principa poezije. S tem pa še ne trdimo, da konstituira edino idejna vsebina estetski in umetniški značaj pesnitve. Pač pa je treba poudariti, da tvori elementarno umevanje podane vsebine podlago za estetsko uživanje. Pesniki, ki se igrajo v svojih delih skrivalnice, se sami oškodujejo za pravi učinek.

Poezija svoje predmete poznamenuje. Pri tem nam seveda ne zadostuje, da bi se nam predložila posamična izolirana imena kot nekake iztočnice: noč, pomlad, ljubezen; ali pa: temna noč, divji vihar. Da se prevedo ti pojmi v nazornost, jih je treba tako spojiti, da se njih sfere križajo, da ne ostane noben pojem v svoji abstraktni splošnosti, temveč da stopi na njegovo mesto reprezentativna duhovna tvorba pred fantazijo. To je doseženo v s t a v k u:

Luna — sije,
kladvo — bije.

Ne bom se dolgo mudil pri opazki, da lahko veljajo v danem primeru tudi posamične besede kot stavki: pretrgani klici i. dr., ako le moremo uganiti, kaj si je pesnik mislil. *In to je v Jeradeni težje*

Govoreči o nazornosti poezije moramo umeti ta pojem v onem širšem obsegu, kakor je poznan iz psihologije. Nazorno si lahko predstavljam ne samo kako sliko, temveč tudi melodijo, vročino, radost in veselje. Kako nazornost pa lahko s svojim izraznim sredstvom doseže pesnik? Govor dovoljuje po svoji naravi pesniku ponoviti svoje prvotne dožitke le v obrisih in osnovnih črtah. Poezija ne more neposredno zaznamovati in vzbujati individualnih slik. Prepuščati mora čitatelju, da si jih nanovo napolni z individualno vsebino. Upodablajoča umetnost ne pušča gledalčevi fantaziji toliko proste igre, marveč ga izdatneje navezuje na individualno materialno podobo. S tem pridržkom pa vendar lahko govorimo tudi v poeziji o nazornem in nenazornem prikazovanju; ako pesnik enkrat konkretne poteze

⁵

Glasna tromba, ki nam pogum bodri,
nas uči, da zvok kot zmisel prepričuje.

(Waller.)

kakega dogodka v živahnem prikazovanju krepko začrta, in drugikrat kakšen kronist samo v suhoparnih besedah poroča facit celotnega dogodka. Za nazorno prikazovanje niti ni treba, da je istovetno s tako zvano opisujočo poezijo, o kateri slede nekatere opazke kesneje. Vrednosti nazornega prikazovanja v estetskem oziru ne gre tajiti. Vsekakor se dá predmet, ki je prikazan nazorno, laže opazovati estetsko kot nekaj, kar je prikazano medlo. Toda na splošno ne velja stavek, čim konkretnjše, živahnjše in vtisek neposrednje prisotnosti vzbujajoče je prikazovanje, tem bolj estetsko in umetniško da je. Imamo živahne in nazorne očrte nenazornih predmetov, ki pa vendar ostajajo pod črto estetskega, kot marsikateri opisi v romanih; gre marveč za celotno zvezo, v kateri nastopa nazorni dožitek (Hamann, Ästhetik).

Končno pa nazornost vobče ni potrebna, da se doseže učinek estetskega; imamo n. pr. lirske pesnitve refleksivne vsebine, izdelane v strogem stilu brez podob. Temperament in zanos odzkušajeta tem pesnitvam mesto med estetskimi tvorbami, tudi če se nam dozdeva njih dikcija prebleda in prazna. Proizvode poučne poezije izključujemo iz umetnosti ne zaradi izbrane snovi, ki jo more oskodna dikcija le težko poživeti, temveč ker meri v celoti na izvenestetske cilje.

Ko razpravljamo o stopnji nazornosti, ki je pesniku dosegljiva, se moramo dotakniti tudi teorije, ki vidi, po Aristotelu, v umetnosti posnemanje⁶ narave. Dolge generacije so si domišljale, da imajo v tem «polistinitem evangeliju» ono formulo, ki jim obrazloži v glavnih potezah bistvo umetniškega dela in omogoči njega estetsko oceno. Kaj je za pesnika narava in kaj posnemanje? Kot posnemanje moramo smatrati na umeten način izvršeno potvorbo kakega naravnega objekta. Takšen umetniški lik (kopija, falzifikat) narave ima napram nji svojo lastno realno eksistenco, toda njega bistveni znaki nimajo svojega izvora v

⁶ Aristotel je prevzel izraz *mimesis*, ki tvori osnovo njegove teorije, iz splošne helenske zavesti, katera je smatrala vsak način umetniškega ustvarjanja kot delatnost, pri kateri se prikazujejo notranja videnja v kaki podobi: Vahlen, Hermeneutische Bemerkungen zu Aristoteles' Poetik. Sitzungsbericht der Berliner Akademie, 1897, S. 626. S filozofskega stališča so preiskali Aristotelov nauk: Schelling, Über das Verhältnis der bildenden Kunst zur Natur; Schlegel, Über das Verhältnis der schönen Kunst zur Natur; Hegels Ästhetik, I, 54. Prim. Bergmann, Die antike Nachahmungstheorie in der deutschen Ästhetik des XVIII. Jahrh. Neue Jahrbücher für das klassische Altertum XIV, 124. Bieber, Joh. Ad. Schlegels poetische Theorie in ihrem historischen Zusammenhange untersucht. Disert. Berlin 1911.

človeškem duhu. Kot naravo, ki je dosegljiva poeziji za tako potvarjanje z izrazilom besed, imamo smatrati vsa očitovanja govornice in razgovora, pa tudi vso v obliki govora oblikovano realnost življenja, z vsemi možnimi odnosi v tej realnosti. Dočim je rezultat posnemanja v kiparstvu ali slikarstvu nekakšen lik, torej nekaj predmetnega, kar se seveda razlikuje v mnogih odnošajih od originala, nam utegne poezija s pomočjo racionalnega govora sicer pričarati duhovne like (predstave predmeta), a ne more presaditi pred nas kake predmetnosti. V naziranju, ki ga doživljamo ob govorjeni besedi, ni vsebovano to, kar ob tej predstavi jemljemo v misel; dotični predmet vnanje ali notranje zaznave je samo primaknjen v žarišče pozornosti. O posnemanju v poeziji bo govoril samo tisti, ki smatra duhovne like, porajajoče se ob slišanih ali čitanih besedah, kot nekake kopije odgovarjajočih jim predmetov vnanje ali notranje zaznave. A taka razširjena uporaba pojma posnemanja je zelo prisiljena. Zaradi teh težkoč rabimo za prikazovanje predmetov v poeziji rajši nedoločnejši izraz: imenovanje. Pesnik svoje predmete imenuje. Ta izraz ne dá sicer nobene meje napram uporabi govornice v neumetniške svrhe, a ne vključuje tudi nobenih neutemeljenih predstav in pričakovanj o podrobnejši kakovosti in naravi tega prikaznega sredstva. Dokler govorimo o poeziji kot posnemanju narave v govorici, spajamo nehote s posnemanjem tudi predstave o nazornosti stila in večji ali manjši naravni istinitosti. A ne nazornosti, ne naravne istinitosti ne moremo sprejeti med temeljne znake pesniškega učinka, dasi igrata tudi ta dva pojma v poetiki svojo važno vlogo. Naravna istinitost⁷ v poeziji ne more biti isto kar portretna sličnost v kiparstvu ali slikarstvu, ker se duhovni lik pesnitve in njen naravni predmet ne dasta primerjati tako, kakor original in njegova kontrafakcija. Seveda sta možni sicer tudi v poeziji dve temeljni vpostavitvi napram naravi: realistična in nerealistična, ki določujeta smer stilističnega prikazovanja.

Potemtakem nam ne preostaja drugega, kot da prenesemo težišče vprašanja v notranjost uživajočega subjekta in ugotovimo, kdaj in kako doseže⁸ pesnik s svojimi znaki cilj poezije, ki obstoja

⁷ Chez elle (Poésie) le Loup porte les traits de l'homme puissant et injuste; l'Agneau ceux de l'innocence opprimée: Batteux, Les beaux arts réduits à un même principe 15. Prim. Bieber, I. c. 62. Batteux misli pri tem na nekako prenašanje naravnih oblik v pösnetek.

⁸ Preiskavanja je pokrenil v to smer posebno Th. A. Braune, Das Stilgesetz der Poesie. Leipzig 1901. Prim. Dessoir, Ästhetik 353 ss., Jon. Cohn, Zeitschrift für Ästhetik 1907, April.

v tem, da izraža kako življensko vsebino v obliki estetskega dožitka. Pri tem pa moramo predvsem še ugotoviti kakovost pesniškega estetskega dožitka, ki je — kot znano — prirejen dvema drugima kategorijama estetskega: muzikalnemu in slikarskemu.

Razlike med temi tremi kategorijami so podane s kakovostjo materiala, s katerim skušajo posamične stroke prikazovati življensko vsebino. Material v posameznih strokah naj skuša doseči predvsem svoje specifične učinke.

Ako vlagamo v stvari vnanje zaznave ethos, ki vzbuja našo človeško etično simpatijo ali antipatijo, jih doživljamo pesniško. To naše estsko zadržanje je vsebina pesniškega estetskega zadržanja. Tako doživljanje predmetov vnanje zaznave omogočuje pesnik, ki skuša, prikazujoč naravo, vzbuditi videz razgibanega čustveno razdraženega življenja. V to svrhu ponese v naravo nepokoj človeške duše; narava je tedaj torišče človeških strasti in bojev. Tako je umel nalogo poezije Goethe, ko je rekel o pesniku:

S čim seza srcem do globine?
S čim elementov vseh kroti vihar?
Ni to soglasja zvok, ki v grudih započet
v srce mu svet vesoljni vije spet?

«Faust», Predigra.

Pesnik slika naravo v soglasju s čustvi svoje duše, daši je narava v istini brezčutna. Prirojena težnja naše duševnosti, ugledati v procesih narave očitovanje tujega hotenja, je potemtakem kot fundamentalna apercipija (po Wundtu) obenem tudi temelj za pesniško naziranje narave: v pesniški personifikaciji. Gledanje se ne dá ločiti od oduhovljenja. To je delo naše fantazije, ki preobrazuje duhovne stvari v čutne in čutne v duhovne. Neživim stvarjem in abstraktnim pojmom se vdahne osebno življenje, se pripisujejo človeške predstave, čustva in občutki, stremljenja in hotena dejanja. Kakor je primitivni človek priložil v davnih dneh duhu oči in roke, s katerimi je kaj «opazil» ali «dojel» in «pojnil», tako ima v poeziji drevo svoje telo, glavo, lase, roke in prste; ono lahko šepeta, spi, sanja; ono lahko stoka, ječi in umre.

Izza pamtiveka rabimo izvestne personifikacije, pri katerih se niti več ne zavedamo njih prvotnega bistva. Kakor pravi naša pesem:

«ko se dan vzbudi,»

tako je rekel že Homer:

Ko se je jutranja zora rožnatih prstov vzbudila.

Sicer pa ustvarjajo pesniki neprestano nova posebljenja, ki spadajo z drugimi pesniškimi metaforami k najvažnejšim umetniškim sredstvom poezije.

Človeška govorica je izrazno sredstvo pesniškega kat' exochen; sicer se pesniški element kot tak dá izkazati tudi v drugih strokah umetnosti in torej ni omejen ali navezan na prikazovanje v besedah. Izrazujoča glasba, ki se zdi v vsakem glasu vox humana, ki vzpodbuja našo fantazijo, izmisliti si kak povod za čuvstveni izraz ali kako osebo kot nositeljico tega glasu — je pesniška. Taka glasba je mogoče sicer estetsko skrajno učinkovita in predstavlja pri ustvarjanju umetniku obvladovanje vseh sredstev, toda muzikalna ni. Slično se dá izkazati pesniški element v slikarstvu. Tukaj nas lahko kaka podoba gane, spravi v dobro voljo; tukaj se dobe idilični prizori iz rodbinskega življenja ali dramski prizori. Končno mi lahko še sami prispevamo na ta način, da to, kar je slikar zamislil kot nekaj slikarskega, zauživamo pesniško, s pomočjo poetizujočega včuvstvovanja, ako slikane predmete tako počlovečimo kot naravo, ki nam mora prispevati k intenzivnosti estetske simpatije (Hamann, Ästh.).

Strnimo torej svoja opazovanja: pesniška umetnost uporablja besedo kot zmisel, sliko in zvok, da nam ustvarja iluzijo razgibanih podob. Umetniški učinek je dosežen, ako nas je pesnik prisilil, da vsebino njegovega dela ne samo umejemo, marveč tudi sodoživljamo. Vse tri navedene možnosti učinkovanja, katerih je naša govorica sposobna, morajo in morejo prispevati k temu, da nam umotvor povzroča estetske dožitke. S katere strani deluje pesniška beseda, ali kot zvok, naziranje ali pomen, ali pa v kombinaciji teh učinkov, je treba v vsakem primeru odločiti posebej. Pri tem je treba vedno še jemati tudi duševnost čitalčeve z vsemi možnostmi razpoloženskega stanja. Glavno je vedno, da ume pesnik kakorkoli udariti ob strune naše duševnosti in jih spraviti v tresljanje. Res je na splošno, da naj se pesnik ne obrača na naš razum; vendar pa imamo estetski dožitek, ako slišimo Hamletov: to be or not to be... v spoju celote. In tako se nas dojmi lahko marsikatera vzvišena misel ali duhovita refleksija, četudi ni odeta v bujno krilo nazornosti.

Nasprotno nas pa lahko pusti hladne marsikatero pesniško mesto, ki nudi stilistično sicer dovolj opore naši predstavljaajoči fantaziji. Opisom v marsikaterem romanu posvečamo dostikrat toliko pozornosti kot starim znancem, katerim jedva utegnemo zamahniti roko; mogoče celo občudujemo večjo roko avtorjevo.

In končno imamo pesnitve, n. pr. lirske, katerih idejno vsebino je težko ali celo nemogoče prevesti v oblike, doumljive človeškemu razumu, in vendar je njih estetsko učinkovanje čim najkrepkejše. Simbolni znaki poezije, ki jedva nakazujejo kako določeno misel, in pomenijo lahko vsakemu vse, stih, ki zvane, kot da bi se lahna roka dotikala ubranih strun, razvežejo in razganejo to, kar «nosi vsakdo v srcu». (Konec prih.)

A jeklo pa st. težko v pisanju - nerazumeno
N. 2/7 924

I. A. Krylov / Jeklo

Jeklene sablje ostro klino
v železno šaro so bili zagnali,
ponesli z njo so jo v starino,
in tam zastonj so kmetu jo prodali.

V domislih kmet pač velik ni,
za jeklo delo brž dobi:
Nasadil ga je na ročaj,
za čevlje ličje lupit hodil z njim je v gaj,
doma pa cepil luči si je iz goli;
zdaj veje rezal je za plot in vrbje mlado,
in zdaj natiče obtesaval za v ogrado.
Tako še leto ni preteklo,
je rjavo, skrhamo postalo jeklo,
in deca jezdi že na njem
po hiši tja in sem.

Zdaj jež, ki v hiši ležal pod klopjo je,
kamor i klino vrgli so nekoč,
obrnil se do jekla je rekoč:

— «Povej, komu podobno je življenje tvoje?

Če res je, kar ljudje,
na glas o tebi govore
te ni li sram, da luči cepiš, dragi moj,
ter da natiče sekajo s teboj,
in slednjič deci za igračo te dadé?»

— «Jaz bilo bi sovragu strah v rokah vojščaka,
a darovano hiši tej, se pridim;
tu delo moje je le nizka tlaka.

A mar sem jaz svobodno? —
Ne, mene ni sram, a sramoto v tistem vidim,
ki ni umel, k čemu sem godno.»

(Iz ruščine preložil B. Vdovič.)

Juš Kozak / Šentpeter

(Nadaljevanje)

Čez prag

Ob cesti so bedeli vso noč. V podstrešnih sobicah so brlele lučke. Tam so šivale šivilje in sproti pomerjale. Gospodarji so dolgo v noč postavali po cesti in modrovali. Pri Hostarjevih je bilo nastavljeno vso noč vedro vina. Kdor je hotel, je lahko zajel. Mladega ni bilo doma. Plazil se je okrog Zamejčeve hiše z nezaupanjem v duši. Šele proti jutru, ko se je prepričal, da je Andrej zaprl za seboj vrata, se je vrnil domov in spal nemirno spanje, planil po večkrat iz postelje, kakor da ga preganja nevidna sila.

Luka je srečal Matijo na dvorišču.

«No, ti si pa pozen,» ga je pozdravil brat z veselim nasmehom krog ust. «Kaj si videl? Ni res, vsa fara ne more spati?»

Samo se mu je smejalo. Poteze v obličju so se zlile v nemir in v skrb, da bi bilo vse pravilno in dostojno urejeno. Oči so sijale tako prijazno, kakor bi gledale v velikem zadovoljstvu vse ljudi objete na svetu. Silno so osupnile, ko je Luka trdo in na kratko odgovoril:

«Kaj me briga, kdo spi, ali ne.»

Nejevoljno so se Matiji našršile obrvi iz prezira nad bratom, ki ne čuti njegovega veselja in radosti. Brez besede je odšel k hlapcem, ki so se vrnili z velikimi vozovi nalagat balo.

Danilo se je že in megla je spečim podaljšala poslednjo uro spanca. Na Zamejčevem dvorišču sta stala kmalu dva visoko naložena voza z balo. Dekle in hlapci so jih kitili z zelenjem in v kotu pod lipo je nategoval Pušcelc harmoniko. Sredi med hlevom in drvarnicami je ležal trebušast sod. Danes ni bilo škoda njegove žlahtne tekočine. Na pragu pa je Matija, široko razkoračen, z naslado poslušal prvo svatovsko pesem. Ponujal je iz kleti, iz kašče, iz kuhinje.

Tisti čas so pridrdrali prvi koleslji. Na dvorišče so bila vrata odprta na stežaj. Zavozili so strici in tete, med njimi že prelomljena kolena sorodstva, iz Rudnika, Tomačeva, iz Medna, iz vasic ob Savi, deroči med skalami, pa do zemlja, kjer pokojno teče čez peščeno polje. Štepanjci in oni od Šentlenarta so radovedno in s paznimi očmi motrili Barjane z Iga in izpod Žalostne gore ter so sklenili v svojem srcu, da se še to noč spoprimejo, če bo prilika, kajti niso jim bili všeč.

Zamajali so se petelinčki na pečah, rožljali so težki pasovi in šumela so naškrobljena krila pod nabrano svilo. Mlada ženska lica je osvežila jutranja rosa, da je lesketala rožnata polt. Smeh je odgovarjal smehu, čeprav se posamezni obrazi že po več let niso pogledali drugi drugemu v oči. Toliko je bilo čebljanja, prijaznih vzklikov in sladkih poljubov, da se je Matiji zdelo, da mu je jata golobov padla na dvorišče. Zgodilo se je, da sta si črnogledi sosedi, ki sta druga drugi merili korak, naenkrat padli v objem. Čeprav sta se pristrčno poljubili, sta si takoj obrisali ustnice in stisnili figo v žepu.

Starci so stali pred hlevom, pregledovali živino in poslopja. Tja se je namenil Matija. Možato je hodil, pri vsakem koraku važno dvigal obrvi, toda besede so mu bile mehke do neslišnosti. Stiskal je roke, resno pozdravljal in venomer ponavljal:

«Saj pravim, nisem mislil, da učakam.»

«Matija, take poroke še ni videla fara.»

«Kar sem storil, sem storil,» je vedno nosil na jeziku in nikoli brez zadovoljnega nasmeška.

Komaj pa se je pomešal med druge, sta si pošepnila Barjana:

«A? Kaj praviš? Hm? Bogatija.»

«Hm?»

Ženske, ki so zadaj na prstih stoje vlekale pogovor na uho, so jima pomagale.

«Baharija, pa ne bogatija.»

«Pravijo, da pojde kmalu v Rim. A?»

«Kaj poveš?»

Matija ni videl, ni slišal ničesar, od samega zadovoljstva ni tehtal besede.

Med Štepanjci se zelena zavist ni mogla več poleči.

«Saj pravim, kar pojdem. Kdo bo med to gospodo.»

«Strinja, le tiho; pili in jedli bomo dva dni, pa mir besedi.»

«Prav imaš. Kaj bi človek žolč prelival. Prekleta ošabnost, še sem ga ni.»

Ravnokar je tudi med nje stopil Zamejec.

«No, Matija! Poglej ga no, še poznaš me ne več. Veš, kar srce mi je zavriskalo, ko sem slišala, bo imel vsaj malo veselja na stare dni, sem mislila, če bo dober žegen.»

«Kaj pa ti, kako se pa rediš?» se je muzal Zamejec, kakor da mu je vsaka beseda dobrodejno mazilo, podaljšujoče življenje za par let.

Obrnil se je zopet drugam. Za njegovim hrbtom so se strnile glave.

«Pravijo, da ima domačo deklo. Je ni packarije, katere bi ti ljudje še ne bili počeli,» so čebljale botre in tete.

«Pa tudi punča je taka; bogve, kako skrije? Kaj praviš?»

«Pojdi no, mestni že znajo.»

«Glejte no, striček, Cunjarjevo iz Rudnika.»

404 ↗ Premožen kmet iz Tomačeva se je okrenil in s takim zadovoljstvom ogledoval lepó raščeno rudniško vdovo, iz katere sta vriskala zdravje in mladost, da je pozabil na okolico.

«Vem, da je dala kravo za žido. Napihnjena, da se je bog usmili.»

«Te pa je nekaj!» je pripomnil dedec in dolgo pomislil. Žena ga je potegnila vstran: «Fej te bodi, dedec!»

V tetini sobici sta se objemali sestri.

«Marija, žlahta že prihaja, z bogom!» Še enkrat se je vrgla Aza Mariji krog vratu. Sestra jo je vroče objela in krčevito zajokala.

«Moj bog, Aza, kaj prihaja nadme?»

Aza ni odgovorila, še tesneje se je privila k sestri in med dišeče lase so kapale Marijine solze.

V veži in po stopnicah je zašumelo. Radovednost je silila v sobo, ko je Aza obstala pred Marijo.

«Marija, kaj res odhajaš iz našega življenja?» Besede so pri-vrele same od sebe iz globine duše. V njih zvoku sta trepetali osuplost in trpkost srca. Mariji so tako živo pokazale resnico, da je klonila glavo in šepetala:

«Resnica je. Aza, zdi se mi, da umiram za ves svet.»

Aza je planila iz sobe in obstala v vsem svojem notranjem viharju med vrati na dvorišče. Množica ljudi ji je zmedla korak.

Možje, stoječi v veselem pomenku pri vinu, so izgubili svoje oči v njej. Starina iz Tomačeva, kateremu se je oko že prej paslo na rudniški vdovi, je kar usta odprl.

«Ježeš, ali je ta nevesta?»

«Njena sestra!»

«Bog pomagaj, kosti mi je razmaknilo,» je bleknil v otročjem začudenju in se naslonil na drevo. «Da bi mi bog dal življenje, ko se bo ta možila, njen svat bi hotel biti.»

«Boš videl, obe sta lepi, zato jih babe obirajo.»

«Saj pravim, le pes se loti praznih kosti.»

Aza je šla mimo njih visoko vzravnana in je stopila k hlapcem, ki so stali poleg vozov.

«Zapeljitel!» je ukazala.

Poskakali so na vozove, težki konji so potegnili, zapela je harmonika na prvem vozu, se oglasila na drugem, vesela pesem

se je razbohotila v divje hreščanje, zažvižgali so biči in vriskanje je podžigalo harmonike.

Visoko gori na skrinjah je sedel hlapec in držal petelina, ki je vzkrilil ves zadovoljen v mladem jutru.

Tedaj je šinilo v Azo: «Izdana bo!»

Postala je trudna in žalostna, povešala je glavo, odhajajoča v hišo.

Zunaj se je vznemirila cesta. Skozi Kravjo dolino so peljali bališ. Ljudje so jih ob cesti pozdravljali. Težko so sopli konji, vozovi so škripali in petelin je venomer krilil s perotmi. Židana pesem je izvabila celo starce iz hiš. Preozka je bila cesta. Daleč naokoli se je razlegala harmonika. Ko so pri Znamenju zavili na farno cesto, so zastajali zadaj vozovi zakesnelih svatov in med njimi so se vozile že mestne kočije.

Ženska je skočila pred voz. «Nate, na zdravje moje mladice, Marije!»

«Tako je!» je dejal veliki hlapec in ustavil konje.

Harmonika je gromko bučala. Na cesti so nemirno kopali spočiti konji pred vozovi. Ženska pred vozom se je blaženo smehljala. Tedaj so hlapci zavriskali, da so se vzpeli lahkonomgi konji svatov.

«Hlapčel!» je veleval veliki hlapec, «na, pij, poškropi kolovrat, da bo rajši tekel. In zibko poškropi, da ne bo dete vinca stradalo. Dobro je, žena!» Tresknil je z bičem, da so zažvenketala okenca, in pozdignil svoj glas:

«Moj očka ima konjčka dva...»

in vsi hlapci na njegovem vozu so mu pomagali,

«oba sta lepa šimelčka...»

Vozili so mimo nevestinega doma. Tedaj se je razlegel vrisk, da so se tresla vežna vrata; konji na dvorišču so nemirno zaritali. Ženske, stoječe na pragu, so sklepale roke, občudovaje težke skrinje in mogočno hrastovino. Hlapci so jim metali poljube in marsikatero oko se je razbrzdano ozrlo za postavnimi fanti. Vino je že vnelo ženskam lica in blaženo so se smehljale. In zopet je pozdignil svoj glas veliki:

«Ne bom se možila,
na v'soče gore,
ne bom je nosila,
na glav'ci vode.»

MLADE žene in dekleta so potrkavale s škripajočimi petami in se zapeljivo zibale v bokih. Trdo garajoča telesa so zaslutila praznik. V njih je že pela pesem harmonike, vriskanje jim je

mešalo um, čudno je bilo pri srcu. Tistim, ki so se že naveličale svojih mož, se je odgrinjala pred očmi bela postelja in greh na njej je bil tako daljen in tajen. Za njim so blodili pogledi. Mladim, ljubečim pa se je zahotelo dolge, dolge poročne noči.

Vrnile so se v hišo, posedle krog bele javorjeve mize, pile rdeče, peneče se vino in prigrizovale masleno Zamejčevo pogačo. Oči pa so jim postajale majhne in nagajive kot miške.

Veliki hlapec je izpregel pod lipo pri Hostarjevih in zopet mogočno zapel:

«Glej, svatom je zmanjkalo vina...»

«Zdaj boste našega!» je dejal Hostar in odbil čep na velikem sodu. Rdečo rožo je imel zataknjeno in se bahal s svojo hojo, kakor bi se ne mogel prehvaliti.

Tudi tam zunaj je postala cesta pretesna ošabnosti in napuhu, ki se je izlil iz vse fare med nizke hišice. Baharija se je pasla po cesti, napihnjena kot pustna brna. Zdelo se je, da se morajo vsak hip razmakniti hišice. Tesno ob njih in na drugi strani pri plotu so se drenjali nepovabljeni.

Že je zapel veliki zvon. Razmajal se je na široko, njegova pesem je bobnela čez strehe in pozdravljala nevesto. In oglasil se je drugi, tretji, kakor bi bilo zidovje cerkvenih stolpov iz čistega bronu. Vsa cerkev je pela, vabila, pozdravljala. Tedaj so se pred solncem razdelile megle, viselo je nekaj trenutkov kot božje oko nad zemljo in se nato sladko nasmejalo, da je toplina njegovih zenic ogrela vso zemljo. Mali zvonček je zagostolel kot škrjanček svoj pozdrav.

Vežna vrata pri Zamejčevih so se odprla.

Bleda v lica je stopila Marija na prag. Poleg nje je stal visoki Luka, ki se je vendarle vdal bratovemu prigovarjanju in postal za te dni zopet človek, kakor je sam dejal.

Tik pred vrati so jo pričakovale stare ženice s ceste, ki doslej še niso zamudile nobene poroke.

Vse oči so se uprle vanjo. Bile so med njimi iskrene in tople, občudujoče njeno lepoto, mnogo pa zavistnih, iščočih bronu. Toda celo te poslednje je prevzela visoka rast, mirna in dostojanstvena, sramežljivo skrita v bele tančice. Iz nevestinih oči je plamtela otroška zaupljivost in žarele so tako milo, da so vsakomur za- branile izpraševanje njene duše. Zrle so daleč preko ljudi v daljo; neslišno je dihala v njej prošnja: «Gospod, naj se zgodi, če mora biti.»

Ni se zdela ljudem svatovska, nič človeškega ni govorilo iz nje. Tako, kakor bi je še nikoli ne bili videli med seboj.

V trenutku je stopila med nje žena, ki bo vsak hip, prešinjena od tajnega razodetja, položila svojo dušo na oltar in bo darovala svoje ponosno telo. Molče so se sklonile postarne ženice in s tresočimi rokami pritiskale k uvelim ušnicam pajčolan, lijoč ji preko ramen do tal.

Tišina je zavladala med ljudmi, ko je stopala v voz in uprla svoj pogled tja v cerkvena vrata, odkoder jo je pozdravljala pesem vročega bron.

Svati so se komaj razvrstili po žlahti in dostojanstvu. Za gosposkimi kočijami so se zibale v kolesljih kmetice in se niso ozrle ne v levo, ne v desno. Le petelinčki na pečah so se stresali in oživljali od samega prevzetja otrpla telesa. Vendar so tenko-slušila ušesa, kaj poreko ljudje o sosedu spredaj in zadaj, kako odblesne v očeh opazovalcev njih lastni konj in voz, svila in pas, lice in rod.

Konji so se ustavili pred zavoro za Hostarjevo hišo. Ženin, ki je sedel ves čas molče in izpod svojih obrvi metal poglede na vse strani, se je pripravil. Zdaj se izkaže pred svati in faro. Toda teman oblak mu je zastrl čelo in oči so se zaiskrile od besnosti. Skoro bolesten je bil njih izraz.

Tam pri vrvi je stal Andrej, glavar farnih fantov, ki se je do spozabe zagledal v Marijo. Rok ni opazil, da ni ona niti trenila proti njemu in se je vozila kakor devica, zatopljena v vročo molitev. Ničesar ni videl, trepetal je iz ljubosumnosti, da se ni mogel pogajati za nevesto, temveč je sirovo in bahato vrgel mošnjo denarja, kakor bi jo namenil beraču. Andreja je zapeklo, povesel je zardelo glavo, da bi za plačilo ne planil proti vozu.

Svatje niso opazili, ker so že konji vozili čez zavoro. Okoli stoječi so se spogledali. Tudi Aza je videla in je krčevito stisnila pesti.

Marija se je nosila pobožnovdano med dolgo vrsto stolov, razporejenih od vrat do oltarja. Orgle so zabučale nad njo, kakor bi peli kori angelov. Tedaj je prvič dvignila oči proti nebu. Solnce je zastrlo s svojo žametasto kopreno zvezdnati cerkveni svod; med oblaki dišečega kadila je zagledala pelikana, doječega z lastno krvjo svoje mladiče. Tako snežnobel, tako potopljen v svojo krvavo žrtev je plaval med rožnatimi meglami in sprostil svoje bleščeče peroti od zvezde do zvezde, da ni mogla odtegniti svojega pogleda. Čutila je, da nebeške fanfare pojejo glorio njemu, kateremu curlja vedno bolj rdeča kri iz prsi. Zapeklo jo je v lastnem srcu, pod vročimi grudmi se je odpirala rana in lila je kri v bitje pod srcem.

Potem je uprla razpaljene, žareče oči v oltar, v nevidnega boga ter se darovala za bitje v sebi, kakor pelikan pod nebom s svojo lastno krvjo in mesom.

402 Le zadnje župnikove besede je še slišala: «Zavezano je tam gori, kar sta zavezala na zemlji.»

Zlati obročki so ju oklenili v skupno življenje.

Mogočna pesem zvonov je plula čez polja do Save, v tihe vasi pod hribi, oznanjala je nad mestom zavezo na zemlji, v sive zidove gradu je bila in pod nebom ni bilo meja njenim valovom.

Nad svati so bučale orgle, da so jih uklonile do prahu in so vse oči gorele proti Mariji, ki se je darovala pred živim bogom in je čutila v srcu odprto rano.

Vsi spodnji prostori pri Zamejčevih so bili izpremenjeni v svatovski raj. Ko je Hostar zagledal mize, se je dobro spominjal besedi, ki so ga nekoč v živo zapekle: «Kadar bo vabil Zamejec, bodo imele mize železne noge.» Moral je priznati samemu sebi: «Mi smo bahali po kmečko, Zamejec zna drugače. Ženske nimam pri hiši, če bi jo imel, bi mi jutri drugače gostili. No, bomo videli.»

Z lisičjim očesom je prisedel.

Zamejec pa je zapovedoval. Obêroč so nosili hlapci in dekle na mizo, da jim je lil pot z obraza. Pred svati so se kopičile potice in štruklji, kot sneg kopneče maslene pogače; omamljali so duhovi svinjskih, telečjih, govejih pečenk, plavajočih v mastnih omakah; priromale so domače krače, rezane v mogočne kose, prekajeni goveji in prašičji jeziki; perutnina, pečena in krhko ocvrta, je ležala nagromadena, kakor kristjani po turških bojih; tržaške ribe, ščuke in postrvi so se ponujale pečene na olju; nad vsem pa je plaval siti vonj divjačine, zajčkov in srnic, postreljenih v domačih Zamejčevih hostah. Ženskam so se topile v ustih sladčice.

Vsega obilo z božjim blagoslovom, ne toliko za radost oči, kakor za težko obloženje želodca.

Zamejec je neprestano hodil v kuhinjo; za tega ali onega, ki mu je bil posebno pri srcu, je rezal sam in z drhtečimi rokami pokladal na krožnike. «Da mi paziš in ne postaviš drugam!» je ukazoval in samo se mu je smejalo.

Ko je hodil med mizami, je venomer spraševal: «Ste pokusili? Domači prašiček, se v ustih topi. Le dajte, dajte, imamo še!» In zopet drugje: «Gospa, kar po njih, če ne, boste pa sabo vzeli. Vse domače. Takega ne boste zlepa.» Ni se mogel brzdati, kar z usti je slikal, kako je vse okusno pripravljeno.

Stari Hostar ga je porogljivo zasmehoval; zapehnila ga je zavist, da ni mogel več jesti, samo nalival je še.

Spodaj v kleti je stal Luka in z zavihanimi rokami polnil štefane. Ko se je vsega naveličal, je zagodrnjal in poslal pošto: «Sod zavalimo v sobo. Bomo tam točili.» Hlapec se je vrnil: «So dejali, da precej!»

Vaške faranke so že vriščale. Mežikale so svojim sosedom, jim nakladale najlepše koše in brkači so jedli in pili, kakor bi bili brez dna. Ženskam se je vino že od jutra poznalo. Postale so prešerne, posebno mlade, in nič več niso zardevale, če jim je sosed zašepetal kako mastno na uho. Harmonika jim je delala tek, potrkavale so pod mizo in sopihale od vročine. Vse se jim je zdelo pretesno. Celo obleka je postala železen oklep. Počasi si je ena, zdaj druga odpela krilo, si zrahljala steznik in snežno platno je zablestelo pod svilo. Zadišalo je njenemu sosedu sveže perilo, dišeče milo, s katerim so se okopale za pojedino. Vse bliže se je stisnil, njej pa je hušknil čez lice siti smehljaj.

Sam Zamejec je prigovarjal: «Kar domače, saj smo med seboj.»

Ko je zagledal Maro, ki je sedela med gosti globoko izrezana, se je nerodno poklonil: «Me veseli!» Potiho pa je občudoval: «Prekleta ženska».

Mara se je upognila nazaj, da se ji je napelo oprsje in se bleščeče ponujalo pogledu: «Gospod Matija,» je šepetala skrivnostno, «v zlate bukve vas zapišemo, takega še ni videla fara.»

Zadovoljno se ji je muzal: «Vi že veste, vi že veste.»

Za hišo na dvorišču so se gnetli otroci in gostači. Kuharice so jim nosile, kar so odnašale z mize. Odhajali so s polnimi lončki. Zdelo se je, da svatuje vsa fara in cesta še posebno.

Po nauku je prišel župnik. Že med vrati je pozdravljajal: «Le 407 dajte pokusit, kar imate!»

Zamejec je spoštljivo pozdravil, odhitel v kuhinjo in s tresočimi rokami je napravljal: «Ne, tega ne, za gospoda župnika!» Sam je nesel težko obložene krožnike: «Nalašč za vas, gospod župnik,» mu je šepetal na uho.

Nato je stopil k mizi, prijel kozarec s tresočimi se rokami, pogledal na vse strani, pohrknil in solze so mu kapale v vino.

«Ničesar nam ni bog odrekel, kakor vidite. Prosimo ga, da bo še tako gnadljiv s srečo našemu mlademu paru. Živela, ženin in nevesta!» Od samega ginjenja je hotel še nekaj zajeceljati, toda že mu je padla Marija krog vratu in ihtel je kot dete. Celo Roka je ganilo, da je krepko stisnil Mariji roko.

Okrog miz so vstajali in prihajali k ženinu in nevesti. Andrej je govoril in govoril. Tedaj je Luka pogledal ostrejše: «Vraga, kakšen pa je Rok, oči se mu svetijo kakor risu. Hudiča, zakaj in

odkdaj se pa sovražita ta dva?» Zapazil je, da ženin vstaja, in ko je šel Rok mimo njega, je Luka spoznal, da mu je jeza zameglila pogled. Tiho in neopaženo je šel za njim na dvorišče, kjer je razločno čul škrtanje z zobmi, stisnjene pesti pa so bile namerjene v hišo.

«Zverina!» je pomislil Luka: «Ampak zakaj in odkod? Vrag vedi. Treba bo paziti, če se spozabi.»

Andrej je ogovarjal Azo z očmi, a ona mu ni odgovorila, čeprav od samega premagovanja že ves čas ni mogla do besede. Jedla je po grizljajih in je bila odsotna za vse.

«Ne prenesem, preveč ga ljubim.» V srcu pa se še ni polegla tajna groza pred Angelčino usodo in ni ugasnil trdovratni sklep, da bi ga izmučila do blaznosti. Ni se mogla obvladati, da bi ostala mirna in ga je kaznovala s hladnim prezirom. Večkrat ga je pogledala od strani, vse je videla in duša je vselej zavriskala od veselja.

Andrej je poskušal na vse načine. Zaman. Tedaj je stopil razjezen že od zjutraj k Mari in jo divje zavrtel. Nalašč jo je stiskal k sebi in plešoč mimo Aze, jo je vselej zbadljivo pogledal. Ona je prebledela. Ni mogla verjeti očem, kaj naj bi pomenila ta trenutna izpremema. Marija se je sklonila k njej: «Aza, ti si bolna!»

«Ne, ne, sestra, ampak plesala bi rada. Do krvi bi se danes naplesala...»

Zagledala je Jergelčevega Mirka. Mladič se je šele pojavil med farnimi fanti. V kretnjah prešernejši od drugih, a v srcu plah in rahločuten. Bil je fant iz bogate hiše in zato se ga še ni lotilo trdo delo. Pogled njegovih vlažnih oči je bil opojno mehak. Kodrasti črni lasje so bili ustvarjeni le za naslado nežne ženske roke.

407 Vsepovsod se mu je odpiral nov svet in on je strmel vanj z nasmeškom polodprtih ustnic. Njega se je oklenila Aza. Brezumna v svoji slepi strasti ga je tako skrivnostno povabila, da ni niti čutil, kako se je nagnil k njej in ji položil roko krog pasu, da se je ona pod njo nalahno upognila nazaj in uprla vanj pogled, smehljajoč in vroč. Čeprav mu je vino že opojilo misli, ga je pred njenimi očmi, ki so mu izzivale srce, zmrazilo, in roke so mu skrivnostno drevene.

Aza je dobro čutila, kaj se godi z njim. Ozrla se je po Andreju in njuni pogledi so se srečali. Tedaj se je vrgla svojemu plesalcu na prsi. Omahnila mu je v rokah in se spustila v brezno omotičnega plesa. Ves čas se mu je potapljala v zenice, ki so se širile, blestele

kot uročene od njenega strastnega pogleda. Lehti so ga pekle in roke so se bale smehljajočega se Azinega telesa. Ni poznala usmiljenja. Tesneje in tesneje se je privijala k njemu in mladenič je začutil oblino vročih nog, globoko dihajoče grudi so se mu zdele tako prelestne, da je umaknil roko in zardel do temena. Harmonika je zategnila in utihnila. Ni je slišal. Ni je mogel izpustiti. Stal je pred njo in brez besede v svojem izsušenem grlu je trepetal in drhtel po vsem telesu. Ona pa se je smehljala in se mu prepustila, da je strmel vanjo. Tedaj so se mu oči pomračile in izgubile vso mladeniško milino. Blaznost moža je sikala iz teh vlažnih punčic.

Andrej je vse pregledal. Zdaj je verjel.

V tem hipu se je Aza obrnila in stekla z Mirkom na dvorišče. Andrej se je zbal in jima sledil. Toda že sta se vračala in za njima vsi trije farni berači.

«Vidiš, Marija, včeraj sem vse tri povabila. Zdaj bi ti radi voščili.» Posedla jih je pri peči. Vsem trem so že rdela lica in mastne so bile brade in malhe.

Mirko se ni več ločil od nje. Izpregovoril ni nobene besede, a pred očmi se mu je meglilo, kadarkoli se je ozrl vanjo. Zdaj je jasno vedela, da se dogaja z njim nekaj sličnega, kakor bi ga bila urekla. Ravnala je z njim neizprosno. Če ga je le pogledala, že so se mu širile nosnice in je ves trepetal. Nalašč ga je dražila s porednimi besedami in smejala se mu je, ker ji je sledil brez vsake moči. Naenkrat pa ji je postalo težko. On pa je menil, da zaradi njega poveša glavo in ji je naskrivaj stiskal roko.

Prinesli so klobase. Omamen in težak vonj se je razlil na vse strani po sobi. Zvrhani so bili beli krožniki jetrnic in krvavic, svežih, mesenih, in v velikih skledah so postavili na mizo z debelimi ocvirki zabeljeno zelje. Rudniška vdova je vstala in stopila v kuhinjo. Odpela si je steznik in ga spravila pri kuharicah na polici. «Pridem jutri ponj!» se je smejala izpod belih zob. Ko se je vrnila, so žehtele vroče prsi pod svileno bluzo, neugnana mladost se je prešerno hahljala. Tomačevce je poškilil na ženo in se nagnil nato k njej: «Slišiš, punca? Telica je tvoja, če boš moja!» Vdova je tlesnila z rokami: «Velja!» Pod mizo sta se pritisnila drugi k drugemu, da je koščnemu starini zariplo obličje. Ko se mu je predrzna roka izgubila v puhtelih nedrijih, se je priliznjeno nasmejala: «Zato pa še telička!» «Pa še telička. Zate vse!» Objel jo je krog žlahtnega pasu, naslonila se je nanj, toliko, da mu ni zlezla v naročje. «Sem trden, kot dren!» ji je vroče dihal v uho in je bil z očmi in telesom v njej. «Pijva!» Nalila sta do vrha. Zdaj

je teklo težko in sladko vino, ki se ni več pretakalo s krvjo, temveč se je sesedalo v srcu.

«Če boš dobro povedal, Pušlec, dobiš še mojo klobaso!» se je smejal župnik.

Ko so vsi jedli, je vstal na zapečku berač.

«Čestita nevesta, čestiti ženin! Prav bi bilo, da tudi šempeterski berači povemo takemu imenitnemu paru, česa vama želimo. Le dobro poslušajta, so klobase tako zapeljive, da me ne mika veliko povedati.

Stara resnica je, da se iz življenja živali učimo kakor iz bukev svetnikov.

Zajčja ljubezen ima kratek repek.

So pa prišle pošte, da sta se vzela lisica in lisjak. Lovec je vzel puško in jo mahnil za njima. Lisica in lisjak pa imata mrzlo kri. Nesreča je hotela, da ju je lovec zasačil pri svetem opraviilu pod graščinskim kurnikom. Je že nameril, ko se je lisica obrnila. Mravljinci so ji gomazeli po pregrešnem telesu. V tistem trenutku je že stala pri lovcu in ga prav zaljubljeno gledala. ‚Gospod lovec,‘ je dejala, ‚smrt nama zdaj tako in tako ne uide, prej bi vam pa še rada povedala svojo skrivnost, ki imate tako majhne otročičke doma. Tam doli pod klancem stoji malin, je ponoči v njem umrl mlinar in pustil moke na žaklje. Če se hitro ne speče, bo splesnela. Če vam je prav, gremo vsi skupaj na delo.‘ Lovec je stekel po peke in prišli so peki od vseh strani. Lisjak in lisica sta ves dan moko nosila, odnašala pogačice, pa je še ostalo za peke in lovca, da so v oprtnjakih nosili domov. Potem je dejala lisica: ‚Gospod lovec, kar nesite domov; midva vas počakava spet pri kurniku, da se na smrt pripraviva in poskrbiva za tolščo.‘ Lovec je dirjal s svojim kruhkom domov, kolikor je mogel. Trikrat ga je zaklenil. Medtem sta si pa lisica in lisjak privoščila mastno kokoško in pristavila puško, ki jo je lovec pozabil, h kurniku. Ko je lovec vse videl, se je na jezo potolažil s kruhkom. Toda kruhek je bil iz mišje moke.

Tako je zapisano in vama povem, ženin in nevesta, za dobre klobase vama mi radi posodimo bukve o lisičjem življenju.»

«Moj nauk sicer ni tak, ampak klobaso si zaslužil, Pušlec,» se je smejal župnik.

«Seveda ni tak vaš nauk, gospod župnik; čeprav sva po bogu brata, ste vendarle vi, gospod neodkritosrčni brat, kot je zapisano od modrih ljudi.»

«Kako pa to?»

«Ker nosim jaz malho s seboj, vi jo pa puščate doma, gospod župnik, brez zamere.»

«Nisi neumen. Na, boš pa pil za zlate resnice.»

Luka je odbil čep sodu starine, ki je bila namenjena, da razpiha in razvname duše. Zunaj je padla noč na zemljo in ljudje na cesti so se porazgubili. Pri Zamejčevih pa so divje pele tri harmonike, da bi postregle razpaljeni krvi. Mara je plesala z Andrejem. Aza pa je sedela in vse je vrelo v njej. Mirko je še vedno sedel poleg nje, ji gladil ročico in iz mladeniških oči je bruhal neukročena strast. Ona se je pričela bati, ker je bila kriva te nore ljubezni. V srcu ji je prigovarjalo, da naj uide.

Medtem je vstala Marija. Hotela je v svojo sobo. Tiho se je plazil za njo mračni Rok. Nihče, niti ona sama ga ni čutila, ko je nenadoma obstal v veži pred njo, ji oklenil zapestje ter jo pahnil v Azino sobo.

Široko ga je pogledala: «Česa želiš?»

Oči so se mu bliskale.

«No, povej, kaj bi rad? Tako sem trudna.»

«Česa želim? Zdaj sem sam videl, kako te gleda. Še enkrat ti pravim, povej, kaj si imela z Andrejem?»

«Moj bog!» je šepnila in pobleдела.

«Aha! Je resnica. Torej resnica.»

Njo pa je zravnal ponos, da je stopila k njemu.

«Pred teboj sem ga ljubila. Kakor se svetniki ljubijo. Potem nisem nikdar več mislila nanj.» Ko je izpregovorila poslednje besede, je povescila glavo in glas ji je opešal.

Njemu pa je grgralo, kakor bi se hotel zadušiti.

«Čigav bo otrok?» Skoroda pene je tiščal.

Boječce se ji je kri strnila v srcu. Bleda in težko dihajoča je govorila.

«Tvoja žena sem in tvoje je dete. Prisegla sem danes pri bogu.» Nato je v vsem svojem ranjenem ponosu udarila z nogo ob tla. Zarezal se je.

«Ti dobro veš, kako meša hudič!»

Stala sta si nasproti in čisto oko je strmelo v sovražno.

Tisti hip pa se je zgodilo nekaj, kar je celo Mariji ostalo nerazumljivo. Ko je namreč Marija odšla iz sobe, je šla tudi Aza, ki ni mogla več same sebe umiriti. Prišedša do svoje sobice, je prisluhnila in je slišala, da govorita v njej Rok in Marija. Zato je stekla po stopnicah in se zaklenila v tetino kamrico. Pred vrati pa je obstal Mirko in trkal. Vrgla se je na revno posteljo in si pulila lase: «Moj bog, moj bog, saj zblaznim!»

Andrej je videl, da Aza zapušča sobo. Sklenil je, da še enkrat poizkusi. Smehljajoče je posadil Maro in odhajal počasi na dvo-
rišče. Pod Azinim oknom je obstal. Boječ se, da bi se v svoji slepi
403 strasti ne vrgla Mirku v naročje, je zapel tiho in toplo:

«Kako bom ljubila...»

In to je slišal Rok. V blazni ljubosumnosti je planil k oknu, odprl in spogledala sta se.

Marija se je oprijela stola, kalne so postale njene oči, ki niso razumele, kaj se dogaja.

Roku se je živalsko spačilo obličje.

«Si slišala?» je bruhal vanjo.

Ona je povabila glavo in šepnila: «Sem.»

«Tako, tako torej!» Bliskoma je planil iz sobe, drvel čez dvo-
rišče in se postavil pred Andreja.

«Takoj proč, takoj proč!» je sikal.

«Tebi za milo, kajne?» se je posmehoval Andrej.

V Rokovi roki se je zablislilo.

Oni ga je zgrabil za zapestje: «Hudič, kaj noriš?»

Marija je povzdignila roke.

«Andrej, usmili se uboge duše! Rotim te, pojdi!»

Andrej je izvil svojemu nasprotniku nož, se molče obrnil in odšel. V glavi mu je kljuvalo: «Ona je z njim. Marija, Marija pa me ni pozabila.» Težke so bile te misli, svinca so mu nalile v srce. Vseeno je raslo v njem kljubovanje, da bi šel nazaj, nalašč. Neka čudna, tajna moč, sorodna strahu, mu je branila v dnu duše. Venomer je ponavljal Marijine besede. Ko pa ga je zmoglo vino, je zaspal in je v sanjah gledal prikazni.

Rok se je vrnil v sobo in je držal Marijo za obe roke: «Govori zdaj, zakaj ti je zapel?»

«Ne vem.» Obšla jo je temna slutnja: «Saj ni meni, Azi je pel.»

«Lažeš!» Skoro je odletela v vrata, tako jo je pahnil od sebe.

«Naj se mi še enkrat pokaže pred oči.» Buljil je predse pijano izgubljeno in ne menceč se za Marijo, je ponavljal: «Zdaj vem, on je bil.»

Marija se je prijela za glavo in obupno tožila: «Moj bog, kaj je to življenje?»

Zgoraj pa je prosil Mirko.

«Aza, odpri mi!»

Ni se oglasila. Mlada kri je vrela. «Aza, Aza!»

«Ne, ne, danes ne, pridi jutri, pojutrišnjem!» je prosila. Izgovarjala je besede, da sama ni vedela, kaj pomenijo. Ko je čutila, da odhaja po stopnicah, je strmela predse v temo. Tako ji je bilo

pri duši, kakor da je njen duh daleč od nje v strašnih vrtincih. Šele pozno v noč se je od utrujenosti umirila.

Svatje so bili trudni, jed in pijača sta zmogli človeško moč in odhajali so k počitku. Zamejec jim je pripravil ležišča v vseh stranskih poslopjih. Tomačevce se je obotavljalo, zaljubljeno je buljilo v rudniško, a noge ga niso več nosile. Žena ga je ujela in pod pazduho ga je vodila s seboj. Stari je zaspal poleg nje. 404.405

Po vinu je dišalo in težko, gosto ozračje je plavalo nad spečimi. Premetavali so se po posteljah vsi polni zemskih dobrot. Že pozno se je prizibala rudniška vdova; vsa razgreta se je smehljala.

«Salamiš, tistega iščem, ki mi je telico obljubil.»

«Sem pridi, ti že pokažem teleta,» je bevsknila žena izpod odeje.

«Jej, jej, mamka, le dobro ga zagrnite, da se ne shladi.»

Ni mogla spati. Napol odpeti bluza je v poltemi razodevala zdravo in belo oprsje. Zibala se je proti vratom in pela:

«Le kdo bo popihal...
k' me srček skeli?...»

Na dvorišču je srečala Zamejca.

«Kaj pa ti?» jo je ustavil Matija, prešeren in židane volje.

«Oh, očka, ti edini! Odreši ubogo dušo!» se je vdano smejala. Objel jo je čez pas in šla je z njim kakor ovčica.

V sobi so sedeli pred sodom še Luka z Maro, par fantov in deklet.

K njim sta sedla in posadila se mu je v naročje.

«Matija, še si korenina. Pri meni se ženi. Daj mi vina!»

«Saj res, Matija! Do smrti se ne shladi postelja!»

Matija jo je šaljivo objemal in pil.

Mara je zaspala v Lukinem naročju. Tudi rudniška je opešala in je sladko zadremala pri Matiji. Položili so jo na klop pri peči in Zamejec je odšel po blazine.

Luka je ves čas ostro opazoval Roka, ki je sedel sam záse in pil molče. Tako zoprno je gledal, da se ga nihče ni drznil ogovoriti. V trenutku pa je videl, kako bleščeče se mu pasejo oči na razkošnem, dihajočem telesu rudniške vdove.

«To je peklo, ne pa svet!» je zaklel sam pri sebi. Izpljunil je, kajti zmrazilo ga je.

«V tem trenutku bi bil rad premostil vse prepade, zato je pozval:

«Rok, slišiš, ne pači se, sem pojdi! Bomo pili iz majolčice, na laško smrt!»

Sedel je pri sodu, polnil majoliko, ki je romala od ust do ust do prve zore.

Na Zamejčevem dvorišču je pršla voda in z njo smeh svatov na vse strani. Svatje so se umivali pri vodnjaku pod lipo. Molče so si drugi drugemu brali grehe iz prejšnje noči. Zadostoval je le pogled in vsak v svojo plat sta se zarežala. Le Tomačevčeva žena je še vedno srborito sršela in tudi sveža voda ji ni pregnala oblakov. Starega ni več izpustila izpred oči. A on sè ni ozrl, ko je prišla k vodnjaku vdova in si je metala čisto vodico v smehljajoča se lica, na beli vrat.

Na mizi v hiši pa so plavale v širokih skledah prašičje glave, tako roznate, kakor bi še živele in ogledovale svate. Sladki vonj se je mešal z ostrim, kislim hrenom. Rdeče vino v velikih kozarcih je dišalo po grozdju. Stari Hostar je odšel že navsezgodaj, Rok pa je sedel poleg Marije, miren kakor še redkokdaj.

Luka pa ni stal več trdno na nogah. Opletal je krog Marije: «Muhe so mu v vinu utonile. Mene poklič, kadar bo spet siten.» Samemu sebi se je čudil, kako se mu zapleta jezik.

Nihče ni razbral noči na Marijinem obličju, čeprav je do jutra premišljala in so ji zdaj temno žarele oči.

Zunaj na dvorišču so hlapci zapregali. Na cesti se je zopet zbiralo ljudstvo, ki je čakalo, da se poda nevesta v svoje nove hrame. Dela se ni še nihče lotil. Polovico ceste je bilo v svatih, drugi pa so praznovali.

Ko se je roznato meso dobrodejno uleglo in je dišeče vino ubralo grla, so svatje vstali in zapeli.

Matiji so kapale debele solze na prsi. Marija je pristopila. Zdaj se je poslavljal. On je ni več videl. Le njene svilene lase je čutil na svojih prsih in ves ginjen je jecljal.

«Marija, moja hčerka, ne pozabi boga in očeta. In časti naše hiše!» Spremljal jo je opotekajoč se do vrat, kjer jo je blagoslovil z vodo iz žegnančka. A z njo so rosile tudi solze na njeno čelo.

Nato je stopila k Luki, mu stisnila roko in zašepetala: «Zbogom, stric Luka!»

«Če že mora biti,» je momljal dolgin, si z rokavom obrisal oči in jo poljubil na rosno čelo. Samo od sebe se mu je razvozljal.

«Moj bog, kako sem te imel rad, Marija. Kako bo prazno sedaj!»

Te besede molččega strica so jo tako presunile, da se mu je ihto vrgla na prsi in je šele zdaj čutila, kako silno jo je ljubilo to mehko, nepoznano srce pod grapavo skorjo.

«Zbogom, stric!» Še enkrat mu je stisnila roko in iz njegovih rok je padla v naročje Azi.

Marija
Aza
Asta
Zeba
Teta
Sestri sta se molče objemali in Aza je trepetala pred silno praznino, ki ji je pričela zevati v srcu.

Teta Zeba je prijela svojo Marijo za roko. «Poslovi se, Marija, od svojih živalic.» Voljno je šla za starko, ki jo je vodila na dvorišče in je besedovala nekam v zadregi: «Tvojo grahasto ti že prinesem.» Nato je segla v žep in ji stisnila v roke umazan škapulir: «Od tvoje rajnce matere, spomin. Za križe in težave ga vzemi, Marija, jaz te tako ne zapustim.» Hitro si je obrisala oči in jo peljala k vozu.

Svatje so zavriskali, peli, konji so potegnili. Skozi goste vrste faranov je zavozil Rok pred svojo hišo. Na dvorišču so stali praznično oblečeni hlapci in dekcle v belih predpasnikih, da sprejmejo nevesto.

Stopila je z voza. Pred pragom je obstala. Rok je vzbočil svoja prsa, jo stisnil k sebi in dvignil visoko, da se je lice dobrikalo licu ter jo hitro prinesel čez prag. Pesem jo je pozdravila na dvorišču.

Teta Zeba se je, gledajoča skozi linico v strehi, zagledala predse in sklenila roke na prsih: «Zdaj je vsega konec. Bog zna, kdo še dočaka od nas, ko jo bodo nesli iz hiše?» Začutila je, da se je nekdo prizibal v podstrešje.

«Ježeš, Luka, kaj ti nisi šel?»

«Ne gre, tetka, ne gre!» Molče se je naslonil na bruno in zinil, da sam ni vedel zakaj: «V hišo smrti so jo prenesli.»

«Bog daj, da bi ne bilo res! Nato se je starka razjezila nad njim: «Ti si pa res čeden svat!»

«Eh, tetka, ne jezi se, že pojdem. Malo spanca bi bilo treba.» Odkolovratil je na seno.

Tisti hip je stala Marija na dvorišču. Že se je preoblekla v gospodinjo, si opasala bel, čipkast predpasnik in delila darove med hlapce in dekcle.

Za vsemi je stal Svedrač. Marija se mu je nasmehnila.

«Kaj si tudi ti v naši družini?»

«Povsod za vami, mamka. Kar prištejte me!»

Bila je v zadregi. «Nisem vedela zate!»

«Svedrač je po vseh hišah doma. Če ne bo danes, boste pa jutri!»

«Na! Tole vzemi!» Odpela si je srebrno uro za pasom. «Pa ostani pri nas!»

Ni še bila ura poldne, ko so se svati razgrelj. Iz Hostarjeve kuhinje so nosili na pladnjih, svatje pa so se predvsem ogrevali za vino.

Tisti čas je nastal na cesti šum, ljudje so se prerivali, kričali: «Cukrarna gori!»

Med svate je udarilo plat zvona: «Gori, gori!»

Stari Hostar je lezel izza mize. Svatje so udrli na prag. Že so drveli ljudje in konji. Iskre so pršele po strehah, padale na dvo-rišče in težki oblaki so se onstran vode grozeče valili proti nebu.

«Cukrarna gori. Vsa fara drvi!»

Odtam je prihajal čuden molk, vedno gostejši dim se je zgrinjal nad strehami. Kakor iz neba, je iz teh oblakov vedno obupneje bilo plat zvona. Vrelo je ljudstvo iz Blatne vasi, iz Kravje doline, od vode pa je strašila grozna vest: «Poljane gore!»

Andrej je dirjal mimo Hostarjevih.

Rok ga je videl in zapovedal: «Vsi hlapci z menoj!» Skočil je v hišo, da bi se preoblekel, Marija je planila za njim.

«Rok, prosim te, nikar!»

«Farani smo!» je zavpil stari Hostar ponosno in udaril po mizi: «Mačka vzemi s seboj!»

Zatopotali so konji čez prag na cesto.

Leseni most se je vdajal, toliko ljudi se je gnetlo na njem. Iz črnega dima so švigale, pršele iskre, prasketalo je, šumelo, treskalo in se hropeče lomilo. V potokih se je valila raztopljena lava sladkorja po nizkem nabrežju, voda je cvrčala, vrela, in gost dim je plaval nad njo. Okoli počrnelega poslopja so begali obupani delavci in delavke, drugi so skakali skozi nizka okenca na cesto. Vroča sopara je objela ljudi na mostu in vsepovsod so padale iskre.

«Kristus, Kristus, hitite! Če se vname skladišče, zgorimo vsi!»

Po Poljanah so že vlačili iz hiš pohištvo, živino in otroke.

Andrej je privozil do poslopja, ki je s svojimi žarečimi očmi prosilo za pomoč. Premišljal je, kje bi se lotil.

Rok je obstal poleg njega. Skozi gosti dim so planili njegovi orjaški hlapci na dvorišče. Za njimi je drvel Andrej.

«Hudiča, kje je Zamejčev Luka?» Nihče se ni odzval. Luka je spal spanje pravičnega in vsi so pozabili nanj.

Zdelo se je, da v skladišču bruha ogenj iz zemlje. Ožgana vrata so se majala. Podboji so se tresli.

Andrej je sodil z ostrim pogledom.

«Tja noter! Razbijte vrata!» je zapovedal Rok. Maček jih je z lahkoto odpahnil in puhnil je žareč plamen v ljudi.

«Naprej!» je rjovel Rok in si vihal rokave.

«Norec!» Andrej je skočil in ga skušal zadržati.

«Se bojiš, šleva?» Skočil je in pahnil Andreja od sebe. Podboji so se zamajali in desni se je podsul. Andrej in hlapci so se vrgli nazaj. Spodaj pod tlečim brunom je obležal Rok.

«Krst božji!» Andrej je bil v hipu pri njem. Z golimi rokami so dvignili tleče bruno, toda Rok je ležal nezavesten.

«Vode!»

Stali so sredi dima, vode ni bilo.

«Hitro domov!»

Položili so ga na voz in Andrej je z bičem v rokah bil po ljudeh in delal pot.

Marijo je pretresla groza. Slutila je nesrečo, še preden se je voz ustavil. Zbežala je od skrivnostne slutnje gnana na prag in zagledala je Andreja vsega bledega, kakor bi gonil hudiče pred seboj.

«Po zdravnika, ni mrtev!» je klical z voza. Konji so se ukopali pred hišo.

Z mrtvaškomrznimi rokami je prijela Marija glavo svojega moža in prenesla sta ga v izbo.

Marija ni slišala nobene besede. Stari Hostar je rjul po dvorišču kot blazen in z obema rokama bil v nebo. Andrej mu je prepovedal k sinu in drvel po zdravnika.

Marija je z groznimi očmi strmela v Roka, ki je ležal nepremično, ves črn v lice in z ožganimi rokami. Potem se je dotaknila teh rok, visečih brez moči navzdol, jih držala v svojem naročju, nezavedajoča se, da je vse živa resnica.

V sobo je prihajalo blazno rjojenje očetovo. Tedaj se je Marija zgrudila in pojemala. Še se je dvignila in se z rokami pripela v nebo: «Križani bog, ali sem jaz kriva? Reši, reši ga...!» Roke so omahnile in padla je nezavestna na tla. Niso je prebudili goreči ogorki, padajoči na streho, ne plat zvona, blazno proseča ljudi za pomoč.

Zvečerilo se je. Rok se je prebudil in blesasto gledal zdravnika, stoječega poleg postelje. Andrej je stražil pri vratih.

Svatov ni bilo več. Že popoldne so odšli. Zunaj na dvorišču so stali Zeba in Aza ter oba Zamejčeva, ki so v nemi grozi pričakovali, kdaj se prebudita Rok in Marija.

Onstran vode se je kadilo iz črnega brezna. Nebo je lahko žarelo. Med množico se je rinil Svedrač in odnašal pod pazduho sladkor ter ga zlagal na Hostarjevem skednju.

Stari Hostar je ležal z glavo na javorjevi mizi, stoječi pod širokim nadzidkom. Stežajna vrata so zaprli.

Iz sobe se je oglasil votel glas: «Vode, vode!»

Andrej je stopil na prag. «Oba živita!» je šepnil bledemu Matiji, «njega je čez križ in bo težko šlo. Ona se zaveda. Aza naj ostane, vi pa nas pustite!»

«Jaz ne grem nikamor!» se je uprla Zeba, «k njej moram!»

Dolgo v noč so sedeli možje v veži in bedeli.

* * *

Gosta tema je padla med hiše. Nihče ni videl nocoj obličja teh mater, ki so zrle v smrt, kako hodi gori in doli in zopet premišlja v svojih črnih duplinah. Le ena, v kateri sta ležala mlada in njen mož, je z mižečim očesom trepetala, kdaj stopi koščena žena v njen hram. (Dalje prihodnjič.)

Igo Gruden / Noč tesnobe

V daljavi sopihanje spehanih vlakov —
ne gane se noč: kot začarana v krog
demonskih moči pod tesnobo oblakov
molči.

Vznemirjen prisluhnem od časa do časa:
po sobi — ne slišim-li tipanja nog?
Srcá le utripanje v noč, ki brez glasa,
brezdanja molči.

O, kam prisluskujem? — čigavih korakov
sem pesem zaslutil? — Kdo stopa v moj krog
iz daljne noči, ki pod težo oblakov
molči?

Je slutnja v bodočnost? — spomin iz davnine?
moj vzneseni sèn, ki iz globine, o bog,
v mehko — vravnovešene tvoje višine
zveni?

O svit, ki te čakam! — o spev, ki razlije
te ptica jutranja čez speči še log!
Tišina okrog... in moj klic ne prevpije
molčanja noči.

*Kaj sta pesni? 2
1/10 2/7 9/10*

Dr. Ivan Prijatelj

Vloga «omladine» v prvem obdobju «mladoslovenskega» pokreta

(Nadaljevanje)

349
Pleteršnik
A ko odštejemo v tem znamenitem Pleteršnikovem članku, ki bi moral zaradi svoje tehtnosti in narodnokulturne pravilnosti izvajanj stati v naši narodnokulturni čitanki, avtorjevo vero v enoten vseslovanski jezik za višjo literaturo — ta podedovani residuum različnih panidej romantike, s katerim se bomo še srečali pri tej generaciji — moramo reči, da je v njem naš «mladoslovenski» romantični realizem že krepko podčrtal dve realno-organski ter narodno-psihološki ideji: potrebo bližine literarnega jezika do ljudstva, prednost, ki jo imajo vprav slovanski jeziki pred velikimi kulturnimi jeziki drugih narodov, in pa slovanski individualizem, ki ne prenese pruskega uniformizma niti v jeziku. Zanimivo je, da je to drugo idejo skoraj istočasno (na prejšnjeletnem etnografskem kongresu v Moskvi) razvil in na slovanski prapör zapisal češki narodni voditelj dr. Rieger, proglasivši za narodni ideal slovanstva: «raznoterost v harmoniji».⁵¹

Rieger
Levec
Podobne debate o enotnem jeziku za Slovence in Hrvate so se v «Jugu» pogosto ponavljale. V eno izmed njih je ob priliki ali posegel ali vsaj hotel poseči tudi Fran Levec. V njegovi zapušćini se je namreč ohranil zanimiv koncept govora o tem vprašanju, datiran z dnem 20. maja 1868., ki se glasi takole: «Zadnjič se je stavilo v Jugu vprašanje: Kako bi se dala znanstvena literatura jugoslovenska zjediniti? Odgovorilo se je, da za to nam je pred vsem enega knjižnega jezika potreba; tudi to se je določilo, da ta knjižni jezik mora biti srbsko-hrvaški. Zoper to, mislim, da ne more nihče biti, kteremu je blagosti Jugoslovanstva mar, in tudi jaz nisem. Pač pa bi imel nekaj opomniti zoper nasvete, kako bi se posebno glede na Slovence dospelo do enega knjižnega jezika na jugu. Djalo se je: Slovenci naj pusté slovenski jezik, vse znanstvene knjige naj se pišejo v hrvaščini in k večemu kaka knjižica za kmetavsa naj se napiše v slovenščini. Pameten človek res skoro ne ve, kaj bi odgovoril na to pretenzijo, posebno, ako pomisli, da so nekteri iz med Slovencev s a m i h stavili ta predlog. Gospoda, a li

⁵¹ Всероссийская этногр. выставка и слав. съездъ въ маѣ 1867. года. Москва, 1867, str. 300.

naši najhujši nemškutarji kaj drugega zahtevajo? Ali oni ne pravijo tudi: za kmeta naj ostane slovenski jezik, izobraženemu svetu pa naj rabi nemščina. Ne vem tedaj, zakaj tako vpijemo zoper nemškutarje, če smo pri volji literaturo v dva cepa ločiti, za kmeta posebej, za izobraženega posebej. Pa nemškutarji naši dobro vedo, kaj pravijo; oni vedo, da, ako se slovenski literaturi odtegnejo znanstvene moči, bi tudi tako imenovana kmetova literatura ne mogla napredovati; zastala bi izobraženost in narod naš bi se germaniziral. — Taka je tudi, če bi izobraženi Slovenci že zdaj (že zdaj, pravim) začeli hrvaški pisati. Literatura slovenska stoji na tako slabih nogah, da le, ako jo gospod in kmet podpirata, more napredovati; ako se jej pa odtegne eden teh faktorjev, bi propala. Ako mi že zdaj začnemo hrvaški pisati, bi kmet z ostal in greh bi bilo tako vedoželjnemu kmetu, kakor je naš, pot do izobraženja zapirati. Literatura se mora opirati na narod — tudi na priprosti narod; izobraženost ni monopol učenjakov; človeštvu in narodu svojemu smo dolžni, da ga izobrazimo — in to mislim je samo v narodnem jeziku mogoče. Da se doseže en knjižni jezik in da se tako zedini jugoslovanska literatura, djalo se je dalje, treba je, da se brž v slovenske šole vpelje hrvaščina. Če se ne motim, je g. Tomić to misel izrekel. Lepa misel je s tem izrečena, res prav lepa, pa kaj nam to pomaga, ker je pa nemogoča. Kako more g. Tomić od naše vlade pričakovati, da bi hrvaščino v naše šole vpeljala, ko nam še slovensčine ne privoščijo, ko nam nemščino še celo v normalne šole vriva; podoba pa ni še, da bi vlada svoja načela v tej zadevi premenila. Prof. Macun je leta 1862. začel v Ljubljani hrvaški jezik na gimnaziji učiti, pa mu je vlada daljno predavanje prepovedala. Ali je verjetno, da bi ravno ta vlada hrvaščino sama v šole vpeljala? Kar se tedaj tega pričakovanja tiče, je po mojih mislih za sedaj samo *pium desiderium*. Pa predrznem se g. Tomića specijalno še nekaj vprašati: Slišal sem že večkrat njega govoriti o slovanski konfederaciji in mislil sem, da tudi nam Slovincem v tej zvezi kako pohlevno mestece dovoli, pa kakor se vidi, sem se jako zmotil. Kaj misli, da je nam Slovincem naša individualnost glede Hrvatov manj ljuba in draga, kakor Hrvatom njihova gledé Rusov? In vendar g. Tomić jasno izreka: Slovinci naj se pohrvatijo. — Pa še nekaj je pomisliti! Pravijo ljudje, da Avstrija stoji na slabih nogah. Kar drugi pravijo, verujmo še mi! Mogoče je tedaj, da enkrat Prusija ali Italija stegne svojo železno roko po slovenskih pokrajinah. Kaj bo pa

potem iz slovenskega naroda, ako se inteligencija naša v literaturi loči od kmeta? Hrvaška literatura še med slovenskim kmetom ne bo vkoreninjena, slovenske literature ne bo — ker se bi v hrvaško premenila — in naš kmet bi se v kratkem polašil ali pa ponemčil, ker bi v knjigi ne imel jezika, ktereга bi umel ter tako tujstvu kljuboval. Gospoda, ali smo pa mi Južni Slovanci res tako močni, da zamoremo poldrugi milijon Slovencev brez škode tujcu v žrelo vreči? G. Smičiklas je enkrat očitno izrekel, da Slovenci so med Jugoslovani najbolj ukaželjni narod. Gospoda, ali bi ne bilo tega, dasi tudi malega, po vendar po izobraženosti hrepenečega naroda na veke škoda, ko bi tujcu pal v roke? — Moja misel tedaj o bodočem knjižnem jeziku jugoslovanskem je ta: Z a s e d a j š e je Slovincem popolnoma nemogoče, popustiti slovenski jezik ter začeti pisati hrvaški, zato ker o s e d a n j i h političnih razmerah ni pričakovati, da bi to početje vseh imelo, temveč bi bilo vzrok, da bi priprosti slovenski narod zaostal v izobraženosti, ker bi slovenska literatura propala. Kedar pak se razmere na Jugu tako daleč premené, da bomo Slovenci in Hrvatje politično zjedinjeni in da se nam ne bo treba bati, da bi slovenski priprosti narod propal: takrat pa Hrvatom damo n e l e s r c e, k a k o r z d a j, ampak tudi j e z i k. Zdaj pa v lastnem jeziku izobražujemo svoj narod, da kedar pride čas, ne bomo samo gospoda in učenjaki za zedinjenje, ampak tudi probujeni, prebrisani, priprosti slovenski s e l j a k! Zdaj še nikakor ni čas med slovenskim kmetom propagando delati za J u g o s l a v i j o; narodna zavest je pri njem še premalo razvita, pred vsem mora naš narod čutiti, da je slovenske krvi, predno mu je mogoče ljubezen do zedinjenja z ostalimi Jugoslovani vcepiti.»⁵²

Zanimiva nota tega Levčevega govora je ta, da govornik v njem sicer opira zagovor individualne slovenske literature že na docela pravilno, realno in demokratično načelo lažje in organske izobrazbe ljudstva s pomočjo knjige, pisane v domačem jeziku, a glavni razlog mu je vendar narodno-obrambneга značaja, torej takšen, ki lahko odpade, kadar bi bili Slovenci z ostalimi južnimi Slovani politično združeni. Poslednji, v tedanji dobi važni, a trajno manj pomembni razlog je poudarjal Levec pač tudi iz kurtoazije do Hrvatov, češ: «kar ni, še lahko se zgodi». Zanimivo je, da Levec, ki je bil v ozkem stiku tudi z literarnim ustvarjanjem, ni izteknil silno važnega razloga otežkočene kreacijske možnosti pri

⁵² Koncept v Levčevi zapuščini v mestnem arhivu ljubljanskem.

Slovincih v slučaju sprejetja srbohrvaščine. Kot eden izmed prvih pa je Levec v tem svojem govoru pravilno presodil nemožnost višje in nižje literature v dveh jezikih in zaslutil dejstvo, da bi bila takozvana «nižja» literatura (samo po sebi umevno tudi vsa leposlovna) pri vsakem narodu nezmožna napredka in seveda obsojena na smrt, ako ne bi dobivala živilnih sokov iz znanstvene literature, pisane v istem jeziku...

Slovensko-hrvaško zajedniško društvo «Jug» je začelo ob teh in takih od strani hrvaških članov neprestano se ponavljajočih in naposled utrudljivih debatah že v letnem semestru 1868. hirati, dočim je v zimskem semestru 1868./1869. skoraj zadremalo. Slovenci so vedno redkeje hodili v «Jug» — poslušat hrvaške debate, a svoje načrte so snovali in kovali že zopet v ožjih samoslovenskih krogih in odtam nekatere pomembne tudi uspešno realizirali.

Najznamenitejše dejanje te akademske mladine, ki se je družila spočetka v «Savi» in potem deloma v «Jugu», je bil prvi slovenski shod akademske mladine dne 14. avgusta 1868. v Ljubljani. Ideje, ki jih je to dijaško pokolenje izkušalo na tem shodu razviti in uvesti v življenje, so bile zajete v tako veliki meri iz istodobnega pokreta srbske dijaške mladine, takozvane «Ujedinjene Omladine Srpske», da moramo, preden govorimo o tem shodu, izpregovoriti nekaj informativnih besed o tem dijaškem pokretu pri Srbih.

Srbska visokošolska mladina se je bila začela zlasti spočetka 60tih let posebno živahno udeleževati v srbski javnosti in književnosti. Na čelu tega «omladinskega» pokreta so stali predvsem avstro-ogrski Srbi, smatrajoči avstrijsko ustavo za izsiljeno in narodom nepravilno. Tudi v Srbiji sami se je razvilo od leta 1858. dalje s premeno dinastije bolj ustavno življenje, zlasti ko je leta 1860. zasedel srbski knežji prestol Mihajlo Obrenović. To, česar je mladoliberalna generacija pričakovala, namreč da se bodo odslej nadaljevale svobodomiselnne ideje, nasiloma pretrgane in zatrite leta 1848., se sicer ni zgodilo niti v Avstriji niti v Srbiji, a nekoliko na bolje se je ipak obrnilo. Vezi so se vendar toliko zrahljale, da je mogla stopiti v akcijo predbojevnica aktualnih evropskih idej, dijaška mladina. Srbsko akademsko dijaštvo je takrat študiralo povečini na Dunaju in v Pešti. Politično je bilo orientirano predvsem v nacionalističnem duhu. V tem duhu se je zbiralo zlasti v dveh akademskih društvih, v «Preodnici» v Pešti (od leta 1861. dalje) in v «Zori» na Dunaju (od leta 1863. dalje). Iz vseh nastopov in pojavov se je videlo, da se ta «omladina» organizira in med seboj veže v ta namen, da bi delovala v podobnem zmislu kakor

«Mlada Italija» in «Mlada Nemčija». Na prvem svojem shodu v Novem Sadu leta 1866. se je to dijaštvo konstituiralo pod imenom «Ujedinjena Omladina Srpska». Živahno propagando pa je začelo razvijati po Vojvodini in Srbiji (pozneje tudi po Hrvaškem, Dalmaciji in Črni gori) po svoji drugi skupščini leta 1867. v Beogradu. Na tem kongresu je izdalo srbsko dijaštvo svoje «Odluke proglašene i utvrđene drugom skupštinom Ujedinjene Omladine Srpske u Beogradu na Preobraženje 1867. godine», in sicer v 34 točkah, katerih prva se je glasila: «Rodoljubi iz sviju zemalja i krajeva, i od svuda k de ih ima, sjedinjeni za prosvetu i napredak naroda, predstavljaju celokupnu omladinu srpsku ili mlado srpstvo.» V krog te združene mladine se je pozivljala tudi vsa ostala srbska družba, moškega in ženskega spola, tudi trgovci in obrtniki. Točka IV. je izjavljala: «Mlado srpstvo smatra sebe kao člana omladine sviju Slovena, a naročito kao člana južnih Slovena.» Ves pokret je bil združen obenem z organizacijami pevskih, učiteljskih in trgovskih društev, ki so preprežala osobito Vojvodino in Srbijo. — V politično-idejnem oziru je bil pokret svobodomiseln in protiklerikalen ter predvsem nacionalističen. V literarnem oziru se je oklepal kulta narodne pesmi, Vukove jezikovne tradicije, gorel je za vzore nemške romantike in literarne smeri «Mlade Nemčije», visoko povzdigujoč Shakespearja. Po umoru kneza Mihajla leta 1868. so se pri tem umoru osumljeni «Omladini» začele staviti ovire v Vojvodini in kneževini, vendar so se njene letne skupščine vršile v Vojvodini še v letih 1868. do 1871. V naslednjem letu pa se je delovanje «Omladine» zaustavilo, ne samo zbog obojestranskega vladnega pritiska, ampak tudi vsled različnih ideologij med tostranskimi in onostranskimi Srbi, ki so temeljile v borbi med liberalci in socialisti. Leta 1872. je tudi prenehal izhajati centralni organ pokreta, «Mlada Srbadija». — «Omladina» pomeni v srbski prosvetni in literarni zgodovini eno najživahnejših in najsijajnejših dob. Prvič je z njo nastopila celotna generacija v javno življenje s predavanji, besedami, shodi, časopisi, almanahi in knjigami sploh, s katerimi je v pravem pomenu besede elektrizirala vse javno življenje naroda. Kar imajo danes Srbi kulturno najpomembnejšega, se je rodilo po veliki večini iz tega pokreta... V dobi, ko so se ustanovljale razne nacionalne države, je ta mladina budila ne samo pri Srbih, marveč tudi pri Hrvatih in Slovencih idejo osvobojenja in državne ujedinenja. «Omladinci» so bili v marsikaterem oziru prepojeni s slavjanofilskimi idejami in tendencami nemškega ustavno-demokratskega liberalizma. Ideal jim je bil zvezna

balkanska republika v sistemu zedinjenih držav Evrope. Proslavljali so zlasti Črno goro kot zemljo, ki se je neprestano borila s Turki za svojo svobodo. Bili so častivci Garibaldija in Mazzinija. Za bližnji in praktični cilj svojega prizadevanja so proglášali v minimalnem svojem programu vsaj ustavno svobodo v Srbiji, v Avstriji pa nacionalno in antiklerikalno avtonomijo narodov.⁵³

S tem srbskim dijaškim pokretom so se seznanili slovenski dunajski dijaki po vsej verjetnosti že v «Savi», ki je gojila stike z bratsko «Zoro». V Levčevi zupuščini se je našel en izvod gori omenjenih «Odluk» druge skupščine «Omladine», katerim je priključena posebna nabiralna polna za vpisovanje članov, ki pa ni izpolnjena z nobenim slovenskim imenom. Zanimivo pa je, da je v obširni tiskani obrazložbi teh «Odluk», natisnjeni na njih drugi in tretji strani, podčrtal neki slovenski dijak edino naslednje mesto: «Zadatak nam nije mali, ali je neizmerno olakšan time, što radnja naša nije zatvorena i svedena samo na neke zvanične krugove ili na neke isključne klase ljudi, nego su dveri opštega hrama narodnog napredka širom otvorene muškome i ženskom, starome i mladom, ukome i neukom — svima i svakome.»

Dunajsko slovensko dijaštvo je bilo v letnem semestru 1868. formalno združeno s hrvaškim v «Jugu», v katerem pa so najbrž zlasti slovenski njega člani občutno pogrešali agilnih srbskih «omladincev».⁵⁴ Kakor poroča Vencajz, se je bil sicer dosegel na seji dne 4. junija 1868. v «Jugu» neki prijateljski sestanek vseh južnoslovenskih narodnosti, torej tudi Srbov, vendar so se ti izgovarjali, da nimajo pooblastila od «Omladine srpske» v Novem Sadu, in jih pozneje ni bilo več v «Jugu».

Takrat so slovenski dijaki, precèj disgustirani nad dolgovezni in neplodnimi debatami v «Jugu», sukajočimi se okrog lokalne hrvaške politike in okrog hrvaških zahtev, naj Slovenci opusté svoj književni jezik, začeli pripravljati zunaj «Juga» za počitnice 1868. leta svoj prvi vsedijaški shod — jako v zmislu ideologije in delovanja «Ujedinjene Omladine Srpske».

Prvo vest o tem shodu je prinesel široki slovenski javnosti (za «Primorcem») «Slovenski narod» dne 1. avgusta 1868. v dopisu nekega ljubljanskega dopisnika v naslednji obliki: «Že dalje časa je bilo slišati, da napravijo slovenski študentje nekterih viših

⁵³ Prim. Jovana Skerlića knjigo «Omladina i njena književnost (1848—1887)», Beograd, 1906, in istega avtorja «Istorijo nove srpske književnosti», Beograd, 1921, str. 218—239.

⁵⁴ Prim. Vencajz, o. c. str. 45.

učilišč letošnje počitnice v Ljubljani študentovski zbor. Te ideje, ktera se je, vsaj kolikor je meni znano, rodila v du najski „Savi“, poprijeli so se posebno vrli Slovenci graškega vseučilišča, ter izvolili že celo odsek, ki bi imel ves zbor aranžirati. Toda med tem, ko smo na Dunaju mislili, da bi se k študentovskemu zboru povabili Slovenci samo iz viših učilišč, kliče graški odsek vse slovenske študente sploh v Ljubljano. (Gl. zadnjega „Primorca“.) To pa nikakor ne gre! Kaj graški odsek ne vé, da se gimnazijalci ne smejo vdeleževati nobenih politiških shodov?! In političen bode ta zbor gotovo kolikor toliko. Ravnatelj naše gimnazije je tudi že strogo prepovedal študentom priti k temu zboru, rekoč: Kdor se ga udeleži, izključi se sam ipso facto! Nekemu sedmošolcu pak, ki ni družega zakrivil, kot da je prinesel graškega odseka pismo v šolo, popravili bodo že spisano spričevalo!»⁵⁵ V isti številki «Naroda» je vabil posebni pripravljalni odbor na prvi slovenski tabor v Ljutomeru. — V prihodnji številki je istemu političnemu organu poročal njegov ljubljanski dopisnik med drugim tudi naslednje: «Mesec avgust nam precej prinese narodnega življenja v Ljubljano. Razen tega, da bo Matica svoje ude zbrala v posvet, pridejo menda 14. avgusta slov. študentje. Ta poslednji shod ni kaj priljubljen, kakor slišim, nekterim imenitnim narodnjakom. Vse eno pa smemo reči, da bodo dobro sprejeti in upamo, da se snidejo v obilnem številu.» Nato govori ta dopisnik o ovirah, ki jih delajo glede tega shoda gimnazijcem njih profesorji, trdeč, češ, da je nezakonit, kar mu daje priliko za vzklík: «Čemu dražite mladino, vi, ki vam je dana, da bi jo po očetovsko učili. Pridobite si njena srca in storili boste na svojem lepem polji veliko. Pedantizem škoduje vam in vaši reči.»⁵⁶ — Ista številka «Slovenskega naroda» je prinesla končno oficialni poziv «Slovenskim študentom», v katerem javljajo imenomoma podpisani sklicatelji med drugim sledeče:

«Bratje slovenski!

Viharen čas, v katerem je naš narod stopil na javno pozorišče, da bi si priboril svoje najsveteje pravice, da bi braneč se tujega elementa poplavi ohranil slovenski značaj čestitljivih svojih očetov, da bi se mogel v omiki, blagostanji in svobodi vrstiti k družim enake blage namere dosežajočim narodom, — stavlja nam sveto dolžnost, da tudi mi, bratje slovenski, zgodaj

⁵⁵ «Slovenski narod» z dne 1. avgusta 1868., št. 51.

⁵⁶ «Slovenski narod» z dne 4. avgusta 1868., št. 52.

zberemo svoje moči, da se zgodaj dela lotimo na rodovitnem polji, ki ga nam odpira našega naroda čut in sprejemljivost za vse, kar je dobro in lepo, da se že zdaj pripravljamo za prihodnje delovanje, kajti — bodočnost je naša!... Zatorej se z veseljem poprimemo nasveta naših vrljih bratov na graški univerzi in uljudno vabimo vse slušatelje viših učilišč, vse abiturijente slov. gimnazij, ki nameravajo lotiti se akademičnih študij, in samozojne Slovence sploh, ki imajo srce za svoboden razvoj naše narodnosti, da se v obilnem številu udeležé slovenskega študentovskega shoda 14. dan avgusta meseca. — Na dnevnem redu, ktereга bomo s graškimi kolegi sporazumevši se kakor mogoče prej v „Narodu“ razglasili, bode vsakakor posvetovanje o ustanovljenji slovenskega bratstva: „Slovenska Omladina“⁵⁷ — in ako se ustanovljenje sklene, pošvet o načrtu pravil, ktera se bodo prej osnovala in po skupščini potrjena na dotične više mesto predložila...»

«V imenu dunajskih in praških slov. študentov» so ta poziv podpisali: A. Gregorčič, abs. jurist, J. Zelenik, abs. filozof, J. Jurčič, filozof, Fr. Levec, filozof, in Franc Tomšič, tehnik v Pragi.

Ta odbor dunajskega slovenskega dijaštva je bil s svojim pozivom nekoliko prehitel one graške visokošolce, ki so bili prav za prav dali neposredno iniciativo za shod (potem, ko se je bila ideja že prej rodila v «Savi») in ga napovedali na dan 12. avgusta 1868. Ko sta se oba odbora med seboj sporazumela, sta izdala nov, skupen poziv, podpisan razen po imenovanih še po M. Samcu, medicincu, R. Krištofu, medicincu, A. Pozniku, juristu, Čebularju, filozofu, L. Gorencu, medicincu, Fr. Marnu, filozofu, in Fr. Oblaku, juristu. Fran Levec ni bil več podpisan pod tem drugim pozivom, ki je določal, da se bodo zbrani dijaki «posve-tovali in sklepali 1) o vpeljavi slov. jezika v ljudske in srednje šole; 2) o napravi slov. pravniške akademije v Ljubljani; 3) o dovršenji jugoslovanskega vseučilišča v Zagrebu; 4) o osnovi literarnega društva slov. omladine».⁵⁸

Dne 12. avgusta 1868 — štiri dni poprej se je vršil prvi slovenski tabor v Ljutomeru — so začeli prihajati prvi udeležniki prvega slovenskega vsedijaškega akademskega

⁵⁷ Ta izraz v tej srbski obliki, ki ovaja tega slovenskega pokreta duševno sorodstvo z znamenito «Ujedinjeno Omladino Srpsko», srečamo prvič v slovenskem jeziku v tem pozivu. Izraz se je pozneje udomačil v slovenščini za poznavanje mlade generacije istótako kakor pri Čehih, pri katerih je po glasovitem «omladinskem» gibanju in procesu v Pragi izza prvih 90tih let prejšnjega stoletja prešel iz srbsčine tudi v češki slovar.

⁵⁸ «Slovenski narod» z dne 11. avgusta 1868., št. 55.

shoda v Ljubljano, «ki ima biti Sloveniji glavno mesto», kakor pravi Jurčič v poročilu⁵⁹ o tem shodu, označujoč s tem vrhovno devizo tega pokreta «mladoslovenskega» dijaštva, «zedinjeno Slovenijo». Posebno svečano so bili na kolodvoru sprejeti zvečer dne 13. avgusta v Ljubljano došli štajerski visokošolci, na kar se je v predkonferenci v čitalnici določil program za glavno zborovanje prihodnjega dne. Že po tej predkonferenci so se dijaki razšli na prenočišča, kakor pravi Jurčič, «trdno prepričani, da se ima pričeti s tem shodom slovenski omladini nova, veselejša doba». Naslednji dan, 14. avgusta 1868., se je pričelo v čitalnici zborovanje, katerega se je udeležilo okrog 120 visokošolcev z Dunaja, Gradca in Prage ter tudi nekaj abiturientov. Shod je otvoril predsednik pripravljalnega odbora, medicinec Rudolf Krištof, in predlagal za predsednika doktoranda Antona Tomšiča, urednika «Slovenskega naroda», za zapisnikarja pa filozofa Celestina in Levca. Izvolitev vseh treh se je izvršila z vzklikom. — Predsednik Tomšič je otvoril zborovanje z govorom, v katerem je naperil tri osti: eno zoper germanizujočo avstrijsko vlado, drugo zoper samovšečne voditelje slovenske oficialne politike, omalovažujoče pokret mladine, tretjo zoper ono inteligenco, ki v poznejših letih le prerada pozablja na ideale, za katere se je navduševala v dijaških letih. Rekel je Tomšič med drugim: «Da smo se zbrali, rešili smo dolžnost do svoje časti in do naroda. Posvetovali se bomo o važnih rečeh, o šolah, ktere pri nas ne izrejšajo mož, kakoršnih narod potrebuje. Naši sklepi so same želje, ker nemamo izvršilne moči. Oni pa, ki imajo praktično izvrševati želje vseh oddelkov narodovih, naj si dobro premislijo, predno zavržejo želje omladine, da si tako sami ne pretrgajo niti, ki jih ima vedno vezati z narodom. Sami pa bi bili krivi, ko bi zamudili kaj tam, kjer delamo lahko, in v to delovanje ima nas združiti literarno društvo „Slovenska Omladina.“ Končal pa je Tomšič svoj nagovor z naslednjim apelom na dijaštvo: «Delajmo tako, da, ko se bo zbirala čez dvajset let slovenska omladina, ne bomo pri oknih nastavljali ušes ter poslušali, kaj počenja, ampak da, čeravno se postarajo po letih, ostanemo v srcih vedno mladi, da stopimo med njo lahke vesti, in ji podamo roko ter ji zakličemo: „Mi smo, mi smo in bomo slovenska omladina.“» «Gromovito pohvalo» zabeležuje Jurčič po tem Tomšičevem nagovoru, pristavljajoč, da so bili s posebnim navdušenjem nato sprejeti pozdravi slovaške omladine iz Turčanskega Sv. Martina,

⁵⁹ «Slovenski narod» z dne 18. avgusta 1868., št. 58.

srbske omladine iz Novega Sada, hrvaških dijakov z Dunaja i. dr. — Nato se je pričelo zborovanje o treh napovedanih točkah programa. Zakaj se je «v zadnjem trenutku» črtala iz vzporeda točka o ustanovitvi slovenske pravne akademije v Ljubljani, se ne ve; morebiti jo je izpodrinila točka o «dopolnitvi jugoslovenskega vseučilišča v Zagrebu». O taborski zahtevi glede uvedbe slovenščine v ljudske in srednje šole je govoril medicinec Samec, o izpopolnitvi južnoslovenske univerze v Zagrebu jurist Oblak,⁶⁰ o najvažnejši ideji tega pokreta «mladoslovenske» dijaške generacije, prevzeti od istodobnega mogočnega gibanja srbskega dijaštva (ne od češkega, kakor sem pomotoma pisal na drugem mestu⁶¹), je zborovavcem poročal Josip Jurčič v daljšem govoru, v katerem je najprej protestiral proti Marušičevi goriški «Domovini», ki je ponovno ostro nastopala zoper «nezrele mladence» in zoper ves ta dijaški pokret. Na ta naslov je Jurčič izpregovoril med drugim: «Mi ne živimo v stari Šparti, kjer so mladini zgodaj kazali pot, po katerem ima delati, in se je tako lepo spoštovanje med starostjo in mladino ohranilo, temuč živimo v tužni Sloveniji, kjer se mladini insinucija stavlja, da bi bila nema in tiha statistinja na odru narodnega življenja in delovanja. Spoznavši, da le skupno moremo delati, da se mlade moči ne smejo zametati, moramo protestirati zoper tako insinucijo in sicer ne z besedo temuč z djanjem. Zatorej zberimo moči, in osnujmo društvo ‚Slov. omladine‘. Misel, ki je nas denes od vseh krajev tukaj zbrala, misel bratovstva in skupnosti, misel slovanstva in naše bodočnosti je tudi misel, ki ima roditi to društvo, toraj ga ni treba obširno priporočati.» Po teh Jurčičevih uvodnih besedah je shod v principu sprejel govornikov predlog, da naj se tako društvo osnuje. — Nato je isti govornik podrobno razvil načela, po katerih naj bi posebni odbor sestavil pravila društva «Slovenska omladina». Po tem Jurčičevem načrtu se je imelo društvo precēj tesno — dasi najbrž v nekoliko skromnejšem obsegu — naslanjati na vzorec «Ujedinjene Omladine Srpske» (katere pa niti Jurčič niti kdo drugi na shodu ni izrečno omenil z nobeno besedo^{61a}). Jurčič je dejal: «Namen društvu, v

⁶⁰ «Slovenski narod» z dne 18. avgusta 1868., št. 58.

⁶¹ Glej mojega «Kersnika» I., str. 78.

^{61a} Prvi, ki je na to znamenito srbsko organizacijo opozoril slovensko javnost, je bil neki člankar «Slovenskega naroda», ki je v 3. nadaljevanju svojega cikla uvodnikov, naslovljenih «Slovinci in narodna njih delavnost», pisal: «Za primér naj nam služi izvrstno vredjena srbska ‚Omladina‘, h katerej pak spadajo tudi sivolasi; kajti to imé uže davno nijma več svojega prvotnega

ktero sme pristopiti vsak slovenski slušatelj viših učilišč, abiturijentje teh učilišč in popolno samostojni abiturijentje gimnazij, kakor sploh vsak izobražen Slovenec, ki se zлага s s v o b o d o m i s e l n i m i načeli tega društva» — kakor smo čuli, so bile pri srbskem društvu «dveri opštega hrama narodnog napretka širom otvorene muškome i ženskom, starome i mladom, ukome i neukom» — «namen društvu je,» izvaja Jurčič, «z besedo in tiskom dosežati edinost v delovanju slov. omladine.» Ko so bila splošna načela društvenega ustroja sprejeta, so bili v pripravljalni odbor izvoljeni: A. Tomšič, J. Jurčič, A. Gregorič, Fr. Celestin in Levec, da tekom enega meseca sestavijo in vladi v potrditev predložé pravila društva, ki bi naj imelo podružnice v Gradcu, na Dunaju, v Pragi, sedež pa v Ljubljani ter vsako leto po eno glavno skupščino v Ljubljani, na Bledu ali v kakem drugem kraju Slovenije, torej vse precèj konformno z znamenito srbsko vzornico. — Predsednik Tomšič je zaključil to prvo slovensko dijaško manifestacijo z apelom: «Zdaj toraj na delo, da pri zboru prihodnjega leta že pokažemo sad našega truda!»

Opoldne se je nato vršil skupni obed zbranega dijaštva, pri katerem se je vrstila napitnica za napitnico. Jurčič teh napitnic v svojem poročilu ne navaja podrobno, pravi pa, «da te napitnice so bile živi protest zbrane slovenske omladine zoper naših poslancev in vodnikov politikó; pokazale so, da se njeno mnenje zлага s politikó štajerskih rodoljubov, s politikó njihovega organa ‚Slov. Naroda‘, posebno kar se tiče združenja vseh Slovencev v eno administrativno skupino.»

Specialna napitnica je veljala osebno navzočemu Levstiku. Izrekel jo je Jurčič, češ, da napiva «možu, ktereга mladina spoštuje kakor prvega izmed živečih slov. pesnikov, ktereга nasprotnike tudi mi za svoje spoznamo, kteri je vedno z mladino, in za kterim je in bode vedno mladina stala». Ta napitnica je izzvala viharno navdušenje in pritrjevanje. Oni Levstik, ki je ravno v tem letu obhajal desetletnico trdega boja z Bleiweis-Jeranovim primitivnim in ozkosrčnim patriarhalizmom, boreč se za naprednejše nazore v jeziku, literaturi, politikí in društvenosti, je končno na tem shodu videl iti v klasje svojo oznojeno setev. Ves ginjen je Levstik vstal in odgovoril na Jurčičevo napitnico: «Najlepši dan mojega življenja je denašnji dan, ko vidim toliko mladih gospodov tukaj zbranih, ki so tako navdušeni za

pomena». («Slovenski narod» z dne 22. junija 1872, št. 71.) Ta člankar je bil po vsej verjetnosti prof. dr. Janko Pajk.

srečo in napredek slovenskega naroda. Ali povem vam, gospodje, prišli bodo trenotki v vašem življenju, ko vas bodo silili in prosili, ko vam bodo priložnost dajali, da se izneverite načelom, ktere ste denes izrekli. Toda, slovenska omladina, z merom taka ostani, potem bo denašnji dan slovenskemu narodu zgodovinski dan!»

Ostale napitnice so bile precèj ostro naperjene zoper «prvake». Anton Tomšič je napil ljutomerskim taboritom, «ki so bolje vedeli, kaj je slov. narodu potreba, kakor marsikter lepobradat državnik» (ta opazka je merila na drja. Tomana). Celestin je napil Tomšiču kot uredniku «Slov. naroda» ter pri tej priliki omenil lanske Levstikove akcije za ustanovitev slovenskega političnega časnika v Ljubljani, pristavljajoč: «Omahovali so dolgo naši vodniki, izgovarjaje se, da dnevniku ne morejo najti vrednika; in ko se je vrednik našel, rekel je bajè eden izmed njih, da na Kranjskem tacega lista ni treba!» Shod se je zaključil zvečer v čitalniški dvorani z dvema gledališkima predstavama mladega dramatičnega društva, h kateremu je pristopilo ta večer 37 dijakov.⁶²

Ta prvi shod slovenske akademske mladine je vzbudil precejšnjo pozornost celo v nemški žurnalistiki, ki je istočasno izrekala nado, da vlada vendar ne bo tako neprevidna, da bi dovolila pravila nameravane «Slovenske omladine», k čemur je «Slovenski narod» pristavil: «Predno vedo, kaj naši mladenči hoté, predno so statuti narejeni, da si ima biti glavni značaj literarni — že denuncirajo.»⁶³ Dr. Bleiweis je o shodu poročal docela kratko in s svojega omalovažujočega prvaškega viška v «Novicah» javil, da se je po shodu vršila «živahna beseda v gostilnici, v kateri so si zbrani mladi gospodje zljajševali svoja srca, vsak po svoje. In kdo bi jim tega ne privoščil?»⁶⁴

Človek bi pričakoval, da bodo dijaki, ki so se bili o počitnicah na tem shodu tako razvneli in razmahnili, v jeseni 1868. po povratku v univerzitetna mesta razvili osobito živahno delovanje. Toda v prvih jesenskih mesecih niti z Dunaja ni bilo ničesar posebnega čuti. Vse, kar je poročal Levec svoji nevesti po svojem novem prihodu na Dunaj dne 16. oktobra 1868., je bilo naslednje. «Slovencev je letos prišlo več na Dunaj kot lansko leto. Nekteri

⁶² «Slovenski narod» z dne 20. avgusta 1868., št. 59.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ «Novice» z dne 19. avgusta 1868., str. 277. — Urednika «Zgodnje danice», Jerana, pa je skrbelo, če so se vseučiliščniki na svojem blejskem zletu, ki so ga napravili po zborovanju tisti dan pred Veliko gospojnico, postili ali ne. Ker je domneval, da se niso, je protestiral proti takim «neslovenskim olikam». («Zgodnja danica», 1868., str. 282.)

se prav kislo držé, kar jim jaz ne zamerim, ker vem, da so v materialnih stiskah; drugi se pa norca delajo iz njih, namestu da bi jih milovali! Nekaj novincev je pa pravih ptičev, tako dajó za vino in pivo, da je kaj.» — Vzrok začasnega mrtvila je ležal v skupnem slovensko-hrvaškem dijaškem društvu «Jugu», v katerem se slovenska iniciativa ni mogla posebno udejestviti in v katerem so dajali ton Hrvatje s svojo pravaško politiko kljub temu, da je bil na prvi seji dne 24. oktobra 1868. izvoljen za društvenega predsednika Slovenec Josip Sernek s 7 Slovenci kot odborniki in Hrvat Kozić za podpredsednika s 5 hrvaškimi odborniki.⁶⁵

Edina važnejša prireditvev «Juga» se je vršila dne 2. decembra 1868. v dvoranh gostilne «Zum grünen Tor», in sicer je bila to beseda na čast onemu slovenskemu poetu, ki so ga «staro-slovenski» veljaki skozi dve desetletji dosledno omalovaževali in njegovo luč stavili pod mernik — Prešernu. Bila je to «beseda» — ta češki izraz se je bil pri Slovencih v 60tih letih udomačil po prireditvah ljubljanske čitalnice, ognjišča Bleiweisove «staro-slovenske» družabnosti — ki jo je v «Slovenskem narodu» v «Pismu z Dunaja» opisal Levec z neprikrito ostjo zoper «Staro-slovence», ono dotedanjo politično in kulturno generacijo, zoper katero je pripravljalo svoj nastop to izrazito «mladoslovensko» dijaško pokolenje. Pričel je Levec opis tega slavlja z reminiscenco, kako je on kot gimnazijec kljub vsem strahovom pred profesorji rad zahajal kot «tihotapec» v ljubljansko čitalnico «ter ondi se stisnil za kak steber, za peč ali pa v tisti kot, kjer sicer dobro dejni, a po dvoranh ne preveč navadni duh čitalniške kuhinje udarja človeku nehoté pod nos. In tako ponižno skrit, stisnen in zavarovan», kramlja poročevavec, učenec «mladonemškega» felj-tonizma, «sem poslušal, kar se je pelo, govorilo in igralo, morda celo bolj verno in pozorno, kakor marsikteri tistih velikih gospodov, ki so spredaj, koj pod odrom, še pred gospémi, po usnjatih stolih sedeli, ter tako prosto se vědli, kakor bi bili domá. In vendar! Dasiravno sem hodil iz čistega domoljubja v čitalnico, ki mi je marsikako stvar lepše dalo videti ali slišati nego je bila res; vendar sem večidel vsako sredo v ‚Nov.‘[icah] debelo gledal in bral kritiko ‚prekrasne‘ besede pretekle nedelje. Tukaj je stalo črno na belem, da je, postavim, gospodična I. I. tako ‚ljubko‘ popevala, kakor slavček v grmiču (tako ljubko, da bi jo bil moral človek kar —) in da je njeno petje ‚žvergolelo‘ po naših ušesih kakor škrjančkova pesmica po jasnem zraku. In jaz, ki sem jo tudi slišal, obsodil sem jo za prav navadno pevko. Gospod I.,

⁶⁵ Vencajz, o. c. str. 46.

postavim, je tako ‚izvrstno‘ igral in tako dobro rešil svojo nalogo, da bi ga bili želeli videti na vsakem očitnem odru. In jaz, ki sem ga tudi videl, sem bil prepričan, da bi mu občinstvo v vsakem očitnem teatru žvižgalo, — ako bi bil le slovensko igral; kajti tako je lomil slovenščino, kakor preklje. In v takem tonu je bila pisana vsa kritika, ter se končala z navadno frazo: ‚Vodo bi v Savo nosili, ako bi hoteli o igri in petji te gospé, tega gospoda itd. le besedo hvale izgubiti.‘ In takih kritik nisem bral samo enkrat, ampak leto za letom, teden za tednom so se ponavljale.» — Po tej odločni in resnični kritiki stereotipnega kritikovanja patriarhalnih «staroslovenskih» kulturnih prireditelj, pisani docela v duhu onega Levstika, ki se je v celovškem «Slovcu» leta 1865. prvi drznil na podoben način rešetati Bleiweisovo čitalništvo, nadaljuje Levec, da se je bil on za svojo osebo zaklel, da nikoli nobenega referata o slovenskih «besedah» ne bo pisal. Ako postaja tej svoji prisegi nezvest sedaj, ko mu je pisati o «Preširnovi besedi» dunajske slovensko-hrvaške mladine, pravi — zopet z razločno ostjo zoper «stare» — da dela to: «prvič ker je ta slavnost veljala najboljšemu Slovcu in največjemu jugoslovanskemu pesniku, pesniku, ktereга Slovenci sicer visoko cenijo, v dejanji pak celo toliko ne slavé, kakor veliko veliko manjšega Vodnika, da, še toliko ne, kakor nektere živeče pesnikarje [namigovanje na «noviške» proslave Koseskega]; drugič so to slovesnost napravili dunajski ‚vseučilišniki‘ (kakor nas g. Jeran imenuje), kterim so nekteri slovenski listi in gospodje prav gorki». Ko je nato Levec s primernimi besedami opisal «besedo», pohvalil zlasti dijaški pevski zbor, obstoječ «iz t r i d e s e t krepkih, večidel slovenskih grl, pod vodstvom g. Jerneja Brezovarja», ter slavnostni govor o Prešernu, ki ga je govoril nekdanji podpredsednik «Save», Ullrich, poroča: «Telegrami, ki so z nami vred slavili velikega pesnika, so došli: iz Kranja od narodne čitalnice, iz Prage eden od ondotnih Slovencev in Hrvatov, eden pak od ‚čtenarskega akad. spolka‘, iz Maribora od redakcije ‚Sl. N.‘ [v tej redakciji je takrat že sedel Jurčič], iz Ljubljane od dram. društva in od ‚slovenske emigracije‘, od več rodoljubov in — od ljubljanske gimnazije. Gromovita slava je zadonela po dvorani» — piše Levec — «ko se je prečital zadnji telegram, kajti koga bi ne razveselilo videti, da vkljub vsem prečudnim dogodbam na ljublj. gimnaziji [namigovanje na persekucije dijakov zaradi nacionalističnega gibanja, naraščajočega med dijaštvom v tem času sokolskih nastopov zoper «turnarje»] so ondotni gimnazijalci vendar tako vrli

domoljubi». ⁶⁶ — Najbolj zanimiv med temi telegrami pa je bil telegram «slovenske emigracije v Ljubljani», odposlan najbrž iz somišljeniškega kroga onega Levstika, ki se je v «staroslovenski» Ljubljani počutil kot tujec, a kot domačin razen med ljudmi, tvorečimi ožji sotrudniški krog «Slov. naroda», samo med to akademsko mladino, ki se je bila tako brezpogojno priznala za njegovo četo na prvem dijaškem shodu v preteklih velikih počitnicah.

Iniciativa za to pomembno proslavo Prešerna je bila izšla iz takrat še obstoječega skupnega slovensko-hrvaškega akad. društva «Juga», kateremu je po narodnostnem turnusu predsedoval v šolskem letu 1868./1869. Slovenec. Tozadevni predlog je bil stavljen na drugi seji dne 7. novembra 1868. društveni slovenski tajnik Levec. ⁶⁷ Kljub lepo uspeli prireditvi «Prešernove besede» društvo «Jug» ni uspevalo, kakor so si želeli slovenski njega člani. Na njega tretjo sejo dne 22. novembra 1868. so sicer prišli tudi Srbi, toda samo kot — gostje, katere je predsednik Josip Sernec toplo pozdravil. «Ovaj pozdrav odvrti od strane Srbah gosp. Velimir Gjorgjević, koji nas je i uzradovao sa dviema veleliepima deklaracijama,» poroča zapisnik «Juga» s te seje, nadaljujoč: «Predsjednik opomene društvo, da je ciel društvena i poučna i zabavna, nu da se dosad još nije ništa radilo na polju poučnom; neka dakle gledaju članovi, da bar u sliedećoj sjednici bude i nešto poučna». — Na četrti seji «Juga», ki se je vršila dne 8. decembra 1868., je interpeliral hrvaški član Sieber predsednika Sernca, zakaj se na Prešernovi slavnosti ni pela nobena srbska pesem, češ: «Zar odbor nije znao, da bi to moglo vriedjati narodnu čut nazočnih Srbah?» V daljši debati, ki se je nato o tej stvari razvila, je Ullrich zadevo pojasnil, češ, «da nisu imali nove pjesme, a stare nisu htjeli pjevati». — Še daljša debata pa je na isti seji sledila Tomičevemu predlogu, «da Hrvati, kao što su već Srbi i Slovenci, stvore družinu omladinsku Hrvatsku», s čimer je Tomić predlagal, da se samostojno organizirajo hrvaški «omladinci» na isti način, kakor so bili že organizirani Srbi v svoji «Ujedinjeni Omladini Srpski» in kakor so se Slovenci v zmislu sklepa prvega dijaškega shoda pač

⁶⁶ «Slovenski narod» z dne 8. decembra 1868., št. 106.

⁶⁷ Zapisnik «Juga» (sedaj v arhivu društva «Jadrana» v Ljubljani) beleži to takole: «Levec predloži, da se svetkuje rojden dan prvog slovenskog pjesnika Prešerna. Jednoglasno primljeno. Ulrich hoče, da se u to ime izabere odbor od 5 do 6 licah. Amruš hoče, da bude odbor „juga“ i za ovu svečanost. Šuklje i Levec podupiru Ulricha... Napokon odlučeno per scrutinium novi odbor izabrati. Izabrani su: Babnik, Dobrilović, Kozić, Levec, Martinolić, Mrazović, Skaberne, Ulrich.»

še le nameravali organizirati. Namesto tajnika Levca, ki je kot tak odstopil, je bil na tej seji izvoljen za odbornika in v odborovi seji dne 12. decembra 1868. za slovenskega tajnika Zelenik. Zakaj se je Levec zahvalil na tajnikovi časti, nam nekoliko pojasnjuje pismo, ki ga je Levec pisal Kersniku dne 13. decembra 1868., v katerem pravi: «Tudi o našem društvu Jugu ne bom preveč besed zgubljal, ker malo zahajam vanj. Naše društvo ima samo to napako, da svoje namere (spoznavanje Slovencev in Hrvatov med seboj) ne spolnuje. Politike, posebno hrovaške, imam kmalu zadosti in mi je ni treba še v Jug učiti se je hoditi, zabava se tudi drugod boljša najde, kr e g a m se pa nerad in to je v Jugu na dnevnem redu, posebno ker imamo mevžastega predsednika. Drugega slovenskega društva pa letos tukaj nimamo.»⁶⁸

Značilno za rastoče mrtvilo, ki je zavladovalo v «Jugu», je to, da se ena najtehtnejših in še danes aktualnih izjav dunajskega hrvaško-slovenskega akademskega dijaštva ni proglasila v «Jugu», ampak na posebni seji nekaterih zastopnikov te mladine, zbrane dne 16. januarja 1869. To je bil protest zoper pisavo dr. Matoka v takrat novem zagrebškem listu «Hervatu», v katerem je urednik Srbe in Slovence v pravaškem zmislu nazival Hrvate. V tem protestu izjavlja slovensko-hrvaška akademska dunajska mladina med drugim: «Našega odobrenja ne more pričakovati postopanje, kterege se veselé naši neprijatelji in ktero seje seme plemenskega razdora med Hrvati, Slovenci in Srbi. Mi Hrvatje, ki nad vse

⁶⁸ Kersnikova zapuščina na Brdu. — Že preden je Levec odložil tajništvo, je bil iz «Juga» izstopil njegov prijatelj Celestin, ustvaritelj rusofilске politične ideologije te dijaške generacije. Njegov izstop je bil brezdvomno posledica hegemonске politične orientacije Hrvatov, kakor razvidimo iz naslednjega pisma, ki ga je pisal Celestin dne 30. januarja 1869. v Ljubljano Levstiku: «Naše društveno življenje hira. V 'Jugu' bi imelo biti koncentrirano, pa tam gospodarijo neki Ultrahrvati. Če Srba pohvališ, ali le omeniš, ne psovaje ga, brž si 'Hrvatov' ždereč in Bog ve, kaj še. Jaz sem moral izstopiti zavoljo tega iz društva, Dalmatinci ne prihajajo in ena stranka Pozorjeva tudi ne prepogosto. Med nami pa je v navado prišlo, da se ne govori in se ne sme govoriti prav nič, kar bi le količkaj po politiki dišalo: V 'Jugu' ne, ker tam le Hrvatje govoré, kje drugje pa tudi ne... Zalibog da moram reči, da so deloma krivi te apatije ravno g. Stritar, Jurčič in Levec. G. Stritar je dejal: politika je kurba, (kar je res), Jurčič in Stritar sta smejé pritrčila in pustilo se je vse govorjenje o naših zadevah in o slovanstvu sploh (kar po mojem ni prav)... Nezreli in slabi smo, da je strah. Nemara bo 'Omladina' oživela nas bolj. Te dni bomo oddali pravila. Menda se bodo vneli vendar za to društvo, ki ima nalogo, da ne bo 'mlada Slovenija' samo ena beseda več, da bo postala 'kri in meso'. (Objavil dr. Žigon v «Lj. zvonu», 1919, str. 703.)

ljubimo svoje hrvaško ime, mislimo, da p o t e z a t i t o i m e n a Slovence i Srbe, kateri prav tako ljubijo svoje slovensko i srbsko ime, se pravi zasmehovati svetinje i posameznega človeka i vsega naroda. Tako postopanje namesto vspeha rodi razdražbo. — Kar se nas Slovencev posebej tiče, priznavamo korist i potrebo, da se združita hrvaški i slovenski narod. Ali če dopusté kdaj okolnosti, da do tega pridemo, za kar hočemo tudi mi delati, to je naravno, da se združenje zamore uresničiti samo po dobrovoljnem dogovoru med brati, nikdar pak po sili celega enega naroda in še manj posameznega človeka. Toliko od naše srani, ker se nam zdi, da g. Matok govori tudi v imenu slovenskega naroda i njegove omladine.»⁶⁹

Društveno življenje v «Jugu» se v prvi polovici leta 1869. ni oživilo tudi potem, ko je na društvenem sestanku dne 20. februarja 1869. odstopil stari odbor in se izvolil novi z Ullrichom kot predsednikom. V društvu so se sicer vršile priprave, da se priredi slavnost na čast Strossmayerju in da se sodeluje pri vseslovenskem sestanku dunajskega slovanskega dijaštva dne 1. marca 1869.⁷⁰ Na tedenskem sestanku «Juga» dne 27. februarja 1869. je poizkusil Petar Tomić s podučnim predavanjem in je čital «nekoje ulomke iz Grimmova suda v naših narodnih pjesmah i etnografičkih odnošajih, popračujoč jih svojimi opazkami». Pomembnejši nastopi dunajskega slovenskega in hrvaškega dijaštva pa so se vršili zunaj društva: tako n. pr. omenjena slovensko-hrvaška izjava zoper pravaša drja. Matoka, kakor tudi sprejem nezaupnice dunajskega slovenskega dijaštva drju. Tomanu. To nezaupnico je sestavil Ešvec in sprejeta je bila na posebnem sestanku dne 7. marca 1869. v gostilni «Goldene Ente» ter topot tudi objavljena v hrvaškem «Pozoru» z dne 13. marca in v «Slovenskem narodu» z dne 16. marca 1869. V tej nezaupnici je izjavljala slovenska akademska mladina na Dunaju med drugim naslednje: «V srce nas je bolelo, ko smo videli, da ste se izneverili zastavi federalizma... da ste iz boječnosti pred vlado, iz strahopetnosti šli v nepostavni državni zbor' (da rabimo Vaše in Vaših tovarišev lastne besede); da ste ondi delali ne proti vladi, a za vlado, ne proti dualizmu, a za dualizem — nesrečo Slovenije!... Ne bomo Vam pripove-

⁶⁹ «Slovenski narod» z dne 11. januarja 1869., št. 9. — Hrvaški original te «Izjave» se nahaja v zapuščini Frana Levca, kateri je po vsej verjetnosti ne samo sodeloval pri njenem koncipiranju, temveč tudi poslal slovenski njen prevod v «Slovenski narod».

⁷⁰ O tem sestanku glej notico v «Slovenskem narodu» z dne 9. marca 1869., št. 29.

dovali, kako ste žalili naša svobodomiselna načela s svojim glasovanjem o konkordatu, o verskih postavah, ob odgovornosti ministrov, ob izjemnem stanju na Češkem, o smrtni kazni, o povišanju krvavega davka in o drugih jako važnih postavah... Vprašamo Vas, kaj ste zaslužili s svojo neslovensko politiko? Kaj ste prejeli za to, da ste nesrečni mali narod slovenski odcepili od vsega pravega slovanstva?... Nekaj pedi železnice! — In morda še kaj druzega?... Za plačilo ste prejeli vlado, ki pravi, da naj si sami zidamo narodne šole, če jih hočemo imeti, da naj sami skrbimo za njene uradnike... vlado, ki pravi, da nikdar ne spolni prve točke slovenskega programa, da nikdar ne zjedini razkosane naše domovine v eno administrativno celoto... To plačilo pak sili tudi nas, da kot Slovenci, kot Slovanje in kot svobodomiselni ljudje izrekamo Vam, blagorodni gospod, in Vašim slovenskim tovarišem v drž. zboru svoje nezaupanje.⁷¹

Med tem je društvo «Jug» životarilo dalje. Na društveni seji dne 17. aprila 1869. je predlagal Petar Tomić, da bi se hodili društveniki učiti ruščine v rusko akad. društvo «Russkaja osnova» in da bi se nemškemu federalistu Schuselki, uredniku dunajske «Reforme», izrekla simpatija južnoslovenskega dijaštva. Zadnjemu predlogu je ugovarjal podpredsednik Kozić z razlogom, «ker Šuselka zagovarja slovanske interese le v zvezi z avstrijskimi, ne pa kot interese narodov slovanskih, kateri niso odvisni od Avstrije». Kljub temu Kozićevemu ugovoru se je že bila sestavila deputacija, da gre k Schuselki, nje odpošiljatev pa se je odgodila, ker je zmagalo Šukljetovo mnenje, «da za tako važne politične izjave bi trebalo, da je več udov navzočih». S te seje «Juga» bi se dalo še omeniti, da je na nji Šuklje priglasil podučno predavanje «O poljskem narodu in ruski državi»,⁷² ki ga je potem deloma res čital na sestanku «Juga» dne 15. maja 1869. (Dalje prih.)

⁷¹ «Slovenski narod» z dne 16. marca 1869., št. 32. — Levčev lastnoročni koncept te nezaupnice v njegovi zapuščini v mestnem arhivu ljubljanskem. — Na to «odprto pismo» so odgovorile «Novice» čisto kratko, «da obsega mnogo krivice in neresnice», poudarjajoč zlasti to, «da bi bili naši poslanci proti mišljenju naroda slovenskega (ali vsaj velike večine njegove) glasovali, ako bi bili glasovali po 'svobodoumnihi načelih' mladine dunajske. Kdaj neki so državni naši poslanci glasovali za izjemni stan v Pragi? Kdaj zoper ministersko odgovornost? Glasovaje pa za konkordat, zoper civilni zakon, za smrtno kazen hudodelcev glasovali so prav v duhu ogromne večine naroda slovenskega». («Novice» z dne 17. marca 1869., str. 89.) Primerjaj tudi odgovor «Novicam» nekega dunajskega dopisnika v «Slovenskem narodu» z dne 23. marca 1869., št. 35.

⁷² Rokopis tega Šukljetovega predavanja se nahaja v Levčevi zapuščini.

R. Maister / *Dolenjska noč*

Za slovó je solnce reklo:
Dedci, le še posedite,
suho grlo omočite,
pipo izkadite,
potlej pa naravnost spat!
Jutri bom že zgodaj peklo.

Gospodinjam je dejalo:
Rožni venec kar začnite,
hlev in hišo pokropite,
kamrico zaprite,
potlej pa le urno spat!
Jutri bom pošteno žgalo.

In je šlo za griče ...

Nočni hripavi čuvaj
že skoz vas enajsto kliče
in podi fantiče:
Spet dekleta mi budiš?!
Zjutraj bo pa vstati križ.
Alo! — Boš?!... Domov in spat!...
— Kmalu pridem spet nazaj...

Pa ga ni —

V mesečini iz gorice
béli se zaspano lice
zidanice...
Viničar že davno spi.

Le veseli striček čriček
še fantuje, piska, vriska
in pritiska:
Letos solnce žge za tri,
kar za tri... za trikrat tri!
Spet bo enkrat dober cviček.

Alojzij Remec / *Magda*

Tragedija ubogega dekleta v dvanajstih scenah

(Nadaljevanje)

Tretja scena.

Skozi okno v ozadju sili polmrak medlega oktobrskega jutra v študentovsko sobo. Na mizi leži razgrnjen kovčeg, ob njem knjige, obleka, perilo in drugo.

MEDICINEC (stoji golorok ob oknu, si popravlja z glavnikom prečo v laseh in se gleda v ročno ogledalo. Malomarno): Čuj, Magda, sedaj bi se prav za prav spodobilo, da greš.

MAGDA (si vtika iglo v klobuk in zapenja lahko jopico): Ne morem si misliti, da je to najino slovo bogvedi za kako dolgo.

MEDICINEC (si je prečo uredil, odloži glavnik in ogledalo v kovčeg, stopi k Magdi in jo poboža po licu): Ali se me še nisi naveličala, Magdica moja? Vidiš, to so stvari, ki se pripete vsakemu dekletu enkrat ali pa večkrat v življenju. (Si pripenja ovratnik in zavezuje ovratnico.) Da, da, to je slovo, slovo prebridkó, a kaj zato!

MAGDA: Ti se šališ, a jaz sem tako žalostna, da bi najrajši ta hip umrla.

MEDICINEC: Kaj še, deklica moja! Ne povešaj glave! (Se postavi pred njo.) Poglej, ali sem si ovratnico prav zavezal! Danes jo imam prvič in sem je vesel. Vsakokrat, ko jo vzamem v roke, bom mislil nate, ki si mi jo spletla in dala v spomin. Vsaka nitka misel name, vsaka zanka vzdih po meni... (Premolk. Magda se ne gane in strmi zamišljena predse.) Torej mi pristoja, ker molčiš... (Obleče suknič, ki ga vzame z mize.) Veš, zares bi bilo prav, da bi šla, ljuba Magda.

MAGDA (žalostno in užaljeno): Kako se ti mudi, da me tako podiš! Vlak odhaja šele ob šestih in zdaj niti polpetih ni...

MEDICINEC: Kaj vlak! (Začne zlagati knjige in drugo v kovčeg.) Moja gospodinja bi te lahko slišala! Kaj bi si mislila o meni!

MAGDA: Ali si pozabil, kako si se mi smejal tisto jutro, ko si bil prvič pri meni in sem se tresla od strahu, da bi te moja gospa ne videla, ko si odhajal?

MEDICINEC: To je vse drugo, če sem prišel jaz k tebi, kakor da si prišla ti k meni.

MAGDA (bridko): To mi očitaš? Kako brezsrčen si!

MEDICINEC: Nič brezsrčen... Vse to je le šala, zabava, mlada kri, ljubezen, če hočeš... Vsega dobrega je enkrat konec in tudi ta najina neumnost ne more trpeti večno...

MAGDA: Pavel, povej mi za božjo voljo, ali ti je bilo vse to le šala?

MEDICINEC (*preneha skladati svoje stvari v kovčeg, ker mu je vprašanje neprijetno, gre k oknu in se zagleda skozi šipe v megleno jutro*).

MAGDA (*ki čaka zaman par hipov na odgovor*): Vem, da nisi tak in da je tudi tebi težko, da se morava ločiti. (*Gre k njemu in se ga oklene.*) Saj ne bo za vedno! Da ti bo slovo lažje, te spremim na postajo.

MEDICINEC: Ni mogoče. Daj si dopovedati, Magda! Ali naj vsakdo vidi in ve, da si moja ljubica?

MAGDA: Vikala te bom, kovčeg ti ponese in gospod doktor ti porečem, da bodo ljudje mislili, da sem tvoja služkinja.

MEDICINEC (*se nestrno oprusti iz njenega objema*): Čemu vse to! Neumnost... (*Pogleda nestrno na uro.*) Moja gospodinja zgodaj vstaja. Pojdi, lepo te prosim, Magda!

MAGDA: Saj grem, saj grem. Toda, Pavel, vsaj na postaji te smem počakati, da te še enkrat pozdravim?

MEDICINEC: Opraviva to rajši tukaj! Veš, moj prijatelj, ki je predvčerajšnjim obenem z menoj promoviral, me čaka pri vlaku. Neljubo bi mi bilo, da bi naju on videl...

MAGDA: Grozno! Ti me hočeš zapustiti za vedno, me zavreči, Pavel! Tema se mi dela pred očmi...

MEDICINEC: Kaj jaz vem! Sicer ti bom pisal... Ali ne vidiš, kako nestrpen sem? (*Začne zopet spravljati svoje stvari v kovčeg.*)

MAGDA: Pavel, ali je to slovo od mene, ki sem te tako presrčno ljubila?

MEDICINEC: Saj ti pravim: pisal ti bom. Samo pojdi vendar!

MAGDA: Ne ganem se, dokler mi ne poveš, kaj nameravaš.

MEDICINEC: Odpeljati se nameravam, vidiš, stopiti v službo v kako bolnico in začeti s prakso. Potem bomo že videli. To nameravam... Drugega ti ne morem povedati.

MAGDA: Obljubljal si mi, da bom tvoja žena. Prisegla bi bila na tvoje besede. In zdaj ta strašna resnica!

MEDICINEC: Saj veš, kakšne so take obljube! Jaz nimam nič, ti nimaš nič. Ali naj se poročiva na vse to, ki je dvakrat nič? Kje so še tisti časi, ko se bom jaz ženil! Morda se nikoli ne bom.

MAGDA: Zakaj si mi potem obetal nebesa, zakaj me rotiti in mamiti z obljubami, da sem se vsa zaverovala vate?

MEDICINEC: Ne bodi sitna! Kaj ti pa manjka? S Petrom se sprijazni in bo vse prav. On te bo še vedno rad poročil.

MAGDA (*kakor bi bila preslišala njegove besede*): Saj to ne more biti resnica, ne more... Da bi jaz mogla pozabiti tvoj glas, tvoje oči, tvoje lice, tvoje roke! Ne, ne, to ne more biti... (*Zdrkne ob njem na kolena.*) Usmili se me, Pavel! Povej mi, kam pojdeš, da pridem za tabo in te bom mogla vsaj videti! Ne morem te pustiti in če bi v grobu ležala, bi se vračala k tebi.

MEDICINEC: Konec, Magda! Ne kleči pred mano! Vstani in idi! Če ne greš ti, pojdem jaz! (*Je zložil vse stvari v kovčeg in ga zapre.*)

MAGDA (*vstane kakor v omotici*): Tako si me tedaj zavrgel...

MEDICINEC (*pomirjujoče*): Saj nisem jaz edini na svetu! Če ti ni za Petra, poišči si drugega! Klin s klinom, ljubezen z ljubeznijo! Poslušaj ta moj nasvet in čez teden dni se boš smejala tem solzam. Saj si lepa in moških boš imela na izbero, ki te bodo tolažili...

MAGDA: Ne, ne... Meni ni več pomoči... Zame si samo ti na svetu...

MEDICINEC (*pogleda na uro*): Prosim te, Magda, ali res ne maraš iti?

MAGDA (*zatre v sebi vso bridkost in izpregovori odločno, globoko bridko*): Grem! Naj te poljubim še enkrat na čelo! (*Stopi k njemu in ga poljubi na čelo.*) Bodi srečen! Sam Bog naj ti odpusti, kar si storil z menoj! (*Zaihti in odhaja na levo.*)

MEDICINEC (*stopa tiho za njo*): Po prstih stopaj, Magda! Po ulicah mi ne joči, da te kdo ne vpraša, kaj ti je! Vse to ni vredno ne enega vzdihljaja, ne ene solze...

Četrta scena.

Mesec sveti v pozni jesenski noči na klopico v parku. Na njej sedita PETER, zavit v pelerino, in MAGDA v poletni obleki tesno drug ob drugem in prisluškujejeta tajnostnemu življenju noči, padanju zadnjega listja na belo pot, ki pelje od desne na levo, in ptičjim glasovom v drevju.

MAGDA (*se zdrzne*): Kaj je to, Peter? Ali si slišal?

PETER (*poslušne*): Nič ni... Ptiček cvrči, ki ga je pobrala sova z veje... Zdaj je umolknil. Zadavila ga je in brez glasu odletela...

MAGDA: Res, ni ga več slišati. Toda ne... Kaj so ti zategli glasovi v višavi?

PETER: Ptice lete na jug in se kličejo visoko pod nebom.

MAGDA: Saj res... Kolikokrat sem poslušala te skrivnostne klice v jesenskih nočeh, ko sem se vračala z mamó iz vasi v našo kočó. Kako dolgo je že od tedaj!

PETER: Hladno je. Ali naj ti posodim pelerino, da te ne bo zeblo?

MAGDA (*se žalostno nasmehne*): Saj mi je toplo. Ti si še vedno tako vsakdanji kakor včasih. Kaj mraz, kaj vročina, kaj pomlad, kaj jesen! Vse to zame nima več pomena.

PETER: Že pol ure sediva tu. Domov bi morala.

MAGDA: Domov! Kako lepo se to sliši! A storiti to, je vse drugo. Rada bi ti povedala, prav za prav sem te nocoj zato nagovorila... (*Umolkne v zadregi.*)

PETER: Povej mi torej!

MAGDA: Nič... (*Se odmakne od Petra. Premolk.*)

PETER (*se primakne k njej in jo rahlo objame z roko preko ramen*): Ne boj se, Magda! Povej mi vse! Toda, kako trepečeš! Vidiš, v resnici te zebe. (*Si odpne pelerino in ogrne Magdo.*) Tako! Sedaj ti bo toplo in mi lepo vse razodeneš...

MAGDA: Ne, ne... V lice bi mi pljunil...

PETER: Ne bom te žalil, Magda. Če bi te srečal lačno, zavrženo, preganjano na cesti, bi te zavil kakor otroka in te nesel domov. Zadnji kos kruha bi delil s teboj, na svoje vzglavje bi položil tvojo glavo, da bi počivala, in ko bi zaspala, bi po prstih odšel...

MAGDA: Vem, da si dober... Toda tiho, nekdo prihaja!

Oba umolkmeta. Od leve pride počasi, kakor bi se izprehajal, DETEKTIV v maski medicinca, se ustavi pred klopico, prižge cigareto in odide počasi na desno, kakor bi se navidezno za Petra in Magdo niti ne brigal.

PETER (*ki je pozorno gledal za detektivom, po premolku*): Ta človek naju opazuje. Pojdiva!

MAGDA: Ne, nalašč počakajva! Ali si videl njegov obraz in njegovo hojo? Čudovito!

PETER: Jaz nisem ničesar opazil. Kak lahkoživec bo, ki ima polne žepe denarja in ne ve, kaj bi ves dolgi večer.

MAGDA: Ali nisi videl njegovih oči, njegovega lica? Kakor bi bil on sam! Toda saj ni mogoče...

PETER: Kdo naj bi bil?

MAGDA: Če sam ne uganeš, ti ne bom pravila.

PETER: Ti sanjaš, Magda! Pojdiva! Spremim te do stanovanja.

MAGDA: Nocoj ne morem nikamor.

PETER (*ves začuden*): Kako? Zakaj ne? Ti si...?

MAGDA: Ne izprašuj me! Na cesti sem, vidiš, brez službe. Zato sem te nagovorila.

PETER: In to mi poveš tako mirno in vsakdanje? Ob tej uri v tujem mestu brez doma! Zakaj mi nisi tega takoj povedala?

MAGDA: Bala sem se te...

PETER: Čemu? Saj sem ti dober. Ali si večerjala?

MAGDA (*molči*).

PETER: Toda kaj izprašujem! V resnici sem neumen človek. Ob meni dreveniš že pol ure, se pripravljáš, da bi govorila, kakor za izpoved in jaz sedim in strmim vate, ki čakaš, da ti pomorem. O, jaz tepec!

MAGDA: Ne govori tako! Saj mi ni hudega. Če bi te ne bila srečala, bi se bila do jutra izprehajala po ulicah in drevo-redih. Zame je prav tako ali drugače...

PETER: Ali si šla sama iz službe?

MAGDA: Danes popoldne me je gospa zapodila... Malenkostna stvar: vazo sem razbila pri pospravljanju. In je začela vpiti nad menoj, da sem zadnje čase izgubila pamet, da sem ničvrednica, da se vlačim z moškimi... Vrgla je knjižico predme in mi pokazala vrata.

PETER: Toda zakaj vse to, zakaj?

MAGDA: Ne izprašuj! (*Pogleda na desno.*) Toda glej, tisti človek zopet prihaja.

PETER: Vstaniva in pojdiva!

MAGDA: Počakajva, da pojde mimo!

Od desne pride izprehajaje se DETEKTIV in gre počasi mimo na levo.

MAGDA (*ko detektiv izgine*): Ali si sedaj videl, da mu je ves podoben?

PETER: O kom govoriš?

MAGDA: O njem, o Pavlu... Ne morem ga pozabiti, vidiš...

PETER: Bog ti odpusti, da si taka! Ne vem, a skoraj bi rekel, da je on vsega tega kriv. Zavaljo njega si nocoj brez strehe, brez službe na cesti. In ti je obljubljal, da te bo na rokah nosil! Kje je sedaj, Bog ga kaznuj? Morda je sit in na gorkem, ob čaši vina si gleda svoje roke, se smeje v krogu prijateljev, svojo novo ljubico péstuje. Ti pa gladuješ in prezebaš in misliš vsako minuto nanj tako verno, da ga vidiš v vsakem pustolovcu, ki ga pripelje malopridna pot mimo. O, Magda, kako te je izpridil.

MAGDA: Prosim te, ne govori tako! Ali misliš, da si ne očitam jaz sama vsega tega? Vendar si ne morem pomagati. (*Pre-molk.*) V vodo bom skočila, tedaj bo vsega konec...

PETER: Ne greši, Magda! (*Tolažeče:*) Ne bodi žalostna, vse bo dobro! Saj ti bom jaz pomagal, samo zaupaj vame! Čakaj! (*Vzame denarnico iz žepa in prešteva denar.*) Dovolj bo za večerjo in čašo čaja. V tisto kavarno pojdeva kakor včasih ob nedeljah, seđeva v kot in se pomeniva o vsem. Potem te popeljem v svojo sobico in ležeš to noč. Jaz pa pojdem in najdem že kje kotichek, da se stisnem vanj.

MAGDA: Ne, ne, Peter... Nagovorila sem te samo zato, ker me je bilo groza, da sem tako sama nocoj... Toda glej, tisti človek se vrača!

Od leve pride zopet DETEKTIV, se počasi približa in pred klopico ustavi.

DETEKTIV (*ironično*): Izvrstno se zabavate, gospodična, kakor vidim!

PETER (*vstane*): Oprostite, gospod, kdo ste in kaj želite?

DETEKTIV (*Petru osorno*): Vas nisem ničesar vprašal, gospod! Da pa ne boste v dvomu, naj vam zadostuje beseda: policija. (*Vzame iz žepa beležnico in svinčnik. Magdi:*) Kdo in kaj ste, gospodična?

PETER (*detektivu*): Oprostite, ona je moja nevesta!

DETEKTIV (*Petru*): Rekel sem vam že, da z vami nimam posla... (*Magdi:*) Vaše ime in priimek?

MAGDA (*detektivu*): Kaj sem storila, da bi vam morala povedati, kdo sem?

DETEKTIV: Ob tej uri ni navada, da sedi pošteno dekle z moškimi sama v mestnem parku.

MAGDA: Če je pa tisti moški, recimo, moj ženin, ali sem zato nepoštena, gospod?

DETEKTIV: Nocoj je lahko ta vaš ženin, jutri drugi, pojutrišnjem tretji itd.

PETER (*odločno*): Gospod, prosim, da ne žalite mojega dekleta!

DETEKTIV (*Petru*): Vi se vmešavate v moj uradni posel. Ne bom se prerekal z vama! (*Vtakne beležnico v žep.*) Pojdita z menoj na komisarijat!

MAGDA (*detektivu skoraj prijazno*): Prav rada bi šla, gospod, samo povejte mi, kaj naj bi tam dva nedolžna človeka, kakor sva midva? Poglejte mi v lice! Ali sem taka, kakor si mislite vi o meni? (*Približa obraz detektivovemu.*)

DETEKTIV: Vraga, saj ne rečem, da niste čedni, gospodična, toda policija je policija!

PETER (*detektivu*): Če sva tu na klopici sedela in se pogovarjala, res ne vem, kaj nama policija hoče. Nikogar nisva okradla, nikomur nič žalega storila, nikomur hiše zažgala.

DETEKTIV (*Petru*): Naša naloga ni samo skrbeti za javno varnost, temveč tudi za javno (*s poudarkom*) nrvnost!

PETER: Ali sva midva storila kaj nenravnega?

DETEKTIV: Prosim, dovolj! Videl sem, da ste gospodično ognili s svojo suknjo in se stisnili k njej. (*Magdi:*) In vi ste se stisnili k njemu. Če sta res zaljubljenca ali zaročenca, kakor pravita, ljubita se doma!

MAGDA (*detektivu*): Saj on ni moj zaročenec in domov nocoj niti ne morem, moj dragi gospod, ker doma nimam!

DETEKTIV: Potem imam še več povoda, da vaju povabim s seboj! Pojdita! V imenu postave!

PETER (*stopi nenadoma med Magdo in detektiva, katerega zgrabi za roko*): Uteci, Magda! Jaz ga bom držal!

DETEKTIV (*se iztrga*): Stojta! (*Zabrlizga na piščalko.*)

MAGDA (*Petru*): Peter, ne budali! Kaj se nama pa more zgoditi? (*Detektivu:*) Ne bova vam pobegnila.

DETEKTIV: Bi mi tudi ne ušla. Tovariši so slišali moj žvižg. Idimo! (*Magdi:*) Gospodična, lepo na moji strani! (*Vsi odidejo proti levi.*)

PETER: Pritožil se bom.

DETEKTIV: Kakor vam drago! Samo pobegniti mi ne izkušajte, drugače vas vzamem na vrstico!

Peta scena.

Na policijskem komisarijatu sedi za mizo, natrpano s spisi in knjigami, policijski KOMISAR v maski detektiva. Zelo mlad je, zelo osoren, zelo uraden in zelo trmast. Zaslišuje PETRA, ki stoji pred njim in vrti klobuk v rokah.

KOMISAR: Čujte, prijatelj, to je že višek predrznosti! Drugo jutro po tisti noči, ko so vas z vašo «nevesto» prijeli in dejali pod ključ, ste leteli naravnost k policijskemu ravnatelju in se pritožili. Hudovali ste se, da se je detektiv sploh upal vaju motiti v blaženi sreči na klopici...

PETER: Prosim, gospod komisar, jaz sem hotel samo vedeti, ali imate pravico tirati poštenega dekleta kakor vlačugo na policijo.

KOMISAR: Le počasi, prijatelj! O tem se bomo pomenili z gospodično samo. Kakor vidim, ste še danes zaljubljeni vanjo do ušes. Tedaj ste bili nemara še bolj. Zato ste ji hoteli pomagati, da bi pobegnila. Ali ne?

PETER: Če ni ničesar storila proti postavi, menim, da bi smela tudi pobegniti. Če bi bila ona hotela, vam povem, da bi se bil meril z detektivom na življenje in smrt.

KOMISAR: Vidite, to sem hotel izvedeti od vas. To je vmešavanje v uradni posel... (*Piše v spis.*) To se pravi, da priznavate ovadbo v celoti. (*Položi zapisnik pred Petra.*) Podpišite!

PETER (*se skloni nad spis, bere trenutek in se nato vzravna*): Tega ne bom nikoli podpisal.

KOMISAR: Zakaj ne?

PETER: Tu ste zapisali, da priznavam ovadbo... Tega jaz nisem rekel. Jaz ne priznavam ovadbe. Magda ni zakrivila ničesar in po pravici bi se mi roka posušila, če bi se jaz podpisal na ta kos papirja.

KOMISAR: To se tiče le vas, moj dragi. Sami ste rekli, da bi ji bili pomagali pobegniti, sami priznali, da ste policijskemu organu, ki vam je povedal, kdo je, očitali, da žali vašo «nevesto», če jo vpraša uradno — prosim, zapomnite si: uradno — po imenu, priimku in stanovanju. Vidite, to se imenuje vmešavanje v uradni posel. Ali ste razumeli?

PETER: Vse do pičice. Toda to ne drži. Saj ona vendar ni ničesar storila, da bi bil smel vaš organ poslovati. In poslovanje brez vzroka, poslovanje tako rekoč proti postavi — ni uradno poslovanje. Neuk človek sem, vendar...

KOMISAR (*ga prekine*): Dovolj! Vi me ne boste učili zakonov! (*Vzame zapisnik izpred Petra.*) Opravili ste, če podpišete ali ne. Vse drugo boste izvedeli na sodnji. Zbogom!

PETER: Pa srečno, gospod! (*Odide počasi na desno.*)

KOMISAR (*lista po spisih*): Požurite se! Recite svoji nevesti, naj vstopi, a urneje nego vi!

PETER *izstopi, par hipov nato vstopi Magda v lepem plašču in s tenčico čez lice kakor prava svetska dama.*

KOMISAR (*Magdi, ki jo ima za kako drugo stranko*): Kaj želite?

MAGDA: Klicana sem.

KOMISAR: Prosim, potrpite trenutek! Najprej moram zaslišati še neko služkinjo. Takoj bom opravil. (*Vstane, pohiti k vratom na desni in pokliče ven:*) Magdalena Slavec!

MAGDA (*s pritajenim nasmehom*): Gospod komisar!

KOMISAR (*ne razume Magde*): Kam je ta ženska šla? (*Zavpije:*)
Magdalena Slavec!

MAGDA (*glasneje*): Gospod komisar, to sem jaz!

KOMISAR (*se obrne k njej*): Vi? ... Magdalena Slavec? In je vam
dejal ta človek, ki je pravkar odšel, da vstopite?

MAGDA: Tako je, dá.

KOMISAR: Vraga, prisegel bi bil... (*Se vrne za mizo.*) Zelo ne-
ljubo mi je, da sem se mogel tako zmotiti, gospodična!
Izvolite sestiti! (*Ji ponudi stol.*)

MAGDA (*sede*): Hvala!

KOMISAR (*sede*): Oprostite mi! Neprijetna zadeva, vam in meni
neskončno mučna...

MAGDA: Čemu ste me povabili sem?

KOMISAR (*lista po spisu*): Kakor gotovo veste... ste pred mese-
cem dni doživeli neko neprijetnost v mestnem parku.
Sedeli ste tam na samotni klopci v pozni uri z navadnim
delavcem. (*Zgane ves nervozen svoj spis.*) Toda čemu naj vam
vse to pripovedujem, saj vam je že vse znano...

MAGDA: Res je... Toda, kaj hočete od mene?

KOMISAR: Zaslišati bi vas moral še enkrat... (*Pogleda zopet za
hip v spis.*) Sicer v resnici ne najdem ničesar, kar bi bili vi
zagrešili proti postavi... Če smem vprašati, kako ste se tisti
večer sestali s tistim delavcem? Gotovo samo po naključju.

MAGDA: Ah, tedaj je bil zame težak čas. Nenadoma sem morala
iz službe in nisem vedela, kam naj se obrnem.

KOMISAR: Razumem, to se lahko pripeti vsaki gospodični. Ne-
previdni ste bili, da ste se spustili s tistim delavcem v
pogovor. Morda sta si bliže znana in ni slab človek?

MAGDA: Poznam ga že dolgo. Pošten je...

KOMISAR: On trdi še danes, da ste njegova zaročenka. On je
vendar samo navaden mizarski pomočnik in mu tega ne
morem verjeti.

MAGDA: Dober človek je, a moj zaročenec res ni... (*Dvigne
tenčico z lica.*)

KOMISAR (*ves vesel*): Glejte, to bomo napisali... (*Piše in medtem
vpraša:*) Sedaj ste gotovo že v drugi službi?

MAGDA: Blagajničarka sem v kavarni.

KOMISAR (*še piše*): Torej ste gotovo še na boljšem nego prej.

MAGDA: Meni je vseeno... Živimo, kakor živimo! A tisto noč,
ko so me kot ničvrednico pripeljali sem, se ostudno šalili
z menoj in se mi iz vseh kotov smejali, tisto noč sem bila

- do smrti užaljena in ponižana. Če bi mi bili v obraz pljuvali, bi me ne bilo tako bolelo...
- KOMISAR (*neha pisati*): V obraz, v vaše lepo lice? Ne govorite kaj takega! To je bila nesrečna zmota... (*Odloži pero.*) Zgodilo se je že v zgodovini, da je policaj v preveliki gorečnosti zgrabil policijskega ministra. Ko se je izkazala resnica, so se vsi smejali, policaj pa je dobil veliko črno piko. Tako bom tudi jaz oštel svojega brata, da je storil to neumnost.
- MAGDA: Vaš brat je bil to? Res, zelo podobna sta si...
- KOMISAR: Samo zunanje, gospodična, po značaju sva pa kakor dan in noč. On sama služba, do zadnjega gumba zapeta suknja, uradnost in postava, zakoni in neizprosnost... Jaz sem ves drugačen. (*Vstane, stopi k Magdi in ji ponudi roko.*) V njegovem imenu vas prosim odpuščanja.
- MAGDA (*mu dá smehljaje se roko*): Preprijazni ste, gospod komisar!
- KOMISAR: To je v bratovem imenu! To pa — v mojem! (*Se skloni in ji naglo poljubi roko.*)
- MAGDA (*z nagajivim nasmehom*): Ali je to tudi uradno dejanje? (*Mu roko počasi odtegne.*)
- KOMISAR: Gospodična, trda je postava, težka naša služba... Če pokažemo v njej samo trohico čuvstva, se nam že vse smeje. Srce me je premagalo, a že vidim, da nisem storil prav. Vi se norčujete iz mene...
- MAGDA (*resno*): Nikakor ne, gospod komisar... (*Ga pomenljivo gleda.*)
- KOMISAR: Popolnoma ste me premotili, da ne vem več, kaj sem hotel... Toda čemu me tako pomenljivo gledate? Ali sva se že kdaj srečala?
- MAGDA (*zamišljena*): Tako podobni ste nekemu...
- KOMISAR: Hudo bi mi bilo, če samo svojemu bratu, ki vas je užalil...
- MAGDA: To je vse nekaj drugega... (*Vstane.*) Dovolite, da se poslovim!
- KOMISAR: Ne maram vas zadrževati, dasi bi z vami rad reševal dolgo in zamotano kriminalno zadevo, da bi doznal, kdo je tisti drugi, ki ni moj brat...
- MAGDA: Ni vam treba vedeti...
- KOMISAR: Za take pomenke je moja uradna soba prepusta, kajne? Prijetnejše bi bilo v skritem kotičku vaše kavarne? Ali bi vas smel obiskati?
- MAGDA: Ne vem, če me boste našli...

KOMISAR: Policija najde vse, gospodična... Povejte mi, ali bi res ne bili užaljeni, če bi prišel!

MAGDA (*mu poda roko*): Pridite!

KOMISAR (*ji poljubi prste*): Hvala vam! Že nocoj pridem...

MAGDA: Samo izdati ne smete, odkod se pozna, gospod komisar.

KOMISAR (*spremlja odhajajočo Magdo na desno*): Gospodična, bodite prepričani, da nihče ne izve, ne kdo sem, ne da sva se že videla... In ta zadeva s tem delavcem pojde v petih minutah za večne čase v registraturo...

Šesta scena.

Ob mizici v sobici zakotne kavarne sedita MAGDA in TRGOVSKI AGENT v maski komisarja iz prejšnje scene. Njegov suknjič iz usnja in klobuk visita na obežalniku v ozadju. Pred njima stoji buteljka vina, dvoje čaš in na dveh krožnikih ostanek prigrizka. Magda kadi cigareto in pije, kadar ji agent naliže.

MAGDA (*zanika trmasto neko vprašanje*): Ne morem, ne maram in nočem... Kaj vem jaz o tebi? Morda si poročen in imaš ženo in otroke...

AGENT: Prisegam ti, da sem fant, prisegam, da te vzamem. Ukaži, zapovej, kaj naj storim, da mi boš verjela!

MAGDA: Poroči se z menoj!

AGENT: Komaj sem prekosil tistega tvojega komisarja, ki se je smukal okrog tebe, komaj ti obljubil, da boš moja žena, in že zahtevaš, naj te ta hip peljem pred altar. Zakaj se ti tako mudi, Magda?

MAGDA: V tej službi se čutim kakor prodano. Vsak moški misli, da ima pravico do mene, ko stopi med te stene. Božajo me, se laskajo, šepčejo nesramnost za nesramnostjo — fej, studi se mi vse skupaj!

AGENT: Kaj hočeš, moja ljuba, poklic! Saj sem se ti tudi jaz tako približal. Vendar si mi bila bolj naklonjena kakor drugim. Zakaj?

MAGDA: Bog ve... Vidiš, rada gledam tvoje lice, tvoje oči, tvoje čelo. Morda ti krivico delam, da ti ne verjamem... Ko bo poroka, bom verjela, da je tudi tvoje srce dobro...

AGENT (*nekoliko nervozno*): Ah, poroka! Šele zaročila sva se in bi že mislila nanjo! Pijva rajši! (*Trči z Magdo.*)

MAGDA (*postavi čašo počasi na mizo, nekoliko razočarano*): Moj Bog, skoraj ti ne morem verjeti, Maks, da me boš vzal. Koliko mi jih je že tako govorilo kakor ti!

AGENT: A nihče ni mislil resno. (*Prepričevalno:*) Veš, dekle, tudi jaz sem sit samskega stanu. Trgovska agentura mi nese dovolj, da lahko mislim na poroko. Imam svoje pohištvo, lepo, trdno pohištvo iz črešnjevca lesa. Velika moja soba je natrpana z opravo, preprogami, slikami, blazinami, perilom, da si ne moreš misliti lepšega. (*Po kratkem premolku lokavo:*) Veš kaj, še enkrat te prosim: pojdi nocoj z menoj!

MAGDA: Ne morem, ne maram in nočem...

AGENT: Noričica! Ne bodi tako trmasta! Ko kavarno zapro, pojdeš z menoj, da ti pokažem najino bodoče gnezdece. Prepričaš se, da sem fant, prost kakor ptič pod nebom!

MAGDA (*užaljeno*): Ali misliš, da sem taka?

AGENT: Kaj bi se izgovarjala! (*Privije Magdo k sebi.*) Saj se samo tako delaš, Magdica, ali ne?

MAGDA (*se mu odtegne*): Maks, zdaj si grd! Tvoje lice laže. Za tvojim gladkim čelom ni lepih misli.

AGENT: Za vraga, ne delaj se svetnico! Saj si vendar moja zaročenka in to je isto kakor žena.

MAGDA: Ne, ne... Koliko jih je bilo nevest in niso šle nikoli pred altar!

AGENT: A ti pojdeš, prisegam ti! Dobra kupčija se mi obeta, in če jo srečno izpeljem, sva že prihodnji mesec mož in žena.

MAGDA: Dolgo je do tedaj, desetkrat si lahko premisliš!

AGENT: Ne šalim se s teboj. Toplo, varno gnezdo boš dobila pri meni. Gospa boš, ne taka, ki vsakdo ob njo svoje prste briše. Še nocoj boš videla, kakšna sreča te čaka!

MAGDA: Bog ve, morda tudi ne...

AGENT: Obljubi mi, da prideš!

MAGDA: Bomo videli...

AGENT (*prime Magdo za obe roki*): Reci: dá! Jaz nisem vaje kolebanja. Prosim te, pridi!

MAGDA (*po kratkem obotavljanju*): Če boš priden, Maks!

AGENT: Noričica sladka! Vedel sem, da tako porečeš. Hotel sem te samo izkušati, ali me imaš res rada. Pri meni bova praznovala zaroko, da bo vse na kup letelo!... (*Jo burno objame.*)

MAGDA (*se oprosti*): Ne nori, Maks! Kaj porečejo ljudje!

AGENT: Moja gospodinja je stara in gluha kakor noč. (*Potegne listnico iz notranjega žepa, jo vrže predse na mizo in udari z dlanjo po njej.*) To je nocoj tvoje, Magda! Šampanjca kupi, kavi-
jarja, tort, peciva, vsega hudiča — samo zato, ker prideš!

MAGDA: In vendar nisem vesela, Maks... (Vstane.)

AGENT: Vraga boš žalostna, ko jaz blaznim od veselja! (Napije:)
Na tvoje zdravje, nevesta!

MAGDA: Tiho! Nekdo prihaja!

Od desne vstopi PETER, zaviti v pelerino, in obstane začuden, ko ugleda Magdo.

MAGDA (*stopi izza mize, pozdravi z navadnim glasom Petra, ki ga ne spozna*): Dober večer! Kaj želite, gospod?

PETER: Lačen in žejen sem in truden... (*Stopi bliže, da pade luč na njegov obraz.*)

MAGDA (*ga spozna*): Ah!... (*Si opomore hitro in nadaljuje z navadnim glasom:*) Takoj vam postrežem, gospod... Morda želite mrzlega prigrizka in čašo čaja... Ura je že pozna in bomo kmalu zaprli...

AGENT (*pogleda na svojo žepno uro*): Saj res, Magda! (Vstane.)
Dovoli, da grem in naročim izvozčka. (*Obleče suknjič in vzame klobuk.*) Tačas naroči vse, kakor si izbereš! V par minutah se vrnem. (*Odide na desno.*)

PETER (*pristopi k mizi:*) Magda, ali me ne poznaš več?

MAGDA (*tiho*): Ne izprašuj, Peter! Sedi in postreži si! Tu je še vino, narezek in kruh! (*Primakne krožnik pred Petra in mu nalije čašo.*)

PETER (*sede k mizi, kamor mu je pokazala Magda*): Kdo je ta človek?

MAGDA: Gost, kakor vsak drugi...

PETER (*začne gladno jesti*): Lahko, lahko tudi ne... Sicer nimam pravice te izpraševati... (*Izpije čašo.*)

MAGDA (*mu zopet nalije*): Že dolgo te nisem videla. Kod hodiš?

PETER (*zopet já*): Bolan sem bil. Tri mesece sem stradal v bolnišnici, predvčerajšnjim so me odpustili. Slab sem in ne bom še mogel na delo. Ves dan sem te danes iskal. (*Preneha jesti.*) Bil sem tam v tisti svetli, lepi kavarni, kjer si sedela kakor princezinja pod visokimi ogledali, a niso o tebi ničesar več vedeli. Smejali so se mi, ko sem izpraševal po tebi, in mi dejali, da si pobegnila v Ameriko... A nisem jim verjel in hodil od kavarne do kavarne truden, lačen, žejen... (*V otročji zadregi:*) Magda mi pomore, sem si dejal, in zdaj sem te našel... V veliki zadregi sem, Magda... Vse svoje prihranke sem porabil...

MAGDA: Ne govori več, Peter, vsaka beseda me boli. V mojih težkih dneh si mi pomagal ti in naj bi te sedaj jaz zapustila? (*Vzame agentovo listnico z mize.*) Glej bogastva! Kolikor hočeš, ti dam! Ná! (*Šteje bankovce pred njega.*)

PETER: Ne, ne, Magda... Samo toliko mi posodi, da bom imel za štirinajst dni! Vse ti bom lepo vrnil...

MAGDA: Vzemi, kolikor hočeš!

PETER: Samo za prvo silo bom vzell! *(Izbere par bankovcev in jih spravi. Drugo ji vrne.)*

MAGDA *(mu vsili še par bankovcev)*: Tako, da jih bo pet sto! *(Spravi drugi denar v listnico in jo vrže na mizo.)*

PETER *(spravlja denar)*: Bog ti povrni, Magda! Ko bom zaslužil, ti jih vrnem.

MAGDA: Niti beliča ne bom sprejela. Saj sem še jaz tvoja dolžnica.

PETER: O, Magda, ti si lepa in dobra v svojem srcu, vem to. A ljudje so hudobni. Tudi tvoj vsakdanji gost.

MAGDA: Peter, ti si še vedno stari pridigar! To je moj ženin.

PETER: Tudi jaz sem bil...

MAGDA: Ne govoriva o tem! Kar je bilo, ne bo nikoli več.

PETER: Bog ti daj srečo, Magda! Če boš bogata gospa in te bom kdaj srečal, te bom pozdravil in pojdem mimo. A če se izteče drugače, bom do smrti hodil za tabo. Še v grob bi legel na tvojo stran.

MAGDA: Ne, ne, Peter! Živela bova. In če se poročim, mi boš moral ti nekaj podariti. Nekaj navadnega, vsakdanjega.

PETER: Če bom le mogel.

MAGDA: Zibelko mi boš naredil za prvega otroka. Preprosto zibelko, kakor jih imajo pri nas doma, z rožami ob stranicah in z zvezdo nad vzglavjem in ob vznožju...

PETER: Dom in dete in zibelko, vse bi ti bil dal jaz... A ti nisi hotela in nočeš.

MAGDA: Ne, nočem; ne morem...

PETER *(vstane)*: Nocoj ne moreš ti, ne morem jaz... Zakotna nizka kavarna, vsakdanji gost, vino in denar — vse to je krivo, da ne moreš ti... Jaz sem bolan, pridigar brez prave besede, hitim za tabo in te iščem, a vem, da te ne ujamem v roke, ko omahneš... Vidiš, zato ne morem jaz... A vendar... Morda se kdaj snideva in si bova dobra kakor tedaj, ko sva bila fant in dekle... Ko bova še bolj uboga kakor jaz nocoj...

MAGDA: Peter, ti me mučiš... Ne maram takih besed.

PETER: Misli na vse to, Magda, deklica moja, dasi boli in peče! Toda tvoj gost prihaja! Zbogom in Bog povrni!

Od desne vstopi AGENT in obstane za trenutek.

MAGDA *(Petru z navadnim glasom)*: Lahko noč, gospod!

PETER (*odide na desno in se za trenutek ustavi tik agenta*): Ali se vam ne vrti v glavi, gospod?

AGENT (*zanika z gesto ves začuden*).

PETER: Svet se suka kakor blazen okrog mene... In prepadi, prepadi, prepadi na vse strani... (*Počasi odhaja.*) Vedno isti, vedno isti, vedno isti...

AGENT (*stopi k Magdi*): Ali je pijan, ali blazni?

MAGDA (*začne pospravljati na mizi*): Ni zblaznel in ni pijan. Namesto mene misli, siromak...

AGENT (*pozorneje*): Ali ga poznaš?

MAGDA: Kakor tebe, morda še bolj.

AGENT (*mrko*): Taka poznanja mi niso po volji. Ko bova poročena, se jih boš morala izogibati.

MAGDA: Bomo videli.

AGENT: Sicer, kaj me briga! Pojdiva! Zunaj pospravljajo, kočijaž naju že čaka.

MAGDA: Ne morem, ne maram in nočem...

AGENT: Glej jo, nagajivko! Ali nisi naročila prigrizka? Kaj bi ti dišalo? (*Vzame listnico z mize in prešteva denar.*)

MAGDA: Nocoj ne pojdem nikamor.

AGENT (*nejevoljno*): Ali si se zadnji hip premislila? Te je ta postopač pregovoril?

MAGDA: Nihče me ni pregovoril. Če me res rad imaš, me boš razumel.

AGENT: Torej jaz ti nocoj nisem pogodu? Moj denar te je pa vendarle mikal?

MAGDA: Kaj misliš s temi besedami?

AGENT: Ne domišljuj si, da sem tako pijan, da bi ne znal šteti! Izmaknila si mi več, kakor je vredna ena noč.

MAGDA: Revežu sem posodila par sto. Jutri ti jih vrnem. Oprosti, saj si mi sam rekel, naj vzamem!

AGENT (*jo prekine*): Dovolj, Odloči se, ali greš z menoj, ali pa...

MAGDA: Ne morem, ne maram in nočem.

AGENT: Potem mi takoj vrni, kar si mi vzela!

MAGDA: Moj denar ima blagajničarka, ki je že odšla.

AGENT (*ironično in jezno*): Potem lahko noč, gospodična! Toda ne legajte v posteljo, kajti povabljeni boste na zabavo, ki vam bo neprijetnejša kakor večer z menoj! (*Odhiti naglo na desno.*)

MAGDA (*pohiti in zakliče za njim*): Maks, saj si mi sam ukazal...

Sedma scena.

Z ulice vabi v rdečkastem polmraku vhod v ponočno zabavišče z dvojnimi steklenimi zastrtimi vrati. Ob vsaki strani se sveti visoko okno, zastrto z zavesami, za katerimi gore številne luči in igra daljna muzika. V pozno polnočno temo pada luč daljne svetiljke skozi meglo rahlega dežja. Od leve prideta tesno držeč se pod pazduho ZVODNIK v maski agenta iz prejšnje scene in MAGDA. On je oblečen v eleganten površnik in ima razpet dežnik v roki, ona ima svilen črno krinko preko oči in je oblekla čez kostum Kolombine plašč. Oklepa se tesno spremljevalca, hodi plašno in neodločno in privzdiguje plašč nad gležnje, da bi se ne oblatila. Pred vhomom se ustavita.

ZVODNIK: Tukaj je tista kavarna, ljubica. Do jutra se bova zabavala. (Zapre dežnik.)

MAGDA (tesnobno): Strah me je... Čemu me vabiš sem noter?

ZVODNIK: Oglekala si boš to življenje, prijateljem te pokažem, nihče te ne bo spoznal pod krinko... Saj je karneval in živela boš samo enkrat!

MAGDA: Vendar mi je tesno...

ZVODNIK: Kakor hočeš! Mislil sem si, da bi tu notri lahko dobila službo. S podjetnikom sem v zvezi in bi te priporočil. Skoraj vsa dekleta, ki jih ima, sem mu jaz preskrbel. (Se nasloni malomarno ob vrata.) Ne smeš misliti, da te bom zavoljo tistih par lepih večerov večno vzdrževal! Glej prijatelja Maksa, on mi zameri, da se zate potegujem.

MAGDA: Da bi ga ne bila nikoli spoznala!

ZVODNIK: Sama si kriva! Pri denarju neha prijateljstvo in ljubezen. Zavoljo tiste neumnosti si že mesec dni na cesti!

MAGDA: Saj si iščem službe.

ZVODNIK: Črno piko imaš zavoljo tistih zmanjanih denarcev in brez priporočila ne prideš izlepa v novo službo. Tu ali nikjer! Če nočeš, je meni tudi prav. (Po premolku, ko vidi, da Magda ne odgovori:) Tu bi živela kakor v paradizu. Vsak večer muzika, šampanjec, ples, bogati mladi gospodje... Ti bi vsa židana sedela med njimi, napijali bi ti, te molili kakor kraljico lepotic in ljubili... Zaslužila bi toliko, da bi si z bankovci postiljala... Ne omahuj! Če sva že šla iz tistega dolgočasnega vsakdanjega plesišča, kjer se vrte čevljarji in kuharice, poglejva še sem noter, kjer teče šampanjec v potokih in ga ni gospoda brez fraka. Boš videla, da ti bo ugajalo! (Odpre vrata in potegne Magdo za sabo.) Pogum, ljubica!

Oba vstopita v zabavišče. Čez par trenutkov pride od leve PETER v pelerini, omahujoč in tipaje ob stenah kakor slepec, Ustavi se ob prvem oknu.

PETER: Ali je bila ona ali ni bila? Tu je izginila... (Posluša godbo.) Muzika! O, sladki glasi, ki jih je Bog dal ljudem, da bi se z njimi veselili in mu hvalo peli, tu vabite v greh in pogubo! Ali ne slišim iz njih ihtenja duš, ki se potapljajo? O Magda, ali je zvalo tudi tebe sem? Če si v zadnjem, najbolj skriteh kotu, jaz te moram najti... (Se muči, da bi našel špranjo med zavesami in pogledal za šipe.) Videti moram, ali se smeješ tudi ti, ali ti silijo solze v oči... (Ugleda Magdo skozi špranjo.) Ah! To si ti! Z golimi rokami in belimi rameni sediš kakor nečistnica med moškimi... Kje imaš oči? Ali ne čutiš, da te kličem? Zdaj si pogledala sem! Skrila si se pod krinko, da ne vidim ne smeha ne solz na tvojem licu... Oni ti govori, s tistim gladkim čelom pod črnimi lasmi, s tistimi zapeljivimi ustnicami in belimi rokami, on, študent, komisar, vsakdanji gost, zapeljivec... Kje imam nož? Nocoj te moram rešiti! (Tiplje po žepih in izvleče nož, ki mu pade na tla.)

Luč daljne svetiljke ugasne, godba utihne.

PETER (poklekne na tla in išče nož): Kje si, ključ do zadnjih vrat, mrzli prijatelj vseh žalostnih?... (Z žalostnim glasom.) Ne najdem te, ni še prišel čas... Samo pest mi je ostala... (Se plazi po kolenih in rokah do vhoda.)

MAGDA (odpre nenadoma vrata in plane ven brez plašča v belem kostumu Kolombine): Zbežala bom...

ZVODNIK (brez klobuka, v fraku tik za njo): Ne delaj mi škandala! Moj prijatelj te ne bo snedel! Vsaj obleči se morava...

MAGDA (se spotakne ob Petru, ki kleči na tleh, in zakriči): Joj, mrtev je! (Se umakne k vratom.)

ZVODNIK: Kaj je? Čakaj, posvetim! (Posveti z električno žepno svetiljko na Petra.)

PETER (dvigne obraz): Ali me poznata?

ZVODNIK (ugasne svetiljko): Pijan je...

MAGDA (spozna Petra): Ti si, Peter? (Se umika.)

ZVODNIK (Petru): Kaj iščete po tleh?

PETER (se počasi dvigne): Nož bi rad našel...

ZVODNIK (odskoči): Magda, umakni se!

PETER (*stopi k Magdi, z zapovedujočim glasom*): Ne smeš! Niti koraka. Govoriti moram s teboj in (*Zvodniku*) s tem sataznom! (*Potegne Magdo z nenadno kretnjo s praga.*)

ZVODNIK (*mu izkuša iztrgati Magdo*): Kdo ste? Kaj hočete?

PETER (*vzraste v silni moči nad obema*): Jaz sem človek, mož! (*Zvodniku:*) Z enim udarcem Vam razbijem lobanjo! (*Dvigne pest nad Zvodnikom, držeč Magdo še vedno z drugo roko.*)

ZVODNIK (*se umakne proti vratom*): Izvij se mu, Magda! Pijan je! Po svoj pasji bič grem!

MAGDA (*Zvodniku*): Ne, ostani! Govorila bom sama z njim. (*Petru:*) Kaj hočeš, Peter?

PETER: Še vprašuješ? Ali te ni sram, da si se šla prodajat sem noter, da si možkim na ponudo, vlačuga?

MAGDA (*vzkligne od bolesti*): Ti mi to očitaš?

PETER: Dá, jaz, ki sem te rad imel, ki bi bil dal dušo zate, ki bi te rajši zabodel, kakor videl nečistnico! Jaz ti pravim to! (*Sune Magdo od sebe, da pade na koleno.*)

MAGDA (*povzdigne roke*): Ne sodi me, Peter, za Boga te prosim!

PETER: Sama si se obsodila: vlačuga si!

MAGDA (*vstane, se umakne k vratom, grlo ji stiska žgoča bolest*): To praviš ti, pridigar! Postavil si se za sodnika, vzrastel nad menoj in misliš, da si velik! Prav, vlačuga sem ... Toda tisti, ki me je poslednji sunil skozi ta vrata — to si ti!

PETER: Lažeš!

MAGDA: Ti si in ostaneš na večne čase! Ti, slabič, ki si mi pridigal vedno s povzdignjenim prstom, ti, ki se me nisi upal potegniti kot mož na svoja prsa, ti, ki sem zavoľjo tebe postala tatica! In ti se me upaš soditi? Ti, ki si begal kot senca za mano in se mi vselej vlegel na pot, da nisem mogla preko tebe, ti si mi sedaj pljunil v lice, ki še ni bilo omadeževano! (*Zvodniku:*) Vrniva se! (*Odpre vrata.*) Sedaj ne bom več zbežala. (*Daljna godba zaigra.*)

ZVODNIK (*se prikloni in pokaže Magdi z roko, naj vstopi pred njim.*)

PETER: Magda, kaj si mi storila!

MAGDA (*se obrne na vratih*): Ne zasleduj me več, ne obešaj se mi za krilo! Pojdi med samostanske brate in pridigaj!

ZVODNIK in MAGDA vstopita.

PETER (*se udari s pestjo po čelu*): O, jaz blaznež! Magda, deklica moja, ne, ne! ... (*Stopi k vratom, prime za kljuko in se zgrudi na kolena.*)

(Konec prih.)

Ivo Šorli / *Gospod Tadej*

Novela

Ah, ta niti ne preveč davna ljubezniva doba, ko je slovenski duhovnik mirno in vedro pasel izročeno mu čredo po naših planinah in dolinah! Celó tedaj, ako je moral posvariti ovčico in pokarati ovna, se je izvršilo vse v ljubezni, a jeza, če potrebna, je bila samo sveta. Nič pa te grde in tudi žalostne mržnje, ki se je potem zanesla v zadnje selo. O, niso zaman zmajevali s sivimi glavami tisti blagi starci, ko so videli prihajati kalne valove bliže in bliže, a nje, ki so stopili na čeri, da bi jim zajezili tok, je odneslo, in hvaleč Gospoda za zadnjo težko preskušnjo v njegovi službi, so se kot prve žrtve pogrezali na dno.

Toda ne o tem, izpregovorili bomo vprav o tistih lepših časih dotlej in o gospodu Tadeju, še mladem župniku pri Svetem Jakobu na trdem Krasu.

I.

Zibelka je gospodu Tadeju tekla tam gori v daljnih tolminskih planinah, ki jih ne more več pozabiti, kogar je v mladosti začaralo njih zeleno kipenje in mu za vselej napolnilo dušo pojoče grmenje njih belih slapov. Vendar klije iz teh prvih let tudi toliko ljubezni, da te še pusti kraški kamen zavije v kopreno svojih sanj.

Tako dečku ni razjedalo srca neplodno hrepenenje in koprnenje, ko ga je po smrti njegovih roditeljev vzel k sebi očetov brat, župnik in dekan doli nad Trstom nekje. Čim mu je čas izlečil najhujšo bolečino po pregrenki izgubi, je sicer še vedno in vsako jutro, vsak večer, s pobožnimi spomini pozdravljaj modre domače vrhove daleč, daleč gori za trnovskimi lesovi, toda že je ljubil tudi to svojo novo domovino. Kaj kamen! Ali zato ne zeleni le tem bolj živo travica spomladi, ko požene okrog njega vsepovsod? In ali ni kakor da stoji sredi ene tistih svetopisemskih pokrajin, če je gledal z najvišjega hriba nad belim trgom veličastno valoveča rebra, ki so se poganjala najprej strmo navzgor, a se takoj že spuščala položno v dolino — kakor da so se še pravočasno spomnila tega svojega ljudstva tod, ki naj ne trpi še več, nego mora že tako trpeti sredi njih, ali pa se zbala, ustvarjena drugo za drugega kakor so, da jih le ne zapusti siromak, če ga bodo mučila še bolj!

Pa je bilo morda vprav zaradi rezkosti teh sten, da je mladenič vzljubil tudi ljudi med njimi bolj, nego bi jih bil mogel kjerkoli drugod, ko je potem prihajal sem gor na počitnice že iz višjih šol. «To je rod — vse drugo je mehkužnost!» si je dejal, če je videl

kmetiča, ki se je danes zastrmel v kamenito usedlino, jutri pa že s pikonom prišel ter ruval s tem, od samega vruga nasejanim zobovjem, dokler ni nastalo spet nekaj borno plodnega sveta v ogradi. Ali pa, če si je trpin ne s širokim razmahom kose, kakor njegov Tolminec, ampak z ozkim srpom skoraj po bilkah iskal piče za svojo živinico. A navzlic vsemu ta vedra ljubezen do življenja, neomajno zaupanje v dobroto, v sili prava krščanska vdanost v voljo božjo! Ah, dà, ni zastonj Gospod prav tu gori na ti svoji dlani ustvaril vinca, ki je edino na slovenski zemlji, kakor so edina ta tla in rod na njem: vince s to nepopisno sladko trpkostjo, z vonjem, ki gre drugod v vijolice, z močjo, ki noče v glavo, nego se razlije po žilah in tako čudovito olajša, razvedri srce!

Zato pa gospod Tadej tudi ni mislil nikamor drugam, nego na svoj Kras, ko si je bil opasal ledja s pasom služabnika božjega. In je pet let kaplanoval pri stricu, dokler ni prišel čas, da je prevzel lastno čredo, ter so ga poslali visoko tja gori k Sv. Jakobu.

Skromna je bila njegova nova domačija, ali borna ne. Zakaj sobe so bile čiste in svetle, a oken dovolj na vse strani. Tudi dohodkov je imel za potrebo, in kdor je potrkal na vrata, je bil dobrodošel gost: danes duhovni sobrat, jutri učitelj, študent, razumen mož iz srenje.

II.

Proti začetku poletja je prejel gospod Tadej pismo iz Trsta. Podpisan je bil Marko Savelli, dvorni svetnik. Mladi župnik je moža med mogočniki na namestništvu po imenu že prej poznal; odkar je bil tu gori, je čul še mnogo več o njem. Kajti visoki gospod je prihajal vsako leto za vročih tednov na oddih k pokojnemu njegovemu predniku in ga je na uro hoda poznalo vsako dete.

Bilo je vprav to: gospod Savelli je pisal, da mu srce kar več ne dá miru sedaj, ko se spet bliža čas, da je vsako leto zbežal pred mestno vročino in prašino tja gor. Bi zato li smel priti k sicer še neznanemu nasledniku svojega rajnkega prijatelja, o katerem pa čuje toliko dobrega? Saj noče biti v nadlego: tisto sobico če bi dobil, ki jo je imel v ljubem župnišču doslej, in svoj krožnik juhe.

Tiste čase ga tod skoraj ni bilo farovža brez gosta poleti, stalnega ali mimogrede. Posebno radi so se pri duhovnikih, svojih bivših sošolcih, oglašali uradniki iz mesta. In so vselej prišli prav, i da so kaj povedali iz življenja tam, a tudi, da se imaš na koga obrniti, če ti je pri uradih česa treba, zate ali človeka, ki bi mu rad pomagal.

Tako se je gospod Tadej pisma že zaradi družbe razveselil. Kaj pa šele, kar pridobi na lastni veljavi, da sme sprejeti pod svojo streho tolikega dostojanstvenika in ga potem šteti za dobrega znanca!

Odgovoril je torej v nič manj izbranih nego prisrčnih besedah, da je preblagorodju njegov skromni dom na stečaj odprt in da se zelo raduje skorajšnje časti. Potem je dal primernih navodil sestri pokojnega prednika, ki je gospodinjala tudi njemu, in opravil vse uradne posle, da bo gostu čim svobodneje na razpolago.

Bilo je petnajstega julija, ko se je napravil takoj po obedu, da došleca dostojno sprejme. Kajti napovedal se je bil za to popoldne, le ure ni naznanil, ko pač ni hotel, naj bi mu kdo prihajal naproti. Gospod Tadej pa je naročil dečka, ki naj pazi, če se pokaže voz na klancu iz doline. Toda pričakovani je napravil to zadnjo uro poti peš in si je najel samo nosača. Tako je deček opazil zmoto šele v zadnjem hipu in prišel javit, ko se je gost bližal že od cerkve sem.

Župnik je stopil pred prag in čakal tam. Moža sta se spoznala, se drugi drugemu odkrila in si segla v roke. In že prvi pogled, ko presodiš obraz, je bil pri obeh nad vse ugoden.

Gospod Savelli je bil napol našinec. Rojen sicer od tujih staršev, je prihajal od mladosti čez poletje z njimi med slovenske ljudi ter se že dete tako priučil jeziku, da ga je danes govoril gladko kakor rojak, samo s tisto posebno uglajenostjo, ki je lastna Italijanu, če popolnoma obvlada našo govornico. Postava mu je bila nekaj nad srednjo mero, vitka in prožna, gladko obriti obraz fin in izrazit, pa s to nekoliko ironično potezo, ki je posledica zavesti uradnega dostojanstva in obenem prezira do takih zgolj zunanjih časti. Tako je vsa njegova prikazen nehote tvorila precej ostro nasprotje z gostiteljem, ki je bil še za pol glave višji, tudi slok, a bolj postaven, in mu je obraz izražal dobrotno resnobo popolnega duševnega ravnovesja ter zmago nad vsako notranjo in zunanjo ničemurnostjo.

Gospod Tadej je z umerjeno kretnjo povabil gosta v hišo in ga spremil do njegove sobe. Ko je ta prestopil njen prag in zagledal skozi okno bližnje pokopališče, kjer je počival njegov prijatelj, ga je očitvidno premagalo globoko ganotje.

«Ubogi moj Andrej! Šele nekaj nad štirideset let in že si moral vse zapustiti!» je zamrmral.

«Duhovniku ni težko zapuščati,» se je resno nasmehnil gospod Tadej. «Če kdo, je on samo upravnik tega, kar mu je tu na zemlji dal Gospod.»

Oni se je živahno okrenil in pogledal svečeniku v obraz.

«Vi bi mirno odšli, če bi vam bilo treba? Čeprav vam jih je še le okrog trideset?»

«Mirno, gospod dvorni svetnik. Dasi rad živim in sem Večnemu hvaležen za vsako uro, ki mi jo dodane.»

«Občudujem vas. To je: občudujem tisto moč, ki je v vsakem izmed vas, če je res poklican. Mi pa se le pehamo, snujemo načrte in si postiljamo za ta svet, celo če nam senca že sive...»

«Sodba ne bo za oba enaka. Vi boste dajali računa tudi o posvetnem. Da niste zakopali talenta, ampak ga pomnožili,» je odgovoril župnik in se nato tiho umaknil, da se gost pripravi na prigrizek, ki je čakal spodaj v obednici.

III.

Cele štiri tedne je dostojanstvenik ostal pri gospodu Tadeju. In ko sta na večer pred slovesom sedela zadnjič skupaj pri čaši terana — tega, ki raste tu gori: bolj trpkega od onega v dolini, a zato še bolj vso dušo v žlahtno vedrost dvigajočega — tedaj se je oni udobno naslonil nazaj in z zamišljenim smehljajem spregovoril:

«Gospod župnik! Povedati vam moram, da to pot posebno težko odhajam. A obenem, da odhajam tako lahkega srca, kakor še nikoli. Mislim, da se ne bom pregrešil proti ljubemu spominu svojega rajnega prijatelja, če rečem: blagi Andrej je bil zlata duša in čudovito sladko mi je bilo sedeti takole z njim in z njim kramljati o nekdanjih najinih skupnih lepih dneh... Ali pa, če sem mu v izbranih rezinah pokladal na postni krožnik njegovega samstva dogodbic iz našega posvetnega življenja, ki jih je užival kot tisti fini sladkosnednež, za kakršnega je bil znan med nami... Toda to moram reči: odhajal sem od njega tak, kakršen sem prihajal. To je: nič slabši, nič boljši... Vi pa, gospod župnik, vi ste me vsega preustrojili... Skraja, prvi teden, sem se vas malo dane bal. Dà, skoraj neugodno mi je bilo... Vaše oči ne sodijo, iščejo pa le... Kličejo, vabijo, bom rekel rajši. Čeprav nehote... Toda nikakor ne duhovski — samo človeški... Če bi se izplačalo, bi morali tu gori ustanoviti velik zavod za take grešnike, kakor sem bil jaz doslej, in jih poveriti vam... Take, veste, ki se blago slovljene vode posebno boje... Boje že, da bi se ne poznale kaplje na njih dobrem suknu... Dà... hm... kako bi rekel? Iz vaših oči prehaja na človeka nenavadna resnoba... Toda tudi nenavadno vedra resnoba... Ampak, da se ne bom preveč lovil, vam bom z eno besedo vse povedal: odločil sem se, da se še to leto poročim!»

Velike, mirne, temnorjave oči gospoda Tadeja so se malo osuple obrnile v gosta.

«To je vsekakor uspeh, ki ga niti nameraval nisem,» se je nasmehnil potem.

«Verjamem. Toda ne mislite, da ima to kaj opraviti z mojimi leti. Res, da jih štejem že pet čez štirideset in da je torej čas, kakor se reče. Ali da sva se spoznala tu gori deset let poprej, bi bil konec najbrže isti. Saj bi jih imel tudi danes pred seboj še pet do deset,» se je spet zresnil. «Za uživanje namreč, za ‚viveurstvo‘ — saj razumete francoski... Preden pride doba ‚marcheurstva‘, razuzdanstva starcev... Kajti te smešnosti sem se nameraval itak že od nekaj izogniti s poroko. Toda pod dojmom vaših oči, vsega vašega bistva, se odrečem že sedaj neredu... Hvaležen sem vam, da že sedaj. Kajti tako lahko doživim še vse družinske radosti. Samo prav izbrati bo treba!...»

«In če smem vprašati, gospod dvorni svetnik: ali boste izbirali že med znankami ali boste morali šele iskati?»

«Iskati, iskati! Čeprav lahko tudi med znankami. In veste, kaj mi bo merilo za višino, širino in dolžino? Vrata tega župnišča! Ne razumete? Vsako bom presodil, ali sodi v to hišo, ali sodi pred — vaše oči. Hočem takšno, o kateri lahko porečem: evo, ta bo ugajala gospodu Tadeju! To lahko pripeljem temu strogemu, a preudarnemu, temu resnemu, a vedremu možu. Veliko je treba zanj in vendar zelo malo — zelo malo in vendar zelo veliko!»

Gospod Tadej je gledal dolgo molče predse. Potem je rekel s težkim glasom:

«Če ste se odločili tako, potem ste nocoj res zadnjikrat pri meni. In to iskreno obžalujem! Ne morem si namreč misliti, da bi potem še kdaj...»

«Ne, ne, gospod župnik!» ga je burno prekinil oni. «Prav to sem vas hotel prositi: ne zaprite mi svojih vrat niti potem, ko pridem v dvehi! Saj pravim, da si izberem družico po tem!»

«Res? Res hočete še priti, gospod dvorni svetnik? O, bodite prepričani, da storim vse, kar je v moji moči, da vama bo bivanje pri meni prijetno!»

Tu je gost prijel čašo, se nalahko sklonil naprej, pogledal gostitelja v oči in dejal:

«Dragi gospod župnik! Večkrat sem se vam Slovencem čudil, kako hudo ste udarjeni na tikanje in tako zvane bratovščine. Vendar ne vem, kako mi je, da sem si tudi sam nenadno zaželel zunanjega izraza topli prisrčnosti, ki jo brezdvomno čutiva drugi do drugega. Hotel bi, da vam smem reči enostavno Tadej, a vi

meni Marko. Če vam je torej drago in ker sem starejši, bi predlagal, da s to plemenito kapljico porušiva še zadnji jez med najinimi srci in da sva si kakor brat in brat!»

Gospod Tadej se je globoko priklonil, moža sta vstala, si po starem običaju prepletla roki, izpila čaši, ki sta se v luči zaiskrili kakor temna rubina, ter se poljubila.

IV.

Kmalu po novem letu je gospod Tadej od prijatelja Marka prejel pismo sledeče vsebine:

«Predragi abé!

To ime ti je namreč dala moja zaročenka, ko sem ji popisal, kolikor sem le mogel, tvojo dušo in telo. ‚Potem pa gospod Tadej ni župnik, ampak pravi abé!‘ je vzkliknila. In glej, predragi, ne samo, ker si mi tolik prijatelj, ampak tudi, ker si tako popolnoma abé, te prosim velike usluge: da prideš tretjega prihodnjega in naju zvežeš ti! Ne bom se hvalil: sam prevzvišeni gospod škof mi je na razpolago. Toda jaz in tudi ona hočeva samo tebe. Naj vidi plemenita gospoda, ki bo navzoča, kaj raste tam gori na kršnem Krasu!»

Gospod Tadej je za hip ostrmel, potem — in naj ga je še tako naglo ukrotil — mu je hušknil zadovoljen nasmeh čez obraz.

Počasi je odšel v svojo spalnico, odprl omaro za obleko ter vzel ven še skoraj nov talar.

«Nisi napačen!» ga je ogledoval. «Toda slovenstva in kraševstva vendar ne bi vredno postavil.»

In še istega popoldne se je odpeljal v Trst.

Tako je potem veliki dan visoko vzravnal in svečan stopil pred altar, pred katerim je bila zbrana že vsa množica svatov. Celo presvetlega škofa in gospoda namestnika je ugledal med njimi, a ni se zbegal.

Po težki, dragoceni preprogi je došel na gorenjo stopnico, se počasi obrnil in se šele od tam priklonil odlični družbi. Potem je izpregovoril najprej nekaj besed v slovenskem jeziku, kakor je hotel ženin sam, nato jih zaradi namestnika in drugih predstavnikov oblasti izrekel nekoliko v nemščini, opravil glavni del govora v italijanščini, a naposled dodal še pet, šest stavkov v francoščini, jeziku detinstva prelestne neveste. Čudovito toplo je zvenel pod mogočnimi oboki njegov glas in misli so se zdele vsem nepopisno lepe in globoke. Ko so zdajci tiho zabučale orgle in je izgovarjal slovesne obredne besede, so se spajali oboji zvoki v nepozabno ubranost.

Nenadno se je namestnik sklonil k škofu in tiho dejal: «Zdi se mi, da je prečastiti pravkar napravil svoj veliki izpit.»

«Kako to mislite, ekscelenca?» je prelat s finim nasmeškom nastavljal uho.

«No, ali jih imate še veliko takih, presvetli? In se vam zli ne zdi škoda, da se taka luč skriva pod mernikom gori nekje na Krasu?»

«Sam sem presenečen,» je pokimal vladika. «Jako prijetno presenečen celo. Treba bo res misliti... Samo, da s takim biserom vselej ne veš prav kam...»

V.

Gospa Sida je bila visoke postave in tistih udov, ki so prej koščeni, toda pri vsem tem čudovite gibčnosti in skladnosti. Ko se je zdaj v svoji nalašč popolnoma gladki obleki iz bele tkanine zleknila na vrtu v pleteni naslanjač, so se posebno ostro odražala njena stegna. Prekrasno oprsje pa naj bi ji skrivala čez pleča vržena ruta iz živordeče svile.

«To je pa jako ugodno, da se od nikoder ne vidi sem noter!» je vzkliknila, ko se je bila ozrla na zeleno ograjo, visoko obdajajočo vrt od vseh strani.

«Moj prednik je imel sploh mnogo zmisla za udobnosti!» se je nasmehnil gospod Tadej.

«Vi ne?»

«Že, gospa...»

«Gospa Sida smo rekli snoči!»

«Že, gospa Sida!» se je priklonil. «Tudi jaz seveda ljubim udobnosti.»

«In kaj razumete s to besedo?»

«Kaj razumem s to besedo? No, recimo, da se sem noter ne vidi. Že, da ni treba ves čas odzdravljati.»

«In ste mnogo tu notri?»

«Od spomladi do jeseni že. Tu pišem, čitam, se sprehajam, premišlujem.»

«In pozimi? Preživite ves dan v svoji sobi? Pišete, čitate, se sprehajate, premišlujete tam?»

«Razume se, gospa. Potem ko opravim sveto mašo, šolo, svoje poti k bolnikom.»

«Dobro. Sveta maša, šola, poti k bolnikom, še uradno pisanje — tega bo tri, štiri ure na dan. Kaj pa potem? Molite veliko?»

«Tudi molim.»

«Molite. Eno uro, dve. Včasih pride i kak gost, toda redko in kmalu spet odide. In tako ostane še vedno strašno veliko praznih ur. In se nikoli ne dolgočasite?»

«Ne poznam dolgega časa, gospa Sida.»

«Ne poznate dolgega časa?» je zamrmrala. In nenadoma je vstala ter mu sedla na drugo stran ozke kamenite mize nasproti. «Ne poznate dolgega časa? Toda, kako to? Razložite mi! Morate mi razložiti, ker mislim silno veliko na vas. Celu neprestano mislim na vas! Od tistega trenutka, ko sem vas zagledala takrat pred altarjem..., ko ste me na čudovit način omamili s svojim obrazom, s svojo postavo, s svojim glasom. Imam zato pravico, da vas vprašam! Kaj delate, ko ste dan za dnem sami? Kaj počnete, da ne znorite od samote? Dobro, pravim: opravili ste sveto mašo, šolo, napisali poročilo na ta, oni urad, poobedovali; toda, zdaj je šele ena, če ste malo zadremali, dve. Bog, kje je še sedma, ko boste večerjali! In potem deseta, enajsta, ko ležete! In dan za dnem, dan za dnem! Kaj je to, kar vam dá moč, da prenesete?»

Samo za hip se je bil zdrznil, zdaj mu je obraz spet nepremičen. Ne izraža ni nejevolje, ni zadrege, ne nemira.

«Milost božja!» je počasi odgovoril.

«Milost božja?» je osupnila. «Milost božja? In koliko?»

«Kolikor je je treba, da je srce vedro, duša pokojna.»

«In kaj mislite? Kaj premišlujete, pravim? Povejte! Vse sanje so vam zaprte, stene kletke večne in do neba, vse hrepenenje nezmiselno. O čem je še mogoča misel? O radostih na onem svetu? Ne verjamem! Saj niste asket. Vidim vam na očeh, da niste!»

«Nisem, gospa Sida. Živ človek sem. Celu boriti se mi je še treba. Toda, ali me boste razumeli, če vam povem? Poglejte to živo mejo okrog naju, pogledajte ta drevesa nad nama: z mano so spomladi ozelenela, brst za brstjo, listič za lističem, z mano vzcvetela, z mano bodo rumenela, z mano se golila, ko pride jesenski čas! In ko bom pozimi stal za tistimi okni tam, bom govoril s črnimi vejami dan na dan. In pogledajte te oblačke, ki pravkar plovejo čez naju: del so mene samega, če sem z njimi sam; z njimi prihajam, z njimi odhajam. In usoda vsake teh tisoč tri sto duš, ki so mi v varstvo izročene, je moja usoda: vsakega otročička v šoli, vsakega mladeniča, vsake mladenke, vsakega gospodarja, vsake gospodinje, vsakega starčka, vsake starke po teh rebrih okrog. Vsak njih križ je moj križ, vsaka njih radost moja radost, vsaka njih bol moja bol, vse skupaj sem jaz sam. Pa sede ptiček na okno in vzame drobtinico, ki sem mu jo jaz nastlal, drugi prileti mimo mojih oči, tretji mi zapoje iz šume. In vse, vse to klije v meni, raste v meni, se rodi in umira v meni — kje je potem časa in prostora za dolgi čas? Me razumete, gospa Sida?»

Molče ga je poslušala, molče strmela vanj. Prebele gole roke na hladni plošči so drhtele in se počasi in nehote bližale njegovim.

«Razumem ... čutim ...» je rekla skoraj šepetaje. «In vendar ... vendar ni tisto, za kar ste ustvarjeni ... Poglejte!» je rekla še tiše, počasi vzdignila roko in se dotaknila njegovega čela. «Ta vaš obraz ... kakor iz zamolklega marmorja je izklesan ... ta usta, stroga in vendar dobrotna, te oči trde in vendar vse razumevajoče. In vaši lasje — samo malo daljše bi si morali pustiti, da bi se zvaloveli ... Ne, ne umikajte se — čakajte, da vam vse povem! ... Tam doli vas potrebujemo ... v tistem vročem, kamenitem breznu, ki mu pravimo Trst. Veliko nas je, ki tavamo brez pravega pastirja ... Ali kmet, ki ne more razumeti zmede naših duš, ali lokav jezuit, ki sedi v spovednici kakor pajek za mrežo in sodi brez srca ... sodi po paragrafih, stroj za izpovedi ... Potem so še tisti mehkužneži, brez svetnosti, a hoteči biti posvetni, in ki dajejo že kar potuho. A beseda mora biti trda in ogorčena! Do tal da upognete glavo, potem šele jo odrešite s križem — vso težo sramote, vso grozo večnega pogubljenja ji stresete na teme, potem šele se usmilitе in odnehate. V orientu sem našla dva taka, več njih v Parizu, domovini abéjev. Zato sem imenovala tudi vas tako, ko sem zaslutila, preden sem vas spoznala, kdo ste. Zdaj vem, da prekašate vse. In še več: da ste kakor rojeni za nas tam doli! Imate še eno svojstvo, ki ga nisem videla nikjer: znali bi ... znali bi zdraviti, ozdravljati tudi — bolne zakone ... Pariški abé se naposled nekako prilagodi, vda ... sprejme zlo, ki se mu pravi ljubimec, za nekaj neizogibnega ... za nujnost, niti ne preveč žalostno nujnost ... Vi bi bili neizprosní! ... In hoteč pomagati, bi nam v skoraj že mikavni podobi pred oči prislikali celo te klavrne stvore, ki sem jim pravi naši soprogí. Te, ki so segli po nas za vsemi kokotami in metresami s še zadnjim ostankom svojih moči ... A tudi nje same bi spreobračali, večinoma spreobrnilí; to je: dopovedali jim, naj vsaj zdaj že nehajo 'živeti', ker so samo še smešni, in naj se potrudijo, da si prislužijo vsaj malo obzirnosti z naše strani!»

Njene roke so že dlje časa počivale spet na mizi in nervozno trgale orehovo vejico, ki si je bila segla nad glavo po njo. On jo je poslušal z nepremičnim obrazom. Rahlo vztrepetal mu je šele zdaj, ko se mu je zazdelo, da ji je siknila strast osebne pritožbe iz teh zadnjih besed.

«Hočete?» je zavprašala zdaj in naglo vstala. «Hočete o tem vsaj premišljevati? Kajti vse je samo na vas. Imamo tam doli

močno društvo, — če hočete društvo mondenk, čeprav ima drugo ime,» se je zasmejala. «Ena beseda pri presvetlem je dovolj, da vas pokliče. Premislite pa dobro, kakšno odgovornost prevzamete, ako odklonite! Upoštevajte predvsem, kako bo Lucifer škripal z zobmi tisti dan, ko sedete na voz in mu napoveste vi, edino poklicani, boj na tem polju... na tem doslej skoraj izključno njegovem lovišču! Kajti to bi le rekla, da mu je še vedno več do katere takih nas lepih grešnic, nego do vaših kraških kmetic! In da te ovčice tu naposled lahko pase vsakdo!»

Gospod Tadej je v hipu vse premislil, kako mu je odgovoriti.

«Gospa Sida, ali pa niste prezrli, da je tisto polje meni še popolnoma tuje in da bi bilo treba mesecev, če ne let, preden bi mogel koristiti na njem?» je dejal.

«Vso režijo prevzamem jaz!» je vzkliknila veselo. «V treh tednih ste doma v vseh naših salonih! In vam bom, če izberete mene, obenem... prva suflerka. Dà, za to službo se celo pri-glašam!» je pristavila tiho in se mu skoraj naslonila na prsi. «Prva zaupnica, prva svetovalka... In če vam je kaj do tega — moj soprog, gospod dvorni svetnik Marko Savelli, lahko vaš prvi spreobrnjenec!»

Glasno se je zasmejala in odhitela proti hiši.

VI.

Komorni sluga, ki je sprejel mladega župnika, ga je vedel naravnost do vladikove predsobe in tam brez odloga odprl vrata — tako je bilo očitvidno vse že pripravljeno na njegov prihod.

Župnik je skozi špranjo zagledal prelata, kako je podpisoval list za listom, ki mu jih je podajal mlad duhovnik. Čim mu je sluga prijavil došlega, je pokimal, še bolj pohitel z delom in potem naglo vstal, odpravil tajnika skozi drugi izhod in stopil na prag te sobe.

«No, lepo, gospod župnik, da ste tako točni!» je pozdravil. «Evo, izvolite sem, da se pomeniva!»

«Torej, torej,» je začel, ko sta sedla k mizici v kotu, ogledujoč si svoje še vedno lepe, fine roke. «Povejte mi, dragi sinko, najprej, ali dobro poznate gospo Savellijevo?»

«Soprogo dvornega svetnika?» se je oni rahlo zdrznil. «Poznam, presvetli. To se pravi, kolikor toliko. Z možem sta bila tri tedne pri meni na počitnicah.»

«Z gospodom dvornim svetnikom sta si prijatelja?»

«Mislim, da smem to potrditi.»

«Seveda smete. Ne samo, kakor govori o vas, ampak še bolj, da si je bil prav vas izbral za svojo poroko. Potem vam mora biti

znana pa tudi preteklost te dame. Kje je rojena, kaj je bila poprej, koliko je stara?»

«Rojena je baje v Carigradu. Sama s ponosom pravi, da je Levantinka. Oče ji je bil francoski trgovec, ki se je po smrti svoje žene preselil s hčerko v Aleksandrijo. Tu se je poročila z italijanskim markijem, veliko potovala po svetu, a največ živela v Parizu. Po moževi smrti je šla menda za eno leto v Italijo na njegovo posestvo, a ga lani prodala ter se preselila v Trst. Zakaj in kako, mi ni znano. Let pa ji mora biti okrog trideset, prej kakšno več nego manj.»

Vladika je prikimal z glavo.

«Torej sem pravilno izveščen. Več ne veste?»

«Ne, presvetli. Nekaj tega mi je povedal on, nekaj ona.»

«In vam je znano, da je gospa predsednica, odbornica, članica različnih pobožnih društev?»

«Tudi to mi je znano, presvetli.»

«In da hočejo imeti vas v Trst?»

Tu se je prelatovo oko počasi, brez dvoma nalašč počasi, obrnilo na mladega moža.

Toda njemu je ostal obraz popolnoma miren in z mirnim glasom je dejal:

«Niti to me ne preseneča, presvetli. Gospa mi je govorila že poleti, da bi bil tu bolj potreben, nego gori.»

«No, in vi? Kaj pravite?»

Gospod Tadej se je za spoznanje vzravnal in malo bolj počasi odgovoril:

«Presvetli, tu naposled odločate vi. Smem-li zato prositi, da poveste, kak odgovor ste blagovolili dati?»

«Rekel sem, da prepuščam odločitev vam.»

«Potem prosim, da me pustite, kjer sem.»

Vladika ni mogel skriti presenečenja. Celó dvignil se je, toda obenem dotaknil onemu ramena, češ, naj ostane.

«Tako, tako?» je rekel z lahkim nasmeškom: «Torej nimate ambicij?»

«Imam, presvetli,» se je nasmehnil tudi gospod Tadej. «Ko bom imel primerno starost, in če bo služba takrat prosta, bi si želel v hišo, kamor me je še skoraj otroka moj gospod stric tako dobrohotno sprejel, in ki mi je postala naravnost drugi rodni dom. Celó višnjevega ovratnika za pozneje se ne bi branil, ko človek tako z večjim poudarkom vrši svoj poklic. Več si v resnici ne želim.»

«In zakaj niste tega že njej povedali?»

«Zato ne, ker je bila moj gost. Zdelo se mi je, da ji je precej do tega in ji nisem hotel kvariti počitnic.»

Vladika je počasi hodil po sobi, se zdaj spet nasmehnil in sedel.

«Potemtakem vas ne mika oskrba takega... takega, recimo, cvetličnega vrta?... Čujte, prijatelj, in odkrito mi odgovorite: ali ni morebiti celo, da se bojite — kač?»

«Ne, presvetli. Samo ustavlja se mi... Vsaj veseli me ne... Tako si mislim: komur ni dober zadnji izmed nas, ki mu je sveta cerkev dala oblast, da uči in odpušča, tega ni... tega niti škoda ni!» je pristavil z nenadoma ostrim glasom.

Vladika se je sunkoma naslonil nazaj, trdo prijel ročice naslanjača in gledal mlademu župniku naravnost v oči. Potem je prav tako nenadno vstal, da je še onega vrglo pokonci.

«Dobro je, dobro!» je zamrmral spet hodeč po sobi. «In tudi res je tako! V takih svetih, najsvetejših stvareh ni kompromisa! Toda — kaj naj rečem zdaj? Ali naj vržem vso krivdo na vas?» se je nenadoma ustavil.

«Če smem prositi, presvetli, naj bodo na poti tudi službeni oziri. Za zdaj, da sem potreben še tam gori. V takih rečeh kompromis menda ni nedovoljen?»

«Se strinjam,» je pokimal starec. «Toda če vas bom potreboval za kaj drugega in drugod, se uklonite, kajne?»

«Vedno bom Vaši Milosti ponižen sluga! Toda še enkrat si dovolim reči: če je mogoče, bi rad ostal tam gori.»

«Pojdite, sinko, v božjem miru zdaj!» je rekel vladika, stopil k njemu in ga visok, kakor je bil, prekrižal po čelu. «Zelo dobro ste storili mojemu srcu!»

Toda, ko je bil gospod Tadej že pri vratih, ga je starec nenadoma ustavil. «Čakajte, da vas pogledam še enkrat!» In motreč mu čelo, oči, ves obraz in postavo, je zamrmral: «Abé, res cel abé! In ga vabimo na ravne ceste, na udobna hodišča, on pa nazaj gor med kamenje!»

«Ah, presvetli, ko pa je še čvrstim in voljnim nogam kamenje pod seboj kakor muzika! In ko jaz nisem in nočem biti abé! Vsa čast jim tam, kjer so — jaz sem in hočem biti kraški župnik!»

In ker ga je vladika na te besede s toplim nasmehom samo gledal, se je globoko priklonil, odgrnil zaveso za seboj in izginil.

«Skoraj sram bi me bilo pred njim!» je vzdrltel starec, dvignil roko in napravil za odhajajočim križ.

Miran Jarc / *Sfinga*

O, da začul si mojih rok ihtenje —!
(A videl si le belih prstov smeh.)

Moj krik, ki vtonil je v oči strmenje —!
(A ti si vztrepetal: «Zakaj molčiš?»)

Potrkal burno si ob pozni uri,
ko sem izsanjala te v spev otajen,
a tvoj odmev iskal je le telo. —

A ko sem v solncu ti roko podala,
je preko mene tvoj pogled ušel:
«O, da sem sam s seboj ves kot drevo!»

Ko pela sem, kot je velela zemlja,
ki mi gorela je v pomlad krvi,
si z ostro mislijo mi rezal pesem.

A, ko te je premrazila samota
in se ubog si vrnil mi v poletje,
zadivljeno plamtel ob mojem plesu
in grudil se pred mano vdani suženj —

tedaj zavriskal v meni je ponos
(slast lovca, ki vlovil je redki plen!). —
Zakaj, zakaj sem videla te pasti!
(Iz tvojih solz je rastla moja moč.)

O, tudi jaz bi verovala v gôre
— na njih domuješ, da si zvezdam bliže —,
o, tudi jaz sem žejna vòd duhà — —
Le kadar ti gorelo je telo,
si se me spomnil, da sva zagorela
oba in spet se zasovražila...
In vendar, — da si tih bil kakor — On,
mòrda bi me odrešil — Magdaleno.

Dr. A. Debeljak

Iz hispaño-ameriške književnosti

(Ob stoletnici južnoameriške samostojnosti)

Letos, 9. decembra, bo sto let, odkar se je osvobodila Južna Amerika v odločilni, nadvse krvavi bitki pri Ayacucho (Perú),¹ kjer so «rodoljubi», pristaši avtonomije, popolnoma porazili in pogazili Špance, ki so nad tri sto let ondi gospodarili. Zadnji kraljevi namestnik in domala vsi veliki rojalistični voditelji so prišli vstašem v pest, vojska pa je bila uničena.

Novi svet je že praznoval nekatere omejene in zasebne stoletnice svoje neodvisnosti, Argentina 1910., Chile 1918., Méjico in Perú 1921. itd. Vendar Ayacucho pomeni osamosvojitve vse španske Amerike, prvi primer vzajemnosti na jugu, voljo po združitvi. Ob svečani proslavi te stoletnice hoče Amerika obhajati praznik neodvisnosti ter obenem potrditi svoj «panhispanizem». Da je nujno, izvesti načrt edinosti, se razvidi iz naslednjega:

Imamo tri Amerike: angleško (Združene države, Kanada itd.), portugalsko (Brazilija) in špansko (dvajset republik, od Mehike do Argentine). Needinost teh ljudovlad je povzročila znatno nazadovanje. Dočim je po letu 1800. zrastle prebivalstvo v Uniji od 5 do 112 milijonov in v Braziliji od 3 do 33, je španski del prišel od 17 samo na 68 milijonov. Razen tega je poslednji izgubil nad tri milijone kvadratnih kilometrov ozemlja na Brazilijo in Severno Ameriko. Ni čudo, če je opešal španski vpliv na Tihem Oceanu in južnem Atlantiku.

Skrbi za bodočnost so še hujše. Dočim imata prvi dve Ameriki ekspanzivno politiko, nima južna polovica niti skupnega glavnega

¹ Izreka. C = k, pred e in i kot angl. th v thin, t. j. s, pri katerem se jezik dotakne rezine gornjih zob; enako se vedno govori z. Ch = č. D se čuje slabo ali nič v obrazilih «ado in «d; besede kot Madrid se ponekod slišijo Madriz (primerjaj gorenjski zith = zid). G pred e in i kot h, enako vselej j, ki se redko še po starem piše x: México = Méjico (méhiko). Gu pred e in i kot g, drugače nosi dve točki: argüür (arguír). H se ne izreka; ll = lj; ñ = nj; qu nahajaš le pred e in i za k; r vedno z jezikom, nikdar se ne hrusta po koroško z jezičkom v grlu; s vselej kot naš s, slovenskega z španščina nima; v Andaluziji in Ameriki se zamenjuje casa (hiša) in caza (lov). V se često zamenjava z b kot pri Tolmencih in Gaskoncih, katerim velja Scaligerov dovtip: Felices populi quibus vivere ist bibere, t. j. blagor si narodom, ki jim «biti» pomeni «piti». X med samoglasniki ks, sicer s... Večzložnice na n, s ali vokal (oziroma diftonge ia, ie, io, ua, ue, uo) se poudarjajo na predzadnjem zlogu; če se končujejo na ostale soglasnike (razen n in s), pa na zadnjem. Izjeme se vsekdar zaznamenujejo z ostrivcem.

mesta. Dasi nekatere države kot Argentina procvitajo, so pa druge (Dominikanska republika, šest srednjeameriških republik in Kuba) pod vplivom Združenih držav, kamor hodi razen tega španska mladina študirat, opuščajoč univerze na iberškem polotoku. Bati se je nadalje, da bo Brazilija kot gospodarica amazonske države ovladala ves ameriški jug. Omenimo še, da se nad dva milijona Nemcev odpravlja v Južno Ameriko. Kot edini od pomoček pretečim nevarnostim proglašajo uvidevni duhovi združitve vseh republik, ki imajo isto govornico, isto vero, iste šege in običaje.

Panhispanizem se krepi, njegov protivnik panamerikanizem pa vidno nazaduje. Kako spravljivo je pel Chocano v razmahnjeni epopeji «La Independencia de América» glede Španske:

Si América venció, fué su victoria
Orgullo maternal para España: *
Árbol que empieza á dar frutos de gloria
Se los debe al torrente que lo baña,

t. j., ako je Amerika zmagala, je bila nje zmaga materinski ponos za Španijo: drevo, ki pričinja dajati sadove slave, jih dolguje veletoku, kateri ga namaka.

Osobito pa se danes obračajo učenjaki po vseh 20 republikah s prisrčnostjo na Španijo, «svojo mater» ali «staršo sestro». In J. Montalvo, eden najboljših pisateljev v španjolski Ameriki, pravi: «Španija, Španija, kar je čistega v naši krvi, plemenitega v našem srcu, jasnega v našem umu, imamo od tebe, tebi se moramo zahvaliti za to.»

Z veliko vnemo se pripravljajo vse republike, zlasti pa Perú, kjer stoji Ayacucho, s svojim odličnim predsednikom B. Leguio na pomembno stoletnico. Prvosedništvo pri slavnostih nameravajo ponuditi španskemu kralju. Razen tega kanijo ustanoviti med Perujem in Brazilijo ob reki Amazoni vzorno mesto, ki naj sčasoma postane prestolica vse latinske Amerike. Ob tej priliki se bo seveda ves kulturni svet zanimal za andokordiljerske dežele.

* * *

«V času, ko se Španija izrablja v državljanskih bojih, ob uri, ko marokanske nezgode zatemnujejo njeno staro slavo,» pravi francoski pisec Valéry Larbaud («L'Europe Nouvelle» 22. marca 1924.), «je to baš ena onih držav, kjer se odlikujejo umetnosti, književnost in vede v najlepšem sijaju na vsem svetu, to je eden prvih umstvenih narodov današnje dobe.»

Ako ta laskava ocena ne velja za Hispanoamerikance, se pa mora priznati, da so ti v poslednjih letih napravili znaten korak

naprej. Preden pa si otvorimo okence v njih sodobno slovstvo, se hočemo na kratko ozreti v preteklost.

Vstaško gibanje po španskih kolonijah početkom 19. veka ima bistveno gospodarski vzrok. Ob nenadni svobodi nepripravljeno ljudstvo ni vedelo, naj se li odloči za monarhijo ali ljudovlado. Znameniti zgodovinar D. Bartolomé Mitre trdi, da je bilo golo naključje, ako se je proglasila republika. Pod kraljevim namestnikom je kreolec dremal v letargiji, monarhovim zastopnikom ni bilo do tega, da bi budili narod iz odrevenelosti; vse umstveno življenje se je omejevalo na samostane: bogoslovni komentarji in čitanje klasikov kot Fray Luis de León († 1591.) niso nudili nobene opasnosti.

Odsev francoskega požara s proglasitvijo človeških in državljanskih pravic (1789.) je segel preko Atlantika. Častito meščanstvo, la burguesía decente, o kateri govori zgodopisec D. Vicente Fidel López, je šlo s preprostim ljudstvom v boj. Ako pa je prešla vlada od španskega na ameriškega Španca, se položaj še ni korenito predrugačil: s tem je Južna Amerika stoprav stopila v stik in spoj s sodobno mislijo, da se je mogla polahko pririniti do lastnega, osebnega žitja in bitja.

Španija je bila od nekdanj nazadnjaška sila. Doba, ko sta vladala na svetu nestrpnost in trinoštvo, pomeni nje višek. Njena oznaka in svojevrstna lepota tičita v tem, da se oklepa starih šeg in običajev ter poskuša ohraniti zastarelo nošo in besedo. Ta značaj ni bil kdove kaj prikladen, da bi ogrel dremotne narode za duhovno delavnost. Ti so se pa po zakonu vztrajnosti spočetka najbolj oklepali bivše metropole. Enostranska teološka prosveta ni mogla zanetiti tvoriteljske iskre v deviškem kontinentu. Zato je početno slovstvo zgolj igračkanje z nedolžnoljubavnimi stihii ter okornimi elegijami. Šolske vaje po zgledu brata Leóna in Argensole († 1613.). Kvaren je bil ta vpliv, ker je predolgo zadržal mladino pri votlem retorstvu ter izumetničenih poslanicah; koristen pa po drugi strani, ker je nudil naraščaju zvočen in sočen jezik, kakor tudi bogastvo zlatega 16. stoletja španske pismenosti.

Pesniški zubelj pa je vzplapolal ob dotiku s Francijo. Drzni, posmešljivi, nejeverni, bistri narod Henrika IV. si je podjarmil Ameriko s svojimi knjigami. Južnoameriška umstvenost je doseгла ob njih prožnost, obsežnost, svežino, smelost, nezavisnost, osobito pa prikupno novost v slogu. Ličnost in tenkournost francoske književnosti sta olajšali prvotno kreolsko okornost. Moderna ameriška literatura korenini naravnost v Franciji, ki pa je s svojo svobodournostjo zaplodila tudi nevšečne posledice:

vročično seksualno življenje, polno umetničenj in pokvarjenosti, začasni zastoj večne morale.

Bolj zabrisani so drugi vplivi, n. pr. angleški in italijanski.

Med kreolskimi bardy pred revolucijo je najbolj znamenit Manuel José de Lavarden, ki se je prvi znal navdihniti ob lepoti rodnih tal in otvoriti pot dramatskemu pesništvu. Ta «samotni kondor», rojen leta 1754. v Buenos Airesu, se je kot bogoslovec in pravnik poglobil v grško in rimsko slovstvo. Na žalost se je večina njegovih rokopisov izgubila, ohranjena je samo *Satira*, del drame «Siripo» in «Oda al Paraná», najstari vzorec deskriptivne poezije. Svobodomiselni mož je bil v dobrih odnosih s podkraljem Vertizom, najbolj liberalnim med kolonialnimi guvernerji, ki je dal leta 1789. zgraditi prvo kreolsko gledališče. Tu se je igrala tragedija Siripo, v kateri ta glavar plemena Tombu napade in pokolje špansko posadko v utrdbi Santo-Espiritu, pohlepen po prekrasni Kastiljanki Luciji Mirandi. Da otme življenje svojemu soprogu, postane krasotica Siripova. Indijanec ji dovoli, sestati se zdaj pa zdaj s prvim možem, a ko ju nekoč zaloti pri najnežnejšem ljubkovanju, dá njo sežgati na grmadi, njega pa prestreliti s puščicami...

Na stare dni je postal avtor kot rimski Cincinnatus «estanciero», pustil je pero in prijel za plug. Po vsej priliki je utonil na poti v Evropo, in sicer pred argentinsko revolucijo leta 1810. Njegova pozornica ni do konca 19. stoletja poznala več onolikega uspeha, saj so se uprizarjali zgolj francoski, španski, laški, angleški igrokazi s filozofskimi koncepti in plemenitimi etičnimi tezami, ki ne ustrezajo kmetskemu človeku s pampe. Edino izjemo tvori uspela pantomima različnih avtorjev, Juan Moreira: vrli gaucho je po krivici obsojen po mirovnem sodniku donu Franciscu, nad katerim mora maščevati svojo zakonsko čast. Zbeži v goščavo, kjer umrje v boju z orožniki.

Revolucija sama je rodila slovstvo, ki ima edino zgodovinski pomen. Leta 1806. je namreč pričela Velika Britanija iztezati svoje roke po Argentini. Buenos Aires se je moral ponovno boriti zoper angleško poplavo, pri tem se je spomnil narod, da bi se utegnil, otresti tudi španske nadvlade, in obneslo se je. Kreolski bardy so udarjali na bojovite strune: ode, romani, najbolj lirični stihy in stiki so bili na dnevnem redu. Med pesniki brambovcy pa sta dosegla največ slovesa Pantaleón Rivarola ter Vicente López y Planes. Prvi zлага v ljudskem načinu, brez skrbi za obliko, drugi pa akademsko izobražen in vnet za parnasovska božanstva.

Rivarola je odšel iz Buenos Airesa študirat v Córdoba filozofijo in teologijo. Vrnivši se kot duhoven je od 1779. do 1781. poučeval modroslovje na kolegiju San Carlos, osnoval veliko biblioteko in dal svoje imetje osvobodilnim armadam. Umrli je leta 1821. V gibkih osmercih (*Romance Histórico* in *Heroica Defensa*) je slavil osvobojenje, in sicer v verzih, češ, da je «poezija od začetka sveta imela nalogo, ovekovečati slavne čine junakov za dom in vero». Zložil je tudi napeve, tako da so se njegove kitice silno razširile med seljaki: prvi poskus kreolske pesmi, nazvane «gauchesca».

Vicente López († 1856.) se je boril zoper Angleže, ki so bili vdrlji v Buenos Aires, in postal stotnik. Nato je šel v Charcas, da bi dosegel vseučiliške časti. Kot goreč kristjan je zložil spev *Armonía de los cielos y la moral*. Narodna skupščina se je obrnila nanj, da je spesnil argentinsko himno: *El Triunfo Argentino*, ki jo njegov sin, zgodovinar Vicente Fidel López, smatra kot prvo svitanje v argentinski politični in revolucionarni književnosti. V številnih enajstercih je še polno grško-latinskih božanstev po tedanji modi, vpliv Vergilove Eneide je očiten. Vendar pa se ne dá tajiti že kreolska struna. Izraz *argentino* se često ponavlja: «Bojni bes bije plemičem v argentinskih prsih», «argentinska vojska venomer napada vraga»... Španski slovstveni zgodovinar Menéndez y Pelayo, ki mu je «Argentinska zmaga» neskončna in prozaična pesnitev, pri vsem tem priznava, da je López umel s pristrčno toplino tolmačiti javnega duha in občno mnenje svoje dežele.

V ostalem pa je bila revolucija doba proglasov, govorov, obnaroditev, poslanic, izjav, ki se ne jemljó v cvetnike, saj se pri njih ni gledalo na dovršeno formo. Pokolenje, ki je «v žilavem naporu, v trdem boju, dalo svobodo enemu kontinentu in pogreb španskemu dominiju», kakor poje J. A. Silva, «ter ostavilo pesnikom bodočnosti več imen in več junaštev za opevanje, nego hrani prostranstvo zvezd v svojih prepadih in morje školjk v svojih bregovih» (*Al pie de la estatua*). Izza osvoboditve je bila Južna Amerika kakor še danes Méjico izročena neprestanim nemirom: tu selska vstaja, tam tekma med dvema glavarjema, še dalje spopad institucij, ondi narodni boj med dvema krajinama, drugod grajanska vojna med dvema vladama, splošna negotovost, ki je dušila duhove.

Po terciarni dobi geoloških kataklizmov, ko so se številne pošasti medsebojno požirale, je zasijal mirni vek posnemanja. Quintana in poeta laureatus 19. stoletja na Španskem, Zorrilla, ki

sta sama plavala v Hugojevih in Lamartineovih strujah, sta služila kot vzor številnim stihotvorcem. Kakor svoje dni pri nas, si je vsak rodoljub štel v dolžnost, da zлага verze in se prikupi krasotam. Poklicni pisatelji so v Južni Ameriki novost našega veka. Saj pa tudi ni bilo v sovražnem in prozaičnem okrožju pogojev zanje; zato si tamkajšnji pesniki iščejo drugod po svetu domovine in založnikov, zlasti na Francoskem. Kako zgovorno biča posnemače tujih zgledov Blanco Fombona: «Mi smo odeja iz raznobojnih krp, s kakršno ubožni narod mojih rodnih poljan pokriva uborno svoje ležišče. Od zamorca imamo razen ljubezni do slikovitosti še atavizem kraje in posnemanja...; od Indijanca imamo dedno trpnost in otožnost...; od Španca preobjestnost in besedičnost... Zbog tega je naša poezija tolikanj premenljiva po prevesnem vplivu, zdaj ibernski verbalizem, zdaj domača molčečnost, potem afriška brezobzirnost in barvitost, da ne omenjam drugih činiteljev... Po Alberdijevem izrazu je ameriška poezija vsepovsod, razen v verzih. Nismo stvaritelji. Ženskega duha imamo. Potrebujemo oploditve, da rodimo. Oplojeni pesniki smo. Nimamo moške moči, da bi sejali. Kakor uvažamo iz Evrope samce, da vcepljamo svojo močatost našim samicam, tako hodimo beračit za križanje z močatimi duhovi in s pasivnostjo prasic, oslic, ovac in kobil sprejemamo spojitve nerescev, oslov, jarcev in žrebcev...»

Ščasoma se je pisateljski naraščaj osamosvojil v idejah in izrazu. Otresel se je purizma (*casticismo*) in prilagodil jezik in slog modernim zahtevam. Tudi družabno osredje se je nekoliko izboljšalo. Poprej sta se upoštevali zgolj krepka delavnost in spretnost v pomenkovanju, za kar pa duševni delavec, često pobit in razdražljiv, ni najbolj sposoben. «Čim več deluje pisatelj» — pravi Rémy de Gourmont — «tem manj je zmožen, odlikovati se v različnih pojavih človeškega poslovanja.»

Nastop simbolizma in dekadentizma je najvažnejši in do neke meje najsrečnejši dogodek v južnoameriški slovstveni zgodovini. Pomeni popolno umsko priklopitev k Evropi. Tu je pravi početek njihove književnosti. Če še tako obsojamo njiju pretiravanja, precioznosti in npravstvene zablode, vendar ne more nihče tajiti prekvašujočega učinka za umstvenost vsega kontinenta. Gutiérrez Nájera, Julián del Casal, José Martí in osobito Rubén Darío so prvi uvajali smeri, kakor so jih zastopali na Francoskem Verlaine, Moréas, Mallarmé in Rimbaud, oziroma Baudelaire, Banville in marquis de Sade. Zdrava celina pa je od njih obdržala zgolj

dobre poteze: svobodo v izrazu, rahločutnost in drznost v izvedbi, zavrgla pa je bolešno moralno orientacijo in razkrojne težnje.

Današnja slovstvena proizvodnja v Južni Ameriki nosi četvero znakov: neomejeno prostost v podajanju snovi; ne oklepa se več po lakajsko Cervantesa, marveč bogati svoj izraz z vsemi modernimi pridobitvami; kaže mnogo zmisla za socialna vprašanja; občuduje samo velike avtorje ter odklanja nepopolne; končno pa izrablja kot element v evropski umetnosti narodne osobine. S pesom so si priborili pravico, trdi Manuel Ugarte, vstopiti v kolo odličnih narodov. Premagali so troje velikih ovir: ohranili zemljo svobodno, družbo urejeno ter intelektualnost živahno. V mnogem oziru se dá njih razvoj primerjati s sodobno Japonsko. Prej omejnjeni Fombona si upa reči brez ovinkov: «Kakor nima Portugal, ne Italija, ne Francija, tako tudi Španija ne v svojem novem pokolenju tolikanj osebnega poeta kot Herrera Reissig, tako niagarskega kot Chocano, psihološki tako nemirnega kot José Asunción Silva.»

Glede posameznih držav je poudariti, da je Argentina, najmanj prepojena z etiopskim življenjem, na višku intelektualne zmožnosti; za njo se uvrsti Colombia, Méjico, Venezuela, Cuba. Bolj siromašne so Chile, Perú, Ecuador, Bolivia in Paraguay. Dežele z najvišjo gmotno stopnjo pa niso vselej v umetniškem oziru najbolj napredovale.

* * *

Po teh splošnih razmotrivanjih se hočemo na kratko ozreti po najnovejši slovstveni proizvodnji posameznih južnoameriških držav, kolikor nam dopuščajo skromni literarni pripomočki. Po abecednem redu nam je prva *Argentina*.

Velika dežela s številnimi čredami, z neizmernimi žitnimi, lanenimi in koruznimi polji, kakor jih je popisal Jules Huret, francoski Izidor Cankar «Obiskov», ima znatno znanstveno in slovstveno prosveto in krasno glasbeno bodočnost, kakor zagotavlja skladateljica Juliette Toutain-Grun. Njen literarni zgodovinar Ricardo Rojas je predlani obelodanil zajetno *Zgodovina argentinske književnosti*. V prvem zvezku obravnava argentinske pisce z domorodnim izročilom, «los Gauchescos», v drugem obdeluje dela, ki stoje pod španskim vplivom, «los Coloniales», v tretjem avtorje 19. veka do konca prekucijske dobe, «los Proscriptos», v četrtem zavzema leta po padcu trinoga Rozasa do današnjih dni. Pri tem so všteti med argentinski značaj (argentinidad) vsi teritorialni avtorji, tudi tujci, kot Francozi Jacques, Groussac in Supervielle. Prve označuje domače čuvstvanje in

preprosta tehnika, druge plemenska tradicija in klasična disciplina, tretje demokratski ideal in romantično čuvstvo, moderne pa sve-tovljanska simpatija in osebna emocija. Zlitje teh štirih življev bo dalo ključ za argentinski ideal v politiki, umetnosti in odgoji.

Med najnovejšimi prozaiki naj se omeni Martín C. Aldao (Santa Fé, 1879.) zaradi živahnih vojaških sličic, Leonardo A. Baz-zano iz Buenos Airesa pa kot slikar modernega ponočnega vese-ljačenja. Carlos Octavio Bunge se spušča v vzgojeslovje. Najvišji smoter odgoje mu je: «sugerir ideales». Za vzbujanje idealov pa ni nič učinkovitejše nego dom. «Kakšna Blanca de Castilla ob-likuje sv. Ludovika, francoskega kralja; Lady Byronova napravi nesrečo Lorda Byrona...» Ideal je želja. «Querir es poder» (hoteti, se pravi móči), trdi kastiljanski pregovor. «Wollen ist machen!» pravi z germansko odločnostjo nemška rečenica. Torej, navdihovati vzore je — p r i p r a v l j a t i d e j a n j a... Ideali, ki naj se vcepljajo mladini, so: p o j m o v n i i n p r e d m e t n i. Med prve spadajo pojmi iz etike in estetike; med druge pa vzori individua, domovine in napredka.

José Luis Cantilo (Buenos Aires, 1870.) je ovekovečil moža, ki je ustanovil njegovo rodno mesto in ki ga med drugimi opeva tudi Chocano: Don Juan de Garay.

Juan Pablo Echagüe (San Juan, 1877.) je sodeloval pri obzor-nikih La Nación, El País, El Diario, El Tiempo, El Heraldo, Sar-miento in pri glavnih dnevnikih argentinskih. Njegove ostre, od-krite, drzne ter ironične kritike so vzbudile veliko pozornost v deželi, kjer so bile do tistih dob vse ocene laskavo posladkane, poroča Ricardo Olivera. V obzornikih Revista Nacional, Caras y Caretas (Obrazi in Obrazine, v 130.000 izvodih) in dr. je pri-občil kratke novele, legende, ljudska izročila, vse zajeto iz domače pokrajine ter izdelano v okusnem, zanositem slogu.

Alberto I. Gache črpa snov svojim spisom rad iz starih kronik, ki jim ume vdahnuti pestro življenje. Cantilov rojak José In-gegneros (* 1877.) je skupno z Leopoldom Lugonesom urejal napredno smotro La Montaña. Kot catedrático (profesor) na vseučilišču v Buenos Airesu je obelodanil La Simulación en la lucha por la vida (Slepilo v boju za obstanek). Med kritikami se navaja La obra di Sicardi, čigar dela «Libro extraño», «Hacia la Justicia» itd. spominjajo na početnika francoskega naturalizma. «Sicardi es Zola de Buenos Aires.» Kako drastično zveni Sicardi-jev program: «Če hočejo doseči popolnost, bi po mojem mnenju pesniki morali goltati črno prst ali brno poljan, si polniti usta s plodno zemljo ter jo v curkih bruhati na papir. Tako bi ustvarili

gozd, dobrovo, brlog in gnezdo, pri etru bi si morali jemati njegove barve, pri zvezdah sijajne obode in pri oceanu skrivnostno govornico plime in oseke, trušč viharjev in pokojno, slovesno zgovornost tišin. Na ta način bi kitico napolnila bohotna živost Prirode. To bi bila resnica in dostojnost.»

Vrlo nadarjen je Antonio Monteavaro iz pokrajine Entre Rios (* 1877.), urednik lista El Diario, izza svojega potovanja po Italiji. Ena njegovih knjig ima naslov «Algunos». V svojih novelah opisuje vpliv kulturnih novotarij na preprostega človeka, n. pr. v «Pogubljeni duši», kjer v nekem mestecu izviren urar uvede prvi bicikel in se ponoči vozi pred mestom, zažigajoč svetiljko šele zunaj zidovja, da ne bi privabil radoglednežev: nepojmljiva luč izzove vsakovrstne praznoverske razlage in dokaj nezgod... «Policijska vest», satira na časnikarstvo, se končuje takole: «Potrjujemo svoje včerajšnje poročilo o samomoru individua z imenom Filiberto García del Montaner, dasi so nam ga hoteli nekateri zlomiselni kolegi spodbiti. Vest imamo od policijskega načelnika. To zadošča in tako je razumel celo F. García del Montaner sam, ki nas je nocoj posetil, da bi ovrigel našo trditev.» O Monteavaru, ki piše tudi gibčne dialoge, je dejal dr. Ingegneros: «Monteavaro ima umstvene značilnosti, ki dajó osebni pečat vsem njegovim spisom. Možgani so mu čili kakor njegov slog. Besede se mu iskré pod peresom liki ljubek ognjemet in ovijajo njegov stavek s slikovitostjo in prisrčno milino.»

Rodolfo Moreno (Hijo, sin, La Plata, 1878.) slove po juridičnih delih (La ley penal Argentina) in po kritiki političnih nedostatkov (Enfermedades de la política Argentina), José León Pagano (1870.) pa po literarnih kritikah: *A través de la España literaria*, *El Dominador* itd. Osebito Nietzsche ga privlači. Alfredo L. Palacios (1875.) je sicer propadel pri pravni fakulteti z doktorsko tezo *La miseria en la República Argentina*, zato pa ima pri množicah kot govornik več uspehov in 1904. je bil izvoljen poslancem socialistične stranke. Tudi govornik, a literaren, je Roberto J. Payró.

Horacio Quiroga iz severne Argentine živi po raznih krajih: Chaco, Corrientes, Misiones, Uruguay, in njegova dela nosijo pečat ondotnih skušenj njegovih. To je človek, ki nima obstanka; o njegovem klatarjenju po neskončnih pampah je malo prodrlo v javnost. V Chacu je imel svoj čas manjšo indsko naselbino (chacra), najbolje plačeval svoje delavstvo daleč okrog, a slednjič je moral prodati svoje posestvo. «Njegove družabne prenapetosti,» pravi Čeh Jan Jetmar, «mi je pripovedoval neki Korrentinec, a jih ne smem iz raznih ozirov spraviti na dan.» Vse njegovo

slovstveno delo se odlikuje po neobičnem čaru in čudovitem pojmovanju, n. pr. pripovedi Preproste duše, Na lovu, Yabebira, Klopotača, Volkodlak, Ladja samomorilcev, Jezik itd.

Novele, ki jih priobčuje Juan José Soiza Reilly največ v revolucionarskem tedniku «Novo življenje», se priporočajo po jedrovitem, nenavadnem slogu, n. pr. Duša psov, Umetnost v samomoru (povest za otroke 21. stoletja), Psihologija policijskega poročila, Himera.

S toplim čuvstvom vas ume osvojiti G. A. Martínez Zuviría, n. pr. v noveleti El mercado de esclavos. Dvanajstleten zamorček, diablillo angelical, z obale guinejskega zaliva, kjer biva krasno črno pleme Pamú, se na trgu proda in se loči od obupujočih staršev: «Kako je bil lep! ... ah, polt mu je bila temna nalik svilenim listom razcvetele mačehe, nalik tropičnim nočem.»

Med pesniki ubere Felipe Torenato Black včasih krepko struno:

Basta de sumisión: no haya más leyes
Que las que dicta la conciencia humana.
Apartad á los ritos y á los reyes:
Sea vuestra voluntad la soberana...

Dovolj je pokorščine: naj ne bo več zakonov
razen onih, ki jih narekuje človeška vest.
Odpravite obrede in kralje:
vaša volja bodi vrhovni vladar...

Naslovi zvonkih sonetov El Ánfora, La Tumba de Anacreón, Tristeza de Egipán i. dr. izdajajo vir emocij, ki jih v dovršeni obliki podaja Leopoldo Díaz (1868.). Bolj v bodočnost pa je obrnjen zanositi Eugenio Díaz Romero (1877.), ki je vodil list Mercurio de América, pozneje pa poročal o hispanoameriški književnosti v pariški Mercure de France. Sotrudnik raznih obzorikov. Znana je zbirka Harpas en el silencio. Polno mu teče verz o vsem, kar je človek ustvaril in razmrcvaril:

De todo lo que el hombre creador ha formado,
De todo lo que el hombre destructor ha volcado.

Blacku podoben pevec svobode je Carlos A. Encina, grmeč proti prestolu in zvijačni zvezi s tiaro, slično uklenjenemu velikanu; resnica je ljudem blesteči prapor, razvoj njih orožje:

Fetiché, fraile, rey, anacronismos	Malik, menih, kralj, preostanki
De las bárbaras épocas pasadas,	barbarskih dob minolih,
Mostráis á las atónitas miradas	pokažite osuplim pogledom
De la ruda ignorancia, los abismos!	debele nevednosti prepade!

V opreki z njim stoji serafinski Ángel de Estrada (Hijo, sin, 1869.), «križarski vitez», ki se uklanja pred častitimi starinami

ter opeva vedri mir in molk. Proizvaja tudi šegavo, lirično prozo. Ves protiven je sanjarstvu sonetist Diego Fernández Espiro, slaveč samomorilca, Krista itd. Čujmo dve tri vrstice iz Lucifera (Luzbel):

Bello y altivo y orgulloso y fuerte	Krasen, vznesen, ponosen in krepak
Invade con satánica alegría	navaljuje s satansko radostjo
Los oscuros dominios de la muerte,	mračno vladavino smrti,
Su flamígera espada centellea,	plamteči meč se mu iskri,
La cólera celeste desafía	nebeško jezo izziva
Y en los umbrales del Edén bravea.	in pred rajskim pragom kljubuje.

Víctor French Matheu je proti njemu ves raznežen pevec rahlih tonov, takisto tudi Manuel Gálvez (hijo, Paraná, 1882.), odvetnik od leta 1905., bivši urednik smotre «Ideas», ki se pred slikanimi okni katedral potaplja v mistično meglo.

Širok razmah ovaja Alberto Ghirardo (1874.) v svojih socialnih kriticah in se zavzema za proletarce, trpeče po krivdi strahopetcev, ki jih je sreča spravila k moči in jih ondi vzdržujejo brezstidniki:

Republika po imenu, v resnici kramarija
je zemlja našega Morena,
razen zabitosti postava ne velja nobena,
in oblast edino ta: bojazen, strah.

(La voz del Hierro, Glas železa.)

Zato pa splezajmo, pravi Glas, ki razdira (La Voz que destruye), na vrhunce sovraštva in sredi krvavih prizorov sejmo po vzduhu nado.

Seamos como el dolor: fuertes, fecundos;	Bodimo ko bolest: močni, plodni;
Armémonos de todos los rencores	oborožimo se s sveto jezo,
Pero abramos la flor de los amores	vendar odprimo cvet ljubezni
Sobre el desquicio loco de los mundos!	nad blaznim neredom svetov!

Leopoldo Lugones je nekaterim kritikom poleg Alma fuerteja najboljši «modernist». Njegov koncept spominja razvalovele Župančičeve Dume. Bohotno domišljijo in miselnost očituje njegov Glas ob skalo (La Voz contra la roca), zvenceč ob ritmičnim plim in oseki, ob šumu prastarih šum, šteječ do 300 šesterostopnih stihov.

Iz globokih jam vstaja velikanska kolona molka in misli ter gre na pohod, solnce ji je za prednjo stražo; nad mrko brezlično procesijo se dviga zarja liki rosna roža, ki se ji cvet osipa v zlatem dežju. Pesnik nagovarja mračni sprevod z jasno trombo. In Molk čuva in neti grmado, kamor zbira bron, da si skuje v žerjavici besedo. Kadar vstane v zgodovini tak steber, povzdigne

eden skladnih doktorjev svetega Duha glas preko noči: Hugo, Dante, Whitman. Eden teh zvokov se s stebra oziva:

La razón es el lábaro del ideal eterno;
la razón que no admite ni el cielo ni el infierno.
Dios es un viejo amo, desterrado monarca
que agoniza en la inmensa desolación de su arca.

Razum je prapor večnega vzora;
razum, ki ne priznava nebes niti peklà.
Bog je star gospod, pregnan vladar,
ki umira v neizmerni puščobi svoje grobnice.

Drugi zvok hoče slično razbiti stare dogme krivičnega vero-
vanja, potopiti mrakove pod ogromno zarjo, razmetati za vselej
trnjeve vence, sejati moderne cvetke na porušeni žrtvenik...
pozvati na odgovor Cesarja in Petra, «Cesarja, ki ubija, in Petra,
ki laže», dvigniti pest trinogu do maziljene čeljusti... smrt baj-
kam! — Ali s čim boste potlej napolnili neskončnost? Saj svet je
večni čudež vere.

La fe es una montaña llena de precipicios,
en sus cavernas moran las larvas de los vicios.

Vera je gora, polna prepadov,
v njenih jamah so ličinke grehot.

Po vseh gorah je zgolj vrhunec čist, ta je vidni napor brezna,
ki se hoče priboriti iz temin navzgor iz samega sebe; duša ima
tak vrh: Boga. Če ga duh nadkrili na lastni peroti, se spozna v
njem. Zaravnati je treba jame, ne vršičkov. Bog govori v treh
krepkih glasovih: grom, morje, veter. In pesnik kliče narod No-
vega sveta, véliko rezervo bodočnosti, naj spozna božanske
vzroke, naj pustí, da bo boštvo vsaj svobodnjak: que sea un
hombre libre!... Ko rotí apostole človeškega ideala, tolmače živ-
ljenja, borce «bogomorne pameti» v blasfemični koloni, mu prši
cel roj domiselnih krilatic: «Veliki možje in hribi so v isti višini»,
«krasno in divotno je nebo, ker se ne zmeni za oblake, ki mu
delajo zlo», «nebo je božje čelo, razpeto nad večno vedrino: ko
se napolni z zvezdami ter potemni, Bog razmišlja.»

Ljudje, ne pljuvajte nikoli na veliko glavo:
ne bodite ročaj, kadar bi utegnili biti rana,
železo trpi v razbeljeni kovačnici,
pa do danes nihče ni videl solz železa...

La alondra y el sol tienen de común estos puntos:
que reinan en el cielo y se levantan juntos.

Škrjanci in solnce v teh točkah so si brati:
da vladajo na nebu in vstajajo hkrati.

Eugenio C. Noé proslavlja muzo modrico, iztočno vilo, ki je očarljiva «kakor bog za vernikovo dušo», dočim je Carlos Ortiz glasnik tajnostnih večernih ubranosti.

Že gori omenjeni odlikovanec Argentinske republike, mladi dekan filozofske fakultete, R. Rojas (Tucumán, 1882.), je sodeloval pri raznih listih prestolnice. V predgovoru zbirke «Victoria del Hombre» takole tolmači duha svojega dela: «Kot človek svojega veka sem hotel korakati vzajemno z njim, navdušujoč se ob njega najplemenitejših idealih. Ta pesnitev se je stvorila v samem drobu svobodne misli, ki ga je tradicionalno spakovanje (mogi-gatería) napravilo neplodnega za umetniško ustvarjanje.» V gladkih sonetih opeva človeka, ki hrepeni kot večni potnik proti novim zarjam; Vstajo, hčerko sanj, ki povzdiguje kočo do palače; vsepričujoče in vseposnemajoče Vetrove; gibke Valove, strme Vrhove, «molčljive gorostase, čijih ogromni životi nas podjarm-ljajo in čijih arterija je struga hudournika; njih glas pa strahotno tuljenje sap, in vélike, vzvišene misli so jim orli, ki jim poletavajo iz čela». Opeva Tempelj z otožnim šumotom molitve, ki plove proti prhljivim malikom; Jezusa Krista prestrašenega ob žalitvi: videl je tolpo novih kramarjev, ki v sprevodu pojó hvalnice ali žalostinke z «malikovalskimi obredi», Besedo, ki oznanja credo brez oltarjev kot apostelj ljubezni in upanja, in Množico, ki vznemirjena čuje prerokovo novo pridigo na Gori. Naj sledi celoten primer.

Ogenj.

1.	2.
Duša svetá — ubranost, harmonija, Toplota in kri pa misel in plamen — Ti oživljaš veličastne panorame Vesolja, ki ga jasni dan ovija.	Rodila je tvoja plodna fantazija Vse, kar na svetu tvar in lik zavzame: Trdo čer, srce, ki se v ljubezni vname, Opolzko hotnjo, ki jo vžge orgija;
3.	4.
V zgodovini pa še več tvoj žar pomenja: Svetlobo slave in oblak odrešenja; In če tragedije bliska se sijaj,	Si božji srd v izkvarjeni Sodomi, Si Troja Neronova v večni Romi In blaznost ljudstva v Bastilji si tedaj.

Amuzični Paraguay, živ nauk domorodnega junaštva, saj je vodil pod poveljnikom Solanom Lópezom homerske borbe za neodvisnost proti neizmerni Braziliji, bogati Argentini in bojevitemu Uruguayu, po vsej priliki nima svojega Olmeda, kakor ga ima venezolanski osvoboditelj Bolívar. Zato pa je Argentinec Guido Spano zaslovel po vsej Ameriki radi ene same paraguayske popevke, ki se pričinja:

Llora, llora urutaú,
En las ramas del yatay,
Ya no existe el Paraguay
Donde nací como tú...
Llora, llora urutaú,

Jokaj, jokaj, urutaú,
Po vejevju jataja,
Sedaj ni več Paraguaya,
najinega domú...
Jokaj, jokaj, urutaú.¹

Spanov rojak Emilio Ortiz Grognet omenja v noveli Susana tega barda, govoreč o svoji romantični junakinji: «Z občudovanjem in oboževanjem je negovala trojico avtorjev, ki jih je njen ženski kriterij povzdignil nad vse druge, ne oziraje se na slovstvene struje in mode; Alfons Daudet, Rostand, Guido y Spano, ti so kneževali v svetlem templju njene izbrane rahločnosti...» (Dalje prihodnjič.)

Mirko Pretnar / Sveta Trojica

I.

Kotlina kakor božja dlan:
v njej polja, logi, cerkev, hiše,
drevesa, njiva, grič, ravan,
(o mrki romar v meni spi še).

Ljudje hite z domov po potu
na delo v gozd, s kosó na sečo,
ženjice s srpi (a ob plotu
stoji nekdo in čaka srečo).

Iz oken zgornic, kjer dekleta
cvetó, dehti nad durmi nagelj,
da prišlec vsak pod njim se skloni.

Nad robom sokol slap preleta.
Sam sem med drevjem miren, miren.
Zašlo še solnce za goró ni...

II.

Je cerkev tiha, ves zelen je grič,
samota diha, v njej še zadnji ptič
poléta plašen od neba do zemlje,
v dolini mesto, kakor da že dremlje.

V tišino-le oddaljen zvon udarja.
Vstopili trudni smo; izpred oltarja
svetost planila je, kot svetel val
nas pregrnila je... Čas je obstal.

Zigran sem v prižnico se vzpel visoko,
naslonil roke predse in globoko
sem se zazrl v pólmrak in ljudi.

Nekdó za mano zastor je odgrnil
— morda le veter — jaz sem se obrnil
in pustil Njega, da nam govori.

III.

Je ozka brv čez potók,
na levi mlin stoji samotén,
za njim je temen gozd, dremoten;
za njim še: svet prostran, širok.

Na desni travnik do vasi,
na njem drevesa, veter v vejah,
ščeбет iz gnezd v grmovju, v mejah;
med polji križ s cvetlicami.

A tam, a tam je bela cesta,
nad njo oblak se dviga prašen,
a v njem ljudje-popotniki.

So gore jez? O, šumna mesta
buče za njimi kòt spev strašen ...
Pod solncem jata vran leti.

Stanko Majcen / Iz knjige «Zemlja»

Potuje	Slep
obličij dvoje	pleše soj,
po mokrih kolotéčinah:	kot derviš odskakujoč od mlak,
lunino	milo gorí
in tvoje.	plamen tvoj,
Dim, korak v praznih séčinah.	srce ga nosi v cvet in mrak.

Na zavinku
ostró gasnočem,
vsak k sebi gresta, mesec in ti:
on po svetu,
gluho bleščočem,
po bridkem, vročem polju ti.

Vladimir Levstik

Rdeči Volk in Minehaha

Indijanska povest

I.

Proesor Urnik — ali ga res ne poznate? To vam je neobičajen mož. Srednje rasti, dokaj mršav, ostronos kakor večina ljudi iz njegovega kraja, prožen vzlic petdesetorici let, ki jih nosi na ramenih, in vedno oblečen, kakor bi ga vzel iz škatlice, se pojavlja dan za dnevom na ulicah našega mesta. Točno ob isti minuti ga srečaš zjutraj in opoldne na Petrovi cesti, ki mu je bližnjica v šolo in domov, in zvečer na Aleksandrovi, po kateri koraka na izprehod, mirno, tehtno, z visokim čelom nekoliko po-bešenim ali nekoliko dvignjenim in sivimi očmi zastrtimi ali igrajočimi v bistrem izrazu — kratko, podoba človeka, ki mnogo in strastno premišlja.

Vsak dan po obedu sedi v kavarni «Evraziji» pri tretjem oknu na levo od vhoda; kdor je dovzet za slikovitost, je gotovo že kdaj obvisel z očmi na finem, nevsakdanjem očrtju njegove glave in postave, ki se zdita premišljeno komponirani v ta široki okvir. On sam je vedno enak, toda družba, ki ga obdaja, se izpreminja prav tako često kakor časopis, ki ga drži v rokah; zakaj profesor Urnik ni filistejec in menjava mu je potrebna kakor ribi voda in ptici zrak. Lahko bi rekli, da jo goji namenoma, po preizkušnem načrtu. Čeprav obsoja slovensko zapitost in se fanatično ogiblje dupel, po katerih mu plesnijo tovariši in vrstniki ob neužitnih brozgah in še neužitnejšem glodanju vsega, kar je ostalo v teh časih zdravo in pozitivno, je vendar vsako leto nekaj noči, ko ga moreš videti v stanju veleugledne popolnosti; in ako ga podražiš zaradi tega, ti odvrne z vedrim cinizmom, da noče biti suženj svojih boljših načel. Variatio delectat!

Profesor bogme ni suženj svojih načel. Najlepši dokaz tega je njegovo razmerje do nežnega spola. V mlajših letih, ko še ni bil tak filozof, se je nekoč v raztresenosti izpozabil in oženil; otrok ni bilo, ženo je kmalu pobrala pljučnica in profesor je postal nezavzetna trdnjava, ob kateri so se klavrno izjalovile vse zapeljive ukane Evinih hčera. S smejočo ironijo je odbijal puščice, ki so jih namerjale na njegovo srce; podjetnim mamicam, tetkam in drugim zvodiljam, kadar so z obupno brezobzirnostjo napelja-

vale besedo na ženitev, je odgovarjal naravnost, da je dovolj temeljito predelal svojo lekcijo in da jih ljubi vse, prav vse, in si ne da pokvariti te vesoljne ljubezni, zakaj stvar je vendarle taka, da mu ugajajo tem bolj, čim manj so njegove... Vse to pa ni kakor ne pomeni, da bi bil sovražnik dičnih gospa in mičnih gospodičen. Narobe! Legend, ki jih vedo gimnazijci o galantnih prigrudah svojega filologa, je za pol Boccaccija, in tistih, katerih ne vedo, utegne biti še več...

Dame, s katerimi se shaja profesor Urnik v družbi, ne morejo prehvaliti njegove zabavnosti in njegovega ljubeznivega kramljanja; sto let bi ga poslušale! Da, to vam je mož, ki nekaj ve, skitalec širom Evrope, ki je videl prejšnja leta veliko sveta, pravi leksikon najraznovrstnejšega znanja, poznavalec vseh jezikov in literatur. Francoski, angleški, ruski, italijanski in še kaj govori kakor domačin; ko bi le hotel razprostrti svoje zaklade! Toda profesor govori z ženskami nerad o visokih stvareh in sovraži rod «caprae litterariae» kakor živega vraga. On ljubi hudomušno igro z besedami, šaljivo-melanholični ples misli okoli večne ničevnosti vsega in zastrto bliskanje ironije nad golotami človeških napak, vedoč, da ga razumejo ženske še dosti bolj golo in človeško in da so vse srečne ob tem...

Mladina v šoli ga obožava. Ne da bi bil Bog zna kako prizanesljiv: mož je, cel, sam svoj značaj, ki hoče tudi vzgajati značaje. Med pustim zidovjem gimnazije so njegove ure tiste, v katerih se deških src najbolj sveže dotika osvajajoči dih lepote in svobode. Nihče ne ume oživljati Helade in Rima tako mogočno kakor on; nihče ne govori razredu tako odkrito:

«Šola, dragi moji, ima dva zmisla, dva namena. Prvi, ki ga vsi poznamo, je ta, da bi vas obogatila z znanjem in vas vzgojila v dobre ljudi; drugi, ki ga vsi čutimo — da bi vam izpila prirojeno svežost, zadušila v vas ponos in samozavest ter napravila iz vas gladka, nespotikljiva, zmerom pokorna kolesca v stroju človeške družbe. Tako je šola hkratu temelj in sovražnica napredka. V tem pa ni osamljena, zakaj vse na svetu ima svojo solnčno in senčno stran. Življenje je boj, prijatelji, in šola je še posebej boj: boj za dosego vsega dobrega, kar vam obeta, in za premaganje vsega zla, s katerim vam grozi...»

V tem nemara zapoje zvonec. Anarhist na katedru vzame svoj zmerom elegantni klobuk in krene, sam enako neučakan kakor mladina, za njenimi glasnimi roji po mestnih ulicah, ves veder in prožen, vedno misleč na življenje boj, v katerem se je njemu

posrečilo obstati in v katerem tako goreče želi, vzlic svoji ironični družabni krinki, da bi še bolje od njega obstal doraščajoči rod...

Nastopajoči junij pa je profesorju Urniku mesec velike izpremembe. Nestrpnost se ga polasča; njegov korak je vsak dan manj umerjen, njegova vnanjost čedalje manj izbrana; v šoli postaja siten in razdražljiv. V tem času se napije vsaj po enkrat na teden, in če si sprejet v krog njegovih znancev, ga lahko slišiš pri čaši vina, kako zabavlja na vso človeško kulturo, z naslado rabeč domače, kmečke, dostikrat hudo zarobljene izraze. Gospod s svetovno naobrazbo se pogreza kdo ve kam; spoznaš ga kvečjemu še po Rousseaujevem «Retournons à la nature!» ki se obeša zdaj na vsak izrek njegovih ust kakor amen na molitev. Velike počitnice so pred durmi in profesor jih ne more dočakati!

«Počitnice!» je vzkliknil nedavno, ko sva sedela v eni izmed njegovih redkih razposajenih noči pri «Sitem komarju». «Ej, vi napol ljudje, ki vas je mesto že dotorej okužilo, da se čutite na počitnicah, ako ždite kje na Bledu in gledate s hinavskim navdušenjem v tisto kalno vodo, ki je do dna umazana od nesnage kulturnih opic — kaj veste vi o mojih počitnicah! Meni so počitnice povratek v mladost! Že davno sem spoznal, da je starost najstrašnejša vseh strahot, a da se začne šele tisti dan, ko sam priznaš: mladost je minula! Jaz, prijatelj, ne bom priznal tega nikoli, pa da živim tisoč let. Roko na srce: ali se zdim starec? ... Ne?... Veste li, zakaj ne? Zato, ker vržem vsako leto o velikih počitnicah vso prokletu kulturo od sebe ter pobegnem v svoj domači kraj in živim tam prav tako, kakor sem živel štirinajstleten fantè! Kuštrav in razoglav se klatim žvižgaje po hostah, lovim v potoku ribe in rake, pečem krompir in ga hrustam v zelenem mahu pod košato bukvo, kjer čitam — veste li, kaj? Indijanske povesti! Baš tiste stare, stokrat prečitane indijanske povesti, ki sem jih požiral pred trideset petimi leti! Sramota, kaj? A jaz prebijem tako leto za letom dva meseca kot paglavec in utajim in izbrišem leto dni starosti; vse drugo mi je malo mar. Poizkusite še vi, prijatelj. Probatum est.»

To rekši se je izzivajoče naslonil nazaj. Njegove umne sive oči so se zasvetile v tako neukrotnem blesku mladosti, da me je skrivaj uklala v srce zavist... A bogme, recept je bil vendarle čuden za uglednega filologa; kar misliti si nisem mogel tega svečenika helenskih Muz, kako se valja podivjan nekje v goščavi, zatajujoč deset mesecev kulturnega dela in mladeč svojo nepreračunljivo dušo ob zloglasnem čaru indijanske povesti!

«Nu da,» sem zamrmral osuplo, «seveda... Čemu pa ne, ako res kaj pomaga...»

Profesor me je pomilovalno ošinil z očmi.

II.

A hotel sem pripovedovati, kako je lani naš klasični filolog in večni Indijanec sam nastopil v indijanski prigodi...

Kraj, kjer obhaja profesor Urnik vsakoletni misterij svojega pomlajenja, je kmečko zatišje v savinjskem sredogorju. Malokdo ga pozna; toda redki izvoljenci, ki jih je kdaj privela pot med to idilsko hribovje, ne morejo prehvaliti zelenega hladu njegovih mešanih gozdov, tihega žuborenja dveh potočkov, ki se vijeta po njegovih ozkih dolinicah, in tople, še nepohujšane dobrosrčnosti njegovih ljudi. Sodobna civilizacija s svojimi tovarnami, rudniki, železnicami in tujskim prometom še vedno ni oskrnila profesorjeve domačije; ceste, ki vodijo vanjo, so tako strme in slabe, da se jih ogibljeta avtomobil in kolesar že od daleč; le časih se pojavi med vrlimi domačini škof na birmanje, dekan na izpraševanje, šolski nadzornik na preplašenje naraščaja ter gospod sreski načelnik ali orožnik po svojem uradnem opravku. In vsako leto, ko jame srpanovo zlato zveneti na bregovitih njivah v pripeki žarkega solnca, se prikaže na poldrugourni bližnjici, ki spaja ta blaženi kraj z železniško postajo, vitek in prožen mož v udobni turistovski obleki ter jo ubira navkreber kakor trileten srnjak. Njegov obraz ni več obraz mladeniča, toda smehlaj na njem je tako srečen in mladosten, pogled njegovih sivih oči tako bister in boder, korak njegovih nog tako čil in koračnica, ki jo žvižga spotoma, tako vesela, da mu ne bi mogel določiti starosti, kdor ga ne bi poznal.

Poznajo ga vsi. «Vročje je, vroče!» mu kličejo domačini s polja in izpred hiš, ko stopa mimo njih ter jim kima z glavo in maha z desnico. «Dež se obeta!» odgovarja on; in mora vstopiti zdaj tu, zdaj tam, na kozarec vina, na požirek tepkovca, na grižljaj kruha ali kos klobase, kar kje imajo pri rokah. In prišlec je in pije, šali se in se rokuje z vsemi, ker ve, da bi jih bolelo srce, ako jim ne bi dal pokazati, kako so ga veseli.

Nato se odpravi dalje, stremeč proti sredi kraja, kjer se dviga na skrajnem rtu podolgastega griča starodavna taborska cerkvice z zalim župniščem in šola, pusta kakor vse šole na svetu, iz katere se morda pravkar usiplje mladina, Franckov, Anzkov in Tinčkov, Micik in Žefk in Lizik nebroj.

«Ali jih poznaš?» vprašujejo otroci drug drugega, drezaje se s komolci in pozdravljaje, kakor so naučeni: «Hvaljen bodi Jezus Kristus!»

«I, kaj jih ne bi! Gospod z Vrhovega so, tisti, ki so za pre-fesarja v Ljubljani...»

Profesor kima Tinčkom, ki hlačajo mimo njega, in Žefkam, ki opletajo z izpranimi krilci od višnjeve bombaževine, in hiti dalje, k skupini poslopij, ki se beli tri sto korakov za cerkvijo na najvišji točki griča: tam je Vrhovo, Urnikov dom. Enonadstropna hiša kaže bogato lice; pozna se ji, da jo je profesorjev ded prezidal iz polurazpale graščinske pristave, katero je dobil od ob-ubožanih lastnikov za majhen denar. Hlev, kozelc, kašča, vse od-seva trdno, umerjeno blagostanje. Svakinja Lojza, krepka žena pri štiridesetih letih, stoji na pragu in gleda gostu naproti, zaslanjaje si oči z roko. Izza skednja prihaja oče Urnik, profesorjev mlajši brat, ki se zdi za deset let starejši od njega; lasje mu že vidno sivijo, vse črte obličja so zarezane globlje in ostreje — a zato je videti njegov obraz v tem trenutku še srečnejši, še bolj vesel in smejoč! Tudi Lojz prihaja, najstarejši sin, ki je letos v Celju dovršil četrto šolo; mlajši trije, Marijanica, Ciril in Tonče, se bližajo za njim...

Doma je! Poslednji občutek starosti je mahoma skopnel v pri-jazni bleščobi rodnega dvorišča, med okajenimi stenami velike izbe, v beli profesorjevi sobici, spričo visoke postelje, ki je bila vse leto postлана zanj. Razgret od hoje in radosti, vrže suknjič raz sebe ter sede in gleda na okoli, kakor da je le sanjal o teži petdesetih let, zdaj pa se dramí v edino pravo resničnost, v nikoli minulo mladost. Vse okrog njega je še po starem; puška na steni, ribnica nad vrati — in evo, tu je polica, na kateri se kopiči cela skladanica starih, zarumenelih indijanskih povesti. Profesor iztegne roko in nežno poblodi s prsti preko razdrapanih hrbtov. Nekaj ga obhaja, prešinja ga s svežo silo, vznemirja sokove v njegovih žilah in kosteh kakor sanjavo blagodišanje pod bukvami v gozdni samoti. Mladost se vrača vanj; petdesetletnemu učenjaku je zdajci spet petnajst let in ni je skoro razlike med njim in med rdečelasim Lojzom, ki preteza tam doli na solnčnem dvorišču svoje deško mršave ude...

Tako si je profesor v duhu slikal prihod v domači kraj; tako je sanjaril že vse od binkošti, tako je blodil z mislijo celo za zeleno mizo pri zrelostnem izpitu. Ali zgodilo se je, da je moral ob sklepu tečaja v Beograd na nekakšen kongres, s katerega se

je vrnil preko Bosne in Dalmacije; in ko je res došel na Vrhovo, štirinajst dni pozneje nego druga leta, ga je že na hišnem pragu prešinila težka slutnja, da se je nekaj izpremenilo. Na prvi mah se ni mogel osvestiti, kaj bi bilo. Ali se je zasvetila za ograjo vrta belina čipkastega solnčnika? Ali je zazvenel od nekod ženski smeh in dekliški vrišč? Zrak na stopnicah in zgoraj na hodniku ni bil tisti kakor običajno, zdel se je oskrunjen s tujimi, mehkužnimi dišavami. In Lojzu, ki je pravkar vpil in klical, je odgovarjal oster, izrazito mesten deški glas... Kaj se je zgodilo s hišo na Vrhovem? je pomislil filolog in pisano vrgel oči po svoji sobici. A že mu je odgovoril brat Andrej, gospodar, z mencavim glasom, ki je bil zvrhoma poln zadrege:

«Vem, da boš nejevoljen... Letoviščarje imamo. Ne bodi hud, saj sem otepal teden dni. Zdravnik iz trga je bil vsak dan tu in se nazadnje ni več ganil iz hiše, dokler jih nismo vzeli.»

«Letoviščarje?!» je zavpil profesor, grabeč se za glavo. «Letoviščarje? Ali te slišim, ali se mi blede? Letoviščarje — na Vrhovem! Tak kaj ti je zmešalo glavo, kateri vrag te je obsedel in koga si vzel pod streho, nesrečni človek?»

«Nisem se mogel ubraniti,» je pojasnjeval gospodar, ki je stal pred bratom kakor grešna duša in skesano mečkal svoj višnjevi predpasnik. «Doktorjevi znanci so: nekovšna gospa Zagodova iz Ljubljane, z dvema otrokoma, dekletom in fantom; Milki je štirinajst, Mirku petnajst let. Drugače niso napačni ljudje, samo...»

«Gospa Zagodova!» se je zgrozil filolog. «Amen, počitnice so skažene! O, da bi se udrl v zemljo, preden si odprl prismodi vrata!»

Zagodovka! Vsemu mestu znana capra litteraria, pred katero je bežal nešteto krat na drugo stran ulice, bo živela z njim pod isto streho... Trpel bo kakor hudič v škropilniku, ne pa da bi se pomladil in oddahnil! Konec sveta ne bi mogel prestrašiti profesorja huje od te novice.

«Drugače niso napačni, samo glasni so, kaj hočeš, smešni, kakor vsi mestni ljudje,» je povzel Andrej. «Žrebe, ki ga spustiš na pašnik, ima več pameti. A tebe ne bodo motili, zabičil sem jim naprej.»

«Kam si jih nastanil?» je vprašal profesor brez glasu, kalno strmeč v gospodarja.

«Oh, samo dve sobici imajo, tik zraven tvoje,» se je oglasila Lojza, ki je dotlej z nemim strahom opazovala njegov obup. «V tejle, v sosednji, si kuhajo; gospa doktorjeva jim je poslala majhen železen štedilnik. Prav nič te ne bodo motili; kvečjemu

če kdaj zaropoče pokrovka ali če skoči kateri izmed otrok na hodnik pod oknom in malo zakriči... Zelo fini ljudje so. Gospa je tako zgovorna, po cele ure stoji pri meni in pripoveduje; če bi le zmerom razumela vse tiste njene učene stvari!»

Uboga Lojza je bila očitvidno že vsa zaverovana vanjo. Profesor je zaškripal z zobmi. Prav nič ga ne bodo motili, samo razbijali bodo tamle za steno in dirjali po hodniku in rezgetali; počitnice, ki se jih je veselil kakor dete, so mu zagrenjene in oskrunjene, capra litteraria bo meketala po njegovem selskem zatišju in izpreminjala raj v pekel. Nič hujšega! Ali se je vredno jeziti?

Bratu je postajalo žal.

«Vidim,» je dejal, odločno mahnivši ženi, naj molči, «že vidim, da ni bilo prav. Sam spoznam in hudo mi je, da smo ti storili krivico zaradi tujih ljudi. Kar precej stopim doli in jim povem; naj se premaknejo drugam, saj je dosti krajev na svetu. Pri nas si ti prvi in tvoja volja je volja nas vseh.» To rekši se je obrnil k vratom, da bi opravil težki posel, preden ga mine pogum. A tudi zdaj ni pogodil pravega.

«Stoj,» je vzkliknil profesor, «nikamor ne pojdeš! Na Vrhovem še niso kazali gostom vrat in jih tudi zastran mene ne bodo. Naj bo to pot, kakor je, in mir besedi; samo drugič se me usmili.»

«Nikoli več, Tone, nikoli več!»

Vsem trem se je odvalil kamen od srca. Prav kakor da je šele zdaj zasijalo solnce skozi zeleno trto, ki je plezala z dvorišča na hodnik!

In ko je ostal profesor sam in je zaklenil vrata, da se umije in preobleče, ga je navdala malone zadovoljnost, ker je ukrotil svoj sebični gnev. Ali mar Zagodovka nima pravice do trohice zraka in solnca? Kaj more za to, da je časih nekoliko... nu da! In njena otroka, ki sta se vse leto dušila med kamenjem svoje ljubljanske ječe: on, ljubitelj mladine in večni mladenič, naj bi jima zavidal tisto, česar sam tolikanj želi? Sram bi ga moralo biti! Potrpeti hoče, pa bodi okoli njega še tak dirindaj. Ako bo pre-hudo, si zamaši ušesa, punktum, in kadar ga bo Zagodovka preveč morila, pobegne v les. Ležal bo pod svojo bukvo in bo prebiral «Poslednjega Mohikanca»...

Željno je dvignil oči na polico, kjer so bili zloženi njegovi zakladi... Bog, če bi vedeli današnji literatje, s kakim štivom si slajša počitniške dni! Iztegnil je roko in rahlo pogladil pre-perele zvezke, kakor da boža svilnato mehko deklinških las — in se je zdrznil... Vrsta knjižic je bila v očitvidnem neredu,

zmešana, premetana po Bog zna čigavih nečistih rokah; in bila je prekratka, vse najlepše zgodbe so manjkale, do deset jih je izginilo s police!

Otroška žalost je za trenutek napolnila profesorjevo dušo in nedavna jeza mu je iznova šinila v glavo. Andrej in Lojza ga nista oplenila, gotovo ne; moral jè biti Lojz, še rajši pa nepridiprav Mirko Zagoda, najslabši latinec na prvi državni, ki se je zdel celo anarhistu Urniku dokaj sumljiv individij. 480

«Quos ego!» je zamrmral profesor. «Skrivnost je izdana, Mohikanci, Apaši in Seminoli so se razleteli na vse vetrove in ure pod bukvo ne bodo več ure neskaljene sreče — nikoli več!»

Ščipalo ga je v nosu, kakor da ga sili jok. Le kaj je storil, da mu kvari usoda še to nedolžno veselje! S srdito potrto je vzel klobuk in molče ostavil hišo, da bi se kje v samoti vsaj izklel, ako drugega ne. Ko pa je dospel do gabrove hladnice na koncu prostranega sadovnjaka, mu je veselo udaril na ušesa smeh mladih ljudi. Obstal je in z mohikansko opreznostjo razgrnil zelenje. V hladnici so sedeli Lojz, Milka in Mirko; razgovor, s katerim so se zabavali, je bil tako nenavaden in profesorju tako domač, da ga je sklenil poslušati do kraja. Pred njegovim duhom je mahoma zaigrala slika taboriščnih ognjev sredi širnih ameriških prerij, rdečkožcev, ki zborujejo okoli njih, in mustangov, ki rezgečejo v mesečini...

«Bunke Rdečega Volka so bile na moč obilne,» je svečano besedoval Mirko Zagoda, «in srce Črnega Mustanga krvavi ob misli, da ga je videla bleda skvô na tleh. A naj prestane boj med Irokezi in Delavari; veliki Manitu je priča, da ga Črni Mustang ne želi. Moj hrabri brat naj pokoplje bojno sekuro in naj zapuši s premaganim lulo miru.» To rekši je izvlekel dve pomečkani cigareti, dal eno Lojzu ter zapalil njemu in sebi med vzhičenim cviljenjem Milke, ki se je od navdušenja premetavala s konca na konec klopi.

«Velja,» je pritrdil rusoglavi Lojz. «Rdeči Volk ne hlepi po krvi svojega brata. Družno hoče z njim slediti bivola in jelena, družno razmišljati z njim, ali ne bi kazalo privezati razposajene skvô k mučilnemu kolu.»

«Krišč pomagaj!» je zavreščala Milka v najčistejši ljubljanski delavarščini. «Čemu pa to?»

«Zala skvô Minehaha,» je povzel Rdeči Volk z neko čudno krhkobo v glasu, ki je storila, da je prisluškovalec takoj ostreje nastavil uho, «zala skvô Minehaha se smeje kakor grlica v šumi,

ne meneč se za črno nevihto, ki prihaja nad ves irokeški in delavarski rod. Ali mar Minehaha ne ve, da sta Črni Mustang in Rdeči Volk odnesla iz vigvama velikega medicinika svete knjige, v katerih so popisana dejanja njunih očetov in njunih dedov običaj? In zdaj se je medicinik vrnil z dolge poti in bo našel v svojem vigvamu tuje sledi ter bo pogrešil ukradene zaklade. Ali mu jih spravimo nazaj, ali pa bo letela dlaka Rdečega Volka na štiri strani sveta in skalp njegov bo visel nad vrati vigvama, katerega je ograbil. Govoril sem!» To rekši je pljunil, na dogorelo cigareto in jo izprožil s kazalcem, da je v loku zletela na vrt.

«Ha, ha, ha!» je vzcepetala Minehaha. «Imenitno! Nu, še kaj, Rdeči Volk, nu, še kaj!»

«Rodova Irokezov in Delavarov naj bosta potolažena,» se je razlegel tisti mah izza žive meje glas, ob katerem je izpreletela rdečkožce mrzla zona, čeprav je ves trepetal od nakopičenega smeha. «Veliki medicinik se odpravlja v šumo sledit bivola in jelena in sivega medveda, in k Misisipiju, da vidi, ali je mnogo lososov v njegovih vodah. Vigvam je pozabil zakleniti; ako prineseta Rdeči Volk in Črni Mustang svete knjige pred solničnim zatonom, bo vse izpregledano in pozabljeno in jima ostane i dlaka i skalp.»

Nato se je začul korak profesorja, ki je čilo odhajal po apnenčasti stezi. Indijanci so izprva obnemeli; zdajci pa je planil iz tišine odrešilen smeh in tenki klic Minehaha, kateremu sta se takoj pridružila bojevnika:

«Živel veliki medicinik! . . .»

«Nu,» je mrmral filolog, ubiraje pot proti gozdu, «vse se ureja kar najlepše . . . In jaz filistejec sem že razsajal in lezel iz kože, ko mi je usoda nastavila v presenečenje celo naselbino Indijancev! To bo še smeha na letošnjih počitnicah, to bo še vrtoglavice in mladosti . . .»

A čudni glas, s katerim se je Rdeči Volk obrnil k Minehahi, ga je tako vsiljivo preganjal s svojo plašno deško krhkoto, da se je resno zamislil nad njim. Ugibal je profesor in ugibal, in ko ni uganil ničesar umnega, je storil za vse slučaje dva dobra sklepa. Prvič, da hoče vestno opravljati dolžnosti velikega medicinika ter nadzorovati početje Irokezov in Delavarov. In drugič, da se bo vendarle kar najbolj ogibal gospe Zagodove, zakaj capra litteraria ostane capra litteraria, pa da jo obdaš z milijonom rdečkožcev; te strašne resnice ne izpremeni ne Minehaha ne Črni Mustang ne Rdeči Volk.

III.

Bogme silna reka je Misisipi! Sam vsevišnji Manitu je ponosen nanj, ko gleda iz nebesne bleščave neučakani beg njegovih valov ter mu oživlja globine z množicami lososov in šarenih postrvi in gozde in prerije, ki spremljajo njegovo pot v veliki tolmun, s čredami bivolov, jelenov, sivih medvedov in vsakovrstne druge zverjadi. Kraljevski orel kroži nad njim in rdečkožec kočuje ob njegovih bregovih ter lovi in ribari in izkopava bojno sekiro in jo spet zakopava in puši lulo miru, kakor velevajo zakoni očetov in dedov, popisani v svetih knjigah velikega medicinika...

V resnici pa je tej vodi ime Ložnica in je široka največ do tri metre ali štiri, z globino pa sega malokje više od kolen in le v mlinskem jezcu do popka. Lososi in postrvi se zovejo v jeziku tukajšnjih belokožcev klenci in mreene; sočno travo prerij, ki obdajajo potok, mulijo krotke kravice in potrpežljivi volički in v gozdu, ki sili ponekod tik do bistre vode in zrcali v nji svoje vrhove, te sreča le časih srnjak ali zajec klapoušnik, bivola, jelena ali sivega medveda pa v njem ne dobi, kdor ga sam ne pripelje s seboj — in to se iz zagonetnih razlogov doslej ni zgodilo. Kraljevski orel je tod podoben kragulju, toda še rajši si izbira vnanjo podobo kavk in sivih vran... Z eno besedo, razlika ni čisto neznatna in bi zmotila vsakogar, komur ne bije v prsih krepko indijansko srce.

Profesorja Urnika ni zmotila. Že tretji dan se je klatil v blaženem pozabljenju po teh samotah, prenašaje v desnici ribnico, v levici plen, v nahrbtniku vogal črnega kruha in dve, tri raztrgane in zamazane knjižice s kričečo sliko na porumenelem ovitku... Že tretji dan se je spretno izmikal gospe Zagodovi; nagel pozdrav, nekaj vljudnih besed, izpregovorjenih ob redkih srečanjih, ki so bila v silno žalost naobražene dame tako površna in kratka — hujšega se ni zgodilo nič, Manitu bodi zahvaljen! Profesor je neomejeno tonil v sreči, da more sopsti sveži domači zrak in nastavljati obraz, hrbet in razpete prsi žarenju poletnega solnca; jedel je in pil, spal in pohajkoval z naivno slastjo resničnega divjaka, pasoč se v tem svetlem, preprostem življenju kakor mirna in zdrava, le trohico utrujena žival.

Bilo je popoldne. Solnce se je nagibalo k vrhovom na desnem bregu Misisipija in odevalo ozki travnati pas ob njem v pokojno, čedalje bolj nežno luč. Tolmun se je skrival ves v senci visokih jelš in vrb; po vodi, ki je bila še nekoliko kalna od sinočnjega naliva, so nerazločno švigale oblike rib. Rahla sapa je vejala od nekod in tenko petje komarjev se je zlivalo s hreščanjem kačjega

pastirja in cvrčanjem žuželk na travniku v nepretrgan, mnogostraten zvok, ki je hkratu uspaval ribičeve misli in dražil njegovo strast. Profesor se je zadovoljno ozrl na kljukasti prot, ki mu je ležal za hrbtom in na katerem je viselo, predrtih skozi skрге in golt, že šest dokaj obilnih klenov in mren. Toda največji, star glavač, je krožil še vedno živ in zdrav po tolmunu in je vselej ošabno zavil mimo vabe, kakor da je sit Bog zna česa imenitnega in se niti malo ne zmeni za siromašno glisto, ki bi mu le pokvarila vkus.

«Čaj, čaj,» je zamrmral profesor, «prav ti boš moj!» To rekši je okretno zlezal s svoje skale na kopno, segel nekajkrat po travi in ujel najlepšo zeleno kobilico, kar jih je kdaj poskakovalo v misisipski dolini. Ena, dve, tri! je bila na kavljju; filolog si je izbral drugo postojanko, kjer ga je zaslanjal debel vrbov štor, in je baš zavihtel ribnico, da bi vnovič poizkusil srečo, ko je začul na stezi korake in mu je zoprno udaril v nosnice parfum...

«Nu, nu, gospod profesor,» je vzgostolel glas gospe Zagodove, «kako prijetno naključje! Šla sem nekoliko na izprehod, da se tudi jaz naužijem divne prirode... in kar slutila sem, da vas zagledam tukaj ob vodi!...»

«Tudi jaz sem vas slutil, lepa gospa,» se je odrezal ribič z dvoumno prijaznostjo.

«Res? Ah, ni mogoče!» se je ubranila Zagodovka, ne čuteč ironije. «Jej, kako poetično! Ta voda... ah, in ta drevesa... in to solnce in sinje nebo nad potokom... Ste li pesnik, gospod profesor?»

«Nocoj postanem. Skušal bom izraziti, kako prelestno se zrcali vaša bela pojava v tem šumljajočem potočku. Tudi moj klen jo menda opaža,» je zlobno zamomljal profesor in s spretnim zamahom vrgel vabo v tolmun.

«O, vi laskač!... A zakaj klatite s palico nad vodo? Vse ribe si preženete.»

«Zakaj? Takoj vam povem; samo stopite prosim nekoliko v kraj, da prej ujamem tegale starca. Imeniten dedec, bogme... Boš ali ne boš?... Nu — evo! Urá!»

Klen, kakor da je ob govoričenju nežnega bitja tudi njega minilo veselje do življenja, je sredi profesorjevih besed iznenada popal kobilico; plovka je niknila, ribič je bliskoma nategnil vrstico, in ko je vrisnil «urá!», je zletel izbirčnež v širokem loku na suho, gospe Zagodovi malone v obraz, škropeč jo z mokroto, ki mu je v smrtnem strahu bziknila iz končnice.

«Ali ti nisem rekel, da boš moj, grdoba?» se je rogal veliki medicinik, ubijaje starca, ki je bil za misisipske prilike res orjak. Šele ko ga je nataknil na prot, se je opravičil Zagodovki.

«Kaj je to, za Boga?» je vpila capra litteraria, otiraje čudni blagoslov s svoje čipkaste bluze. «Kaj je to?»

Filolog je skrivil obrbite ustnice v poreden nasmeh: poizkusil bi zakuriti njeni sramežljivosti... «To?» je zategnil. «Mleko je.»

«Kakšno mleko?» je ostrmela gospa. «Ko sami pravite, da je dedec!»

«I, saj zato! Kako naj vam razložim? O teh stvareh, ljuba gospa, je težko govoriti povsem dostojno... Nu, vidite, ta dedec ni bil menih; narobe, množil se je po zapovedi božji ter postal oče vsega tolmuna. In, jelite, nobena ikra njegovih mnogoštevilnih soprog se ne bi razvila v ribico, da ni bilo čudodelnega balzama, ki — — —»

«Razumem, razumem!» je odmahnila Zagodovka; poškratlata je kakor mak in jela v koketni zadregi iznova drgniti bluzo. Nato se je domislila, da bi mogla zdajle pričeti duhovit razgovor.

«Da,» je vzdihnila malone pobožno, «to so tajne spola, katerim je podvržena vsaka živa stvar... Ali se mar že vračate, gospod profesor?» je vprašala, videč, da pospravlja svoje stvari. «Tedaj pojdem z vami; srečala bova moja otroka, ki prideta z Lojzom in mlajšimi tremi za menoj. Ah, ta dečad! Ali ste jih slišali, kakšno latovščino govore med seboj? Samo po indijansko, omikane besede ni več iz njihovih ust. Še Milka je podivjala, ko se vendar toliko trudim in pridigam, češ, ti, kot boljše dekle iz fine uradniške hiše... Vse zaman! — Da, da,» se je vrnila k duhovitemu predmetu, «spol, to je večni motiv življenja. Cel prepad problemov, Sfinga tako rekoč... Baš dandanašnji so jeli spet vsi razglablјati o njegovem pomenu. Tako na primer — ali poznate roman ‚Le Droit de vivre‘?»

Kako ga ne bi? «Le Droit de vivre», pornografski zmazek, modni roman, ki je pred letom dni iz Pariza preplaval svet v petsto tisoč izvodih in zaradi katerega je zletel pisec, neki René Lydiaud, na vrat na nos iz francoske akademije, češ, da je oblatil čast francoskih devojk! Profesor ga je kupil iz radovednosti in ga je zehaje vrgel v peč...

«Poznam,» je priznal oprezno, stopaje ob njeni levici; vendarle ga je mikalo slišati žensko sodbo o tem skrpucalu. «Ali vam ugaja?»

«Ah, to je genijalno delo! Pravkar ga čitam v tretje; evo, imam ga s seboj.» In res je izvlekla pohujšanje iz naročne vrečice.

Vsa njena postava je trepetala od navdušenja in črte plavolasega obličja so ji poigravale v histerični gizdavosti, kakor bi govorila: «Vidite, kako sem umna in kako živo me zanima vse, kar je najnovejšega?»

«Hm,» je dejal veliki medicinik, «z umetniškega vidika... ne bi rekel. A morda vam imponira ideja? Drzna je res.»

«Da, ideja, vidite, to je tisto!» Njen glas se je lomil od navdušenja. «Mlado dekle ostavi roditelje in se vrže v vse vrtince strasti, češ, tudi jaz se hočem izživeti pred zakonom.»

«Izživi se bogme temeljito,» je vzkliknil filolog. «Blagor ji, da je samo junakinja v romanu, zakaj v resničnosti bi ji naprtili policijsko nadzorstvo in vsakotedenski zdravniški pregled.»

«Evo, kako okrutni ste moški!» je triumfirala Zagodovka. «In vi sami? Kakor metulji letate od čaše do čaše in okušate vse slasti, ubogo žensko pa hočete imeti neizkušeno, da laglje zlorabljate njeno boječnost in slabost. Po vsej pravici zahteva René Lydiaud, da naj tudi mlado dekle poizkusi vse in stopi v zakon šele tedaj, ko zanjo ni več skrivnosti na svetu.»

«O, bojim se, da jih itak največkrat ni,» je nestrpno vzdihnil profesor.

«Čisto prav, da jih ni!» mu je zasolila spremljevalka. «Kar je dobro za moške, je dobro tudi za nas.»

«Nu, glede moških se varate, ljuba gospa. Ako bi imel vsak mladi človek toliko časa za ugonabljanje devištva, kolikor mu ga prisoja mnenje ratobornih dam in kolikor si ga jemlje junakinja v vašem romanu — kaj bi se potlej sploh godilo na svetu mimo greha zoper šesto zapoved in kaj bi še nastajalo razen nezakonskih otrok? Dejstva pričajo zoper vas. In kar se tiče Lydiaudovih dobrih nauk... dovolite, da vam izrazim svoje začudenje: kako to, da nežni spol najbolj strastno zavida našemu odurnemu in malopridnemu rodu tiste privilegije, ki naj bi pomenili neovirano utešnje vseh poltnih želja?»

Čutil je, da postaja hudoben; in morda bi se bolj krotil, da ni med govorjenjem začul veselega tuljenja Rdečega Volka, rezgetanja Črnega Mustanga in tenkih vriskov Minehaha, ki so ribarili — evo, tam gori pod brvjo! — kar z rokami, na lastno pest.

«Gospod profesor,» je zategnila capra litteraria s poudarjeno trpkobo, «po slabem mnenju, ki ga imate o ženskah, se vidi, da niste bili srečni v izbiranju svojih znank. Če bi kedaj spoznali čisto, idealno žensko, bi govorili drugače.»

«Nisem je spoznal? Nu prav. A lahko se pohvalim, da sem je vsaj iskal, dokler — — —»

«Dokler niste obupali? Siromak in malodušnež!» Zagodovka se je očitvidno čutila na konju. «Toda vrniva se k stvari. Sumničenje ni ugovor; dokazali mi niste ničesar in René Lydiaud ima zame še vedno prav.»

«Da vidimo.» Veliki medicinar se ni dal ugnati. «Monsieurja Lydiauda bi lahko pobil z nešteti razlogi, izmed katerih omenim samo npravni interes rodbine kot osnovne celice človeške družbe. Ker pa vem, dobra gospa Zagodova, da vaš romanopisec teh razlogov ne priznava — kako, vraga, saj vendar onemogočajo njegov roman! — in ker vas vobče ne želim poraziti — — —»

«Aha, ker me ne morete!» Vsa je zažarela od zmagoslavja. «To ste velikodušni.»

«— ampak izpreobrniti, zato naj odloči praktičen zgled,» je trmasto nadaljeval profesor. «Poglejte!» In je iztegnil roko.

Petdeset korakov pred njima se je spenjala preko misisipskih valov preprosta brv, ki je slonela s koncema na mahovitem obrežnem skalovju. V plitkem tolmunu pod njo sta brodila Mirko in Lojz z visoko zavihanimi hlačnicami in rokavi, iztikaje pod skalovjem za ribami, dočim je sedela Milka na robu velike, štrleče kamene ploče in bingljala z nogami nad vodo. Desetletna Marijanica, osemletni Ciril in Tonče, najmlajši Urnik, so koprneli više na bregu z obrazi razpaljenimi od ribiškega pohlepa in radostno otipavali trojico ali četvorico pedenjskih rib. Vpitle presrečne družbice je odmevalo daleč na okoli.

«Prelestna slika, jelite?» je povzel spremljevalec gospe Zagodove. «Blažena ta mladost, ki morda še ne sluti v sebi zorenja krasnih in strašnih sil, iz katerih si dela naš jalovi duh probleme! A tudi nji se približuje kelih življenja. Doživela bo prvi požirek, ki je neizmerno sladak; uzrla bo dno, ki je žalostno in polno spoznanja kakor vsak konec na svetu. Poglejte svojo hčerko: živahno, jezgro dekletce in dobro razvito za svojih štirinajst let, Mečice se oblikujejo, prsi — oprostite! — ji že brste. Nič daleč ji ni do devojke. Mična bo, izredno mična, in temperamentna, kar ni postranska stvar. Razvijala se bo s telesom in duhom... in vi, gospa, ji boste pri tem vodnica; vaše mišljenje bo postajalo njeno mišljenje in skrivaj bo požirala knjige, katere bo izmikala iz vaših omar... Vse to bo zanjo odločilno. Lahko se zgodi, da iznenadite nekega dne ali večera to ljubko bitje v družbi kakega zapeljivca; da jo zagledate v fatalnem položaju, ki... nu da! Tisti mah, prijateljica, vas mine vsa literatura. Obupavali boste, vpili,

divjali in zmerjali kakor poslednja izmed peric; bržkone tudi topli. Predstavite si zdaj, da vam hči nenadoma izvije materinsko palico in zakriči: 'Konec komedije, mama! Tudi jaz sem mlado dekle, tudi jaz sem čitala Renéja Lydiauda — tudi jaz se hočem izživeti pred zakonom!'...»

(Dalje prihodnjič.)

Zavetec, da je pisal profesor, prav dober. Da je profesor študiral me Indijancem prav slabo. Ko se je svetoval s poprij sovražnim zgodovinka, postaja b. feb: 12/792

Rad. Peterlin-Petruška / **Nauk**

Če pri ljudeh bi rad bil v čislili,
da velik si, bi rad, naj govore;
vesel mi bodi in nič več ne misli,
kako prepričal v tem bi njih srcé.

To stvar je prosta: Idi tja med trume
in zmešaj fraze, kot da si pijan,
da nihče zmisla njih ti ne razume,
pa porekô: On genij je, je velikan!

I. A. Krylov / **Kamen in črv**

— «O, ta bedak, kako se razšumel je!
A le poglej, kako ga vsak vesel je!»
O dežju kamen v njivi govori.
«In čakali so ga kot gosta dragega.
A kaj je storil takega!
Vsegà skup šel je komaj ure tri.
Kdo pa po meni vpraša in pa kjé?!
Jaz mirno, skromno že od pamtiveka,
ležim tu tiho, kamor me dadé,
a ‚Bog ti plačaj‘ nisem čul še od človeka.
Zastonj svetá res ne grdé;
pravičnosti na njem še nisem vzrl.»
— «Kar molči!» mu odvrne črv:
«Ta dežek, kakor šel je kratko vreme,
obilno njivo je zalil,
ji vrnil izsušenih sil
in poljedelca z nado obodril,
a ti si na tej njivi samo prazno breme.»

Tako se hvali marsikdo, da služi štirideset let,
koristi pa od njega, kot od tega kamna, nima svet.

(Iz ruščine preložil B. Vdovič.)

Karlo Kocjančič / *Skozi desno okno*

z vonjavo cigareto, katere modrikasti dimi v breztežnih kolo-barjih plešejo čarovit ples pijanih enodnevnih — gledam, vedro gledam.

In vse stvari: na zemlji, do solnca — kako je pravkar v šumečem zaletu preskočilo nov meridian! — med solncem in zemljo komaj zaslutene skrivnosti, kakor bi se hotele še bolj razodeti, še bolj ljubeče odgrniti mojim očem:

Cesta pod mano. Nad cesto kobaltno steklo neba. Šum, vrisk in korak po cesti idočih ljudi. Kmetica s košaro jajc. V stojnici branjevka z zabuhlim obrazom. Dve suhi kljuseti pripeljavata mimo voz dišečega gnoja. Za njima rjoveč vol avtomobil se je zagnal, razjarjen vrti dvoje oblih, hudobnih oči. Zaljubljen par. Družba postopačev gizdalinov. Pred njimi devotka pordelih lic — čutim, kako mi je v srce brizgnila struja krvi, od srca do senc. Dve nuni s prebelim obličjem — vse nade, življenje, vso trpko žalost nad izgubljenim življenjem sta zakopali v črn, plahutajoč mir.

— Jaz gledam, jaz vedro gledam. —

Stene. Strop. Hiše. In kar je zunaj in kar je v notranjosti mojemu pogledu. Po zidu do mojega okna je splezala trta, ovila se ogla in se zagrebla s suhimi, črnimi rokami v razpokani omet. Zeleni listi zelene odseve škropijo po grozdih — zdi se mi, da čutim na svojih ustnicah trpko-sladki okus dozorelega življenja.

Dalje gre moj pogled, vse dalje in se zavije v vijoličasti šal, ki so se vanj griči odeli na severnem obzorju — trak, ki veže zemljo ob nebo. Smaragdne senožeti. Temni, mistični gozdovi. Na obžarjene griče so si ptiči svetniki zgradili bela gnezda.

Vidim, vse to vidim.

Gre moja misel preko ceste, neba in solnca v prostornine vesoljnosti. Ozre se in vidi v ekstatičnem vzletu milijonbarvno harmonijo pod seboj in posluša tisočzvočen akord.

Oči sem zaprl in premišlujem:

Dobro je biti v vesoljnosti Stvar;

dobro je biti Stvarnik Stvari;

najbolje je biti vedro, pokojno oko nad Stvarjo in Stvarnikom.

KNJIŽEVNA POROČILA

Fran Milčinski: *Zgodbe kraljeviča Marka*. V Ljubljani 1923. Založila Tiskovna zadruga.

Lepa in bogata je jugoslovanska narodna pesem, zlasti o kraljeviču Marku je zapel narod na usta svojega pevca junaške in mogočne speve, kakor bi govorila sama mati zemlja. Pisatelj Milčinski, ki rad paberkuje po narodnem blagu, je porabil to naravno in prastaro zakladnico lepote in duha in je na temelju narodnih motivov sestavil svoje zgodbe, 19 po številu. Namenjene so v prvi vrsti mladini. V njih je govor o nadčloveških Markovih delih, ko mu je dala piti gorska vila in mu vlila s tem orjaško moč v žile, da je lahko vzdignil skalo, kakor bi bila kremen v potoku, in zalučal jo je v višek, da je kakor vihar zabučala čez vrhove. — Plastičen je jezik teh zgodb, silne so prisposobe in slike: «Markovemu šarcu je s čela sijalo sonce, z grive mu je svetila mesečina, kopita so mu kresala ogenj. — Za mizo je sedelo trideset pijanih Turčinov, na mizi jim je drugovala glava junaka Andrijaša, s krvjo polita in z vinom... Pa je potegnil kraljevič Marko sabljo damaščanko in je zamahnil pet, šest potov in najedla in napila se je do sita.» — Povest o lačni in žejni sablji pride večkrat na vrsto, a se mi ne zdi preestetična, kakor je sploh v teh zgodbah, kjer se veliko govori o mesarskem klanju kraljeviča Marka, premalo poudarjen etični moment. Zelo nazorno nam piše pisatelj, kako je Marko pil vino in se košatil po mehanah: «Pomaknili so se drug do drugega, da mu napravijo mesto, trideset čaš so mu napolnili, še s tridesetimi mu nazdravili; po volji bi jim bilo, da se opije in da jim vino dá junaka v roke. — Marko jih je izpil vseh šestdeset, toliko da si je zmočil brk in še je poklical krčmarico: «Mlada Mara, sukaj se in hiti, žejen sem! Natoči meh, ki drži dvanajst bokalov, še drugega napolni za vernega mi šarca!» — Mlada Mara je čula Markove besede in je skočila, da stori po ukazu. Marko je dvignil meh in ga nagnil, po belem grlu mu je steklo rujno vince. Še mu je dala drugega in je Marko šel in napojil šarca. Kar je ostalo šarcu, je sam izpil.» — In na drugem mestu: «Brat Andrijaš mu je ponudil stavo, da večjo zmaga mero vina nego on, a Marko je izpil majhno kupo dvanajstih bokalov, v enem dušku mu je stekla po belem grlu, ni brka si ni zmočil.» — Tukaj se zgleduj, ljuba mladina, kaj in kako se Kranjcem poje... Pisateljev slog in jezik je poln poezije in lep, kjer je naraven in se naslanja na matico, pogosto pa hoče biti pisatelj na silo originalen in zapiše take stavek: «Do solnce ji je bistra služila voda in zelena». Kaj bi bilo in kako bi me pogledal pisatelj z bralci vred, ako bi pisal jaz stavke po njegovem kopitu, n. pr. takele: «Gospod o Marku zgodbe pisatelj piše Milčinski». — Čudo golemo je bila tudi sablja kralja Vukašina: — «ob strani pa se mu je svetila sablja, vsi trije držaji iz suhega zlata.» — Da je bil kraljevič Marko ruse glave, že verujem pisatelju, čeprav mi ni posebno po volji, da se naš jugoslovanski kraljevič opisuje kakor germanski Hermann v Tevtonskem lesu, tudi to naj mu bo odpuščeno, da se je bratu Andrijašu «ločila od života rusa glava», in v čast mu bodi, da se je «pod mizo zavalila Turčinu rusa glava», in da je «zletela rusa glava krvnega sovražnika Mustajbega kraj potoka», ali da je črna arabska kraljična tudi imela rusa glavo, tega ne morem verjeti. Ali pisatelj mogoče ne vé, kakšen je rus? — «Nedeljo dni ga ne bode nazaj» — pravi pisatelj. Zakaj ne «teden dni»? V slovenščini je

nedelja samo sedmi, Gospodov dan, in v tej zvezi jo je nemogoče rabiti, in mladi čitatelj, ki ne vé, da je v hrvaščini nedelja slovenski teden, ne bo imel nikake predstave. — «— ludemu kraljeviču Marku» piše pisatelj. Vprašal sem dečka, ki je to prečital: «Kako bi se lahko reklo namesto «ludemu»? — «Modremu», mi je odgovoril. Vidite, skoraj bi bil zadel pravo, da ni povedal ravno narobe! Takih in enakih mest, prisiljenih slik, nepesniških primer, hrvaštizmov se nahaja v knjigi na vsaki strani. Tam pa, kjer je ostal pisatelj zvest originalu, se je prav postavil, in zato so zgodbe kraljeviča Marka lepo in branja vredno berilo tudi za deco, ako...

C. Golar.

Florijan Golar: Kmečke povesti. Druga pomnožena izdaja. V Ljubljani 1924. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Str. 195.

Cvetko Golar: Pastirjeva nevesta. Povesti in romance. Ljubljana 1923. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Str. 147.

Zmeda in mrak sta ovila našo dobo, ki nalikuje zdaj onim vsemirskim meglam, iz katerih se porajajo ozvezdja novih solnc. Toda ni nam še usojeno, da bi že prerastli dušče oblačje, ki skriva v sebi možnost novih življenj, morda pa tudi možnost popolnega razsula. Vsekakor pa je mučno iskanje izraz sedanjega človeka, čigar znova obujeno faustovstvo se najverneje zrcali iz umetnosti. Vzrok, da današnji leposlovni in umetniški proizvodi vobče vzbujajo vtis negativnosti, ki ima kajpak včasih na sebi črte ženjalnih videnj, tiči baš v tem, da je človek izgubil ravnovesje, odtod pa tudi totaliteto doživljanja in mir distančnosti do doživetij in doživljanjev. Distančnost, objektivnost in nazornost — ta je dana le onim, ki so se ali že povzpeli na višine samote nad kalnost in temo subjektivnega gledanja in doživljanja, ali pa onim, ki v njih že od prvega začetka prevladuje zdravje, natura, solnčnost in to tolikanj, da trdnih temeljev zemljanstva ne more omajati nikako bolešno ostroumje ali pa zanikovalno-miselno razsekavanje. Tak zdrav in solnčen zemljan je Cvetko Golar, čigar beseda ni samo vedra in sveža «pesem polj in travnikov», temveč je mnogo globlja, kot bi na prvi hip mislil. Nje tehtnost, nje pomembnost in važnost moremo stoprav šele mi spoznati, ki smo tako daleč od onega zemeljstva, ki je edina možnost za ozdravitev.

«Kmečke povesti» — zdaj že v drugi, obsežnejši izdaji — so ena najprikupnejših knjig našega slovstva. Močan pesnik nam govori iz nje, pesnik v onem pravem pomenu besede, ki zna preliti dušo človeka z dušo živali in rastlin, misel in čuvstvo poenotiti, poduhoviti naravo in vtelesiti duha v visoko ubranost zmago-vite plemenitosti in čiste sproščenosti. «Pastirska ljubezen» (str. 90.) je tako dragocena umetnina, kakršnih najdeš malo. Skrajno tihe, pa bleščeče pesmi mladega življenja, ki jo doživljata pastirčka Janezek in Metka, ne morem pri-merjati niti Daudetovi zgodbi «Zvezde», ki je vendar ena najčistejših in naj-blažilnejših pastoral svetovne književnosti. Ali pa «Pri Jelenovi maši!» Cvetlice, drevesa, ptice, žuželke, travne in solnčne bilke opravljajo božjo službo Duhu vesoljstva v čast.

Ta mistična doživetja so prikazana s toliko intenzivnostjo izraza, da moraš verovati v to ne samo umetniško, temveč življensko resnico o sozlitju duš in vsrkati vase zdravilne sile takih doživetij. V «Katricini in hudiču», «Marjanci» in v «Svetniku» te utegne pri prvem čitanju pozabavati in pozabavati rahla pod-smešnost, ki veže tudi iz storij Anatolea Francea, dasi boš pri ponovni poglobitvi v navedene Golarjeve povestice odkril docela slovensko sočutje, ganljivo pri-srčnost in usmiljenje, ki nima nikake umsko-sarkastične primesi.

Flaubertska mirna in slogovno sijajna je povest o «Cerkovniku in sveti Barbari», zrastle iz čisto naših tal, in vendar je ta dogodka po svoji obdelavi dobila obliko mojstrovine, ki je izven oklepov časovnosti in krajevnosti: pesem o donkihotsstvu in bovarizmu človeškega dejanja in nehanja.

Ob toliki solnčnosti in sinjini, ki je razlita nad temi zgodbami, mi je kar žal za turobnost «Lovca Klemena» in «V leščevju», ki se po svojem realistično psihološkem obrazu dokaj odražata od ostalih.

Pravljica o kraljični, ki, zakleta v kačo, čaka odrešenja, je očitno Golarju zelo pri srcu, saj jo je izoblikoval v «Dveh nevestah» z groteskno mračnim koncem in v lirsko pesem v «Pastirjevi nevesti», ki je obenem naslov njegovi drugi zbirki povesti in romanc. Ta najnovejša njegova knjiga vsebuje slične legende in bajke, med katerimi moram posebej omeniti «Kresno noč», «Zamišljeni vir» in «Tri kralje», ki so vse tri vredne, da bi jih pokazali tujcem, ker je v njih razlita domačnost in poetičnost slovenskega čuvstvovanja, tako sorodnega onemu, ki veje iz podobnih del flamskih pesnikov Costerja, Teierlincka in drugih. Škoda pa se mi zdi, da je Golar uvrstil v to zbirko nekaj novelic («Pesnikovo maščevanje», «Gospa Lilija», «Dobri prijatelji»), ki utegnejo kajpada izzvati mnogo zabavnosti, vendar se niso povzpele nad stopnjo podlistkov ter s tem bolj malo sodojo v tako izčiščeno knjigo.

O Golarju bi bilo sploh treba malo več pisati kot doslej. Res, da mu je kritika prisodila in odmerila med lirskimi pesniki dokaj ugledno mesto, toda bojim se, da velja pevec «Pisanega polja» in «Rožnega grma» v prozi še vedno le za pripovednika, ki se ni povzpel preko snovnosti svojih zgodb. In vendar je Golar, ki hodi v našem slovstvu tako samosvojo pot, in ki je navidez milje daleč od stremljenj sedanje književne generacije, ker ni opremljen in obuzdovan z gesli in krilatnicami strogih aktualnih filozofskih sestavov, temveč se dá iskreno voditi od samega sebe, vendar je baš Golar oni, ki ima v sebi zdravje in svežost resnične umetniške tvornosti in v čigar preprostih in jasnih povesticah je zapisana globoka, resnična filozofija: beseda o enotnosti vsega stvarstva, ki izžareva v zlitju človeške, živalske in rastlinske duše najvišjo in najčistejšo ubranost.

Miran Jarc.

Melik Anton: Jugoslavija. Zemljepisni pregled. (Konec.)

Enoto širokega gorskega vala iz kristalinskih temeljnih hribin, ki jo meslinjsko-lavantski jarek in Drava delita na manjše oddelke, imenujmo z nemškimi geografi Noriške Alpe! — Nazivanje, ki ga je tuja literatura vpeljala za veliki kotlini na obeh straneh Karavanških Alp (Karnijske Alpe, Karavanke, Zilske Alpe in Obir—Peca) po deželskih imenih, koroškem in kranjskem, je tudi točnejša od Celovške, oziroma Ljubljanske kotline naših geografov in naj torej obvelja tudi pri nas.

Ime «severozapadna hrvaška visočina» hrvaških geografov je brez prave vsebine, pa bi celi tej obsežni pokrajinski enoti bolje pristojalo ime Hrvaški visoki Kras v razliko od Panonskega nizkega Krasa, ki se ob vzhodnem vzočju prvega razprostira od Bihačke preko Karlovske in Bele Krajine. In tako dalje.

Konjiško-rogaški gorski venec tvori razvodje med Savo in Dravo le v vzhodnem delu, dočim ga na zahodu presecajo doline rečic, ki prihajajo z južnega pobočja Pohorja. Na Dravskem polju ne leži osrednja podolžna os najvišje, temveč rob nad samo debrijo Drave. Kranjska kotlina ni nastala pred terciarom; F. Kossmat stavi začetke njenega postanka v čase med srednjim eocenom in srednjim oligocenom. — Ko imamo že omenjenih onih par vasi neosvobojenega

Prekmurja, bi menda spadalo na ono mesto tudi še par stavkov o Belih Hrvatih na Gradskem (Burgenland). — Kompleks gričevja in planot med Celovško ravnico in Rožem imenujejo Rožani Hure, t. j. menda starejša dijalektska oblika za «horé». Lokalna progla v Borovlje se odcepi v Svetni vasi ne v Svečah. Sicer pa je Koroška Slovenija eno najlepše obdelanih poglavij knjige. — Namesto prevoda Julijska Benečija za italijansko provinco Venezia Giulia se je v vseh naših listih udomačila nevtralna «Julijska Krajina», pa naj nam bo tudi dosledno v rabi. Gorenjesoška dolina, predvsem Bovški kotel in Kobariški kot danes nimata svojega gospodarskega težišča več v Gorici, ampak znova v Čedadu, posebno še, ko teče od Kobarida doli ozkotirna železnica.

Siromašna, strma obala od Senjske drage (ne grape) tja do Zrmanje se imenuje Podgorje, njeno beraško prebivalstvo so Podgorci. Ozko morje, ki se vleče od Kraljevice proti Obrovcu, pa so hrvatski geografi krstili z nerazumljivim Planinskim kanalom, ko je vendar ime «Podgorski kanal» edino prikladno in točno. Pretoku iz Novigradskega morja je ime Maslenica. Rtič Planka, ki deli severnodalmatinsko obalo od Srednje Dalmacije, se po naše zove Ploča. Duare na Cetini je laško ime za naše Zadvarje, Val di Noce pri Ulcinju za našo Volovico.

Severnodalmatinski Nizki Kras je treba razločevati od ostale primorske in zagorske Dalmacije. Nizki Kras, to so tudi tako zvaní Ravni kotari, dočim nosi druga pokrajina v svojem notranjem in višavskem delu ime «Zagora», v bolj ali manj tesnem obalnem pasu pa ime Dalmatinskega Primorja. Pri severni Dalmaciji je vredno omeniti mali kraj Prijeko (Oltre), ki leži na otoku Uljanu, a prav nam tujemu Zadru nasproti; ker on je danes sedež uprave za našo zadrsko okolico in otoke in pristanišče naših brzih parnikov. — Nasproti srednjeevropski kulturni sredini ne moremo za naše primorske strani poudarjati specifično laških vplivov, temveč splošno mediteranske (glej A. Philippon, Das Mittelmeergebiet, Leipzig 1914); to velja posebno o slogu primorske hiše.

Rečina loči Reko od Sušaka le v majhnem delu do izpod glavnega mostu. Zakaj dalje proti morju je umetno odpeljana proti jugu na sušaska tla, mejo pa dela stara, mrtva Rečina (Fiumara), morski kanal, ki oklepa z Rečino trikotni skladišni prostor Delto in ima izhod v Baroševu luko z obalo Bankinom. Na levem bregu prave Rečine se pod Sušakom vleče tretji naš ravni prostor s skladišči, Brajdica; z nje pa se v podzemni spirali dviga železniška zveza na progo Reka—Bakar.

Prelazu iz Sinjskega polja preko Dinare v Livanjsko polje je pravo ime Vaganj (1157 m); navadno imenovani točki Bili brig in Prolog ležita 400 do 600 m pod njim. Za gorovje med gornjim Vrbasom, Bosno in Lašvo predlaga F. Katzer ime «Srednjebosansko škrilovito gorovje» namesto Bosanskega rudogorja, ker ta kraj zaostaja glede svoje rudnatosti za mnogimi drugimi v Bosni. Polje ob dolnjem Vrbasu se zove Lijeveče; pa Romanija ne Romanja planina. — Med plovniimi vodami žitorodne Vojvodine je treba omeniti tudi deloma kanalizirano reko Begej (ne Bega); na njej leži dvojje važnih tržišč, romunski Tamišvar in naš Veliki Bečkerek. Madžarski Gomboš, železniško mostišče na progí Vinkovci—Subotica, je naše Bogojevo.

Pisatelj vpleta spretno ob vsaki priliki prometno-politične naloge naše bližje bodočnosti. Le za načrt železniške zveze Kosovo—Medova bi si dovolili opazko, da spada v zgodovino, in sicer v one težke čase, ko je mogla mala Srbija edino tod, po zemlji «bolnega moža», iskati svoj izhod do zaželjenega morja; danes

pa, ko imamo v posesti tako dolgo obalo od Rečine do Bojane, ki jo lahko po nasproti si ležečih podoljih dosežemo po svojih tleh, bi forsiranje take železnice pomenilo le gospodarsko krepitev tuje dežele na stroške naše revščine. Proga Bar—Virpazar pač ni samo 18 km dolga, toliko znaša le zračna razdalja njenih koncev. Železnica Mala Krsna—Požarevac je del bodoče velike evropske «proge 45. vzporednika», ki bo vezala francoski Bordeaux z rusko Odoso preko našega Majdanpeka in Prahova; njen del od Beograda do Male Krsne bo v kratkem gotov. Čez Zagubico je do Zaječara projektirana le ozkotirna okrožna železnica.

Hrastovih šum v Šumadiji ni skrčila toliko potreba po kulturni zemlji. V mnogo večjem obsegu jih je uničilo turško, oziroma avstrijsko bojevanje z vstaši. Tako sem n. pr. od Gornjega Milanovca do Kragujevca videl v klancih obe strani, sicer pa vsaj eno stran ceste ogoličeno iz nedavnih časov nemško-madžarske grozovlade. Cesta ob Vardarju skozi Demirkapijo se je železnici pridružila šele v letih velike vojne; zgradila jo je avstro-bolgarska vojna. Prej je solunska pot vodila preko Ovčega polja in skozi Štip, Strumico in Dojran in se torej ogibala vsem soteskam na Vardarju. — Znepolje pripada v manjšem zahodnem delu naši državi, tako da sta povirje in spodnji tok Trnske ali Sukovske reke na naših tleh, dočim je srednji del ostal bolgarski. Toplica, pokrajina okoli Prokuplja, ima velik procent prebivalstva, ki je po poreklu iz črnogorskih Brd.

Naglica pisanja pričujočega dela se zrcali v stilističnih hibah, ki mestoma motijo hitro razumevanje; včasih naletiš celo na slog à la Baedeker. Da bo druga izdaja v tem oziru dobra, nam jamči pisateljska žila avtorjeva. In če se bo prof. Melik poleg tega strokovno še bolj poglobil v stvarino, nas bo obdaril z znanstvenim delom, ki nam je silno potrebno ne samo zaradi globljega poznavanja nas samih in naše zemlje, temveč še posebno zaradi propagande med tujimi interesnimi krogi, ki jim po petih letih našega ujedinjenja na našo veliko škodo še vedno ne moremo nuditi pregleda o Jugoslaviji. Seveda bodo Tiskovni zadrugi zrastle iz tega tudi dokaj večje naloge kakor je sam tisk: treba se ji bo povzpeli do neobhodnega ilustrovanja knjig in eventualno skrbeti za prevod na francoščino.

Jože Rus.

Sienkiewicz Henrik: Potop. Iz poljščine prevel dr. Rudolf M o l è. V Ljubljani 1923. 1. in 2. snopič.

Prevodu prvega dela znane Sienkiewiczzeve trilogije (o njem prim. «Ljubljanski Zvon» 1922, 696—698) je v razmeroma kratki dobi sledilo nadaljevanje, prevod pri nas manj znanega «Potopa». Naglica, s katero se delo nadaljuje, odgovarja mogoče nestrpnemu pričakovanju čitajočega občinstva, ki je željno zanimivega «branja», delu samemu pa se neprijetno pozna. O kvaliteti prevoda ni mogoče izreči ugodne sodbe; tipika napak je ista, kakor v prevodu prvega dela trilogije. Primerjajoč prevod z originalom se vedno iznova prepričaš, da delo ni izvršeno z ono skrbjo, ki je za tak posel drugod sama po sebi umevna zahteva.

Rod Bilevičev ni «izvirjal od Mendoga», kakor pravi Molè (str. 1.), ampak «je pravil, da izvira»; bil je spoštovan nad vse «druge», kar je Molè izpustil; ni se ukvarjal z «domačimi opravili», pri čemer mislimo na hišo in hlev, ampak z «lokalnimi zadevami», ki so pravo nasprotje «velikih služb»; ni si pridobil «nedvomljivo velikih» zaslug, ampak «trajne», in zanje ni bil nagrajen samo «včasih», ampak «večkrat!» Taka je slika, ki jo kaže prevod prvih stavkov! Nadaljevanje ni nič boljše. Bilevič je bil upiški podkomornik in ne komornik, «zaščanki» so za pisca, ki piše «Kmitic», slovenskopoljska nedoslednost, «roili»

ni »prebivali«, ampak naravnost »mrgoleli«. Lavdanski prapor pri Šklovu ni »skoraj popolnoma izginil« (2), ampak »naravnost«, »zgniebnione« niso »pohabljeni«, ampak »potrti, malodušni«. »Narzekania« niso »pritožbe« (3), ampak »jadikovanja«, »tež« ni »toda«, ampak »tudi«. (Večkrat lahko človek misli, da je kaka napaka samo tiskovna — kakor n. pr. »premenil gospod Heraklej Bilevič« na str. 2., namesto: »preminil« — toda ravno ta ne more biti.) Namesto »Ostali vojaki« bi moralo stati »Ostanki vojske«. Testament starega Bileviča je Molè v naglici in glede zelo bistvene stvari potvoril in ga naredil naravnost neumljivega (4). Stari Bilevič je premoženje in vnučko zapustil mlademu Kmiticu, ker »je gojil do o č e t a (ki ga je Molè izpustil!) Andreja Kmitica še izza mladih let pa do svoje smrti prijateljstvo in pravo bratovsko ljubezen».

Preglavice dela Molètu poljska »fantazya«, ki pomenja vse mogoče, samo ne »domišljavosti« (9), preglavice mu delajo poljske besede, ki so slovenskim po licu podobne, pa imajo drugačen pomen. On še vedno mirno po poljski »chwali« zapiše »hvala« (4), dasi pomenja »čast, slavo«, sloveni »brzežniake« z »obrezki« (8), namesto »brezovimi kladami« in mirno prepíše poljsko »lučivo« (nam. »borova trska«) ali »oplatke« (nam. »oblate«), ne da bi se vprašal, ali bo preprost čitatelj te besede razumel. Sam teh besed očitno tudi ne razume, čudno pa je, da se pri svojem delu niti ne zave, kaj dela! Oziroma, kaj bi delati moral! Tako delo je prepisovanje in ne prevajanje!

Razne členice, ki tvorijo logično zvezo med posameznimi stavki ali kako misel natančneje precizirajo, kratkomalo izpušča, za preciznost in plastiko izraza nima nobene skrbi, ampak mirno zapiše besedo, ki mu prva pride na misel, pa najsi bo potem še tako brezbarvna ali naravnost neprimerna. Butrimi niso »menili, da bo treba iti v Rosno« (5), ampak so »godrnja(vsa)li, momljali«, površina snega ni bila »premrļa od mraza« (8), ampak »trda, skrnjena«, vrtena se niso »vrtela« (9), ampak »brnela«, Kmitic se ni imel »pridružiti« gospodični (9), ampak »navaditi nanjo, prilagoditi, akomodirati se ji«, Žmudzin ni mlina »obračal« (10), ampak »vrtel«, Olenka ni bila od lastne lepote »osramočena« (11), ampak »v zadregi«, stara teta ni odgovorila »vstajaje« (13), ampak »s poklonom«, dekle niso »tekmovale«, ampak »pretiravale«, ris z očmi ne »kljuje«, ampak »prebada«, Kmitic se roki Olenke ni »približal«, ampak nanjo »prilepil«, »fraucymery« niso »grajske sobane« (19), ampak »ženski svet«, »białogłowy« ne »dekleta«, ampak »ženske«, »familiarnt« ni »največji dostojanstvenik« (19), ampak plemič, ki spada v ono vrsto »familije« ali sorodstva, kakor jo dokazuje enak grb. Če bi bil Molè to vedel, bi tudi ne bil na naslednji strani besede »familiarnci« prevedel z »ugledni ljudje Kokosinski, kojih pečat je Pipka«. Kmitic dekel ni zagledal v »špranjah vrat« (20), ampak v »špranji prislonjenih vrat«, Olenki njegove besede v ušesih niso »brnele«, ampak »zvenele«, tudi ni »nastavila ušesa«, ampak »poslušnila, prislušnila«. »Babež« (21) ni to, kar »baba«, »neznano blago čustvo« ni »čista blaženost«, kakor bi bilo pravilno, »grzeczny« ni »prikupljiv«, ampak »uljuden, fin«. »Pociecha« ni »nada« (110), »rozlegly« ne »oddaljeni«, poljski »sejm« ni naš »sejm«, »polni pisar« ni »poljni pisar«, »zanim« ni »razen« (111), »damy sobie radę« ni »si že opomoremo« (113), »zbiegła« ni »ginila« (115), ampak »izginila«, saj so se tukaj opisani dogodki dovršili že pred sedmimi leti in vendar ni vseeno, ali prevajamo perfektiven ali imperfektiven glagol; »czworoboky« niso »četverostopi«, ampak »karéji«, »niemal monarszy« ni »nemalo vladarski« (116), ampak »skoro cesarski«. Itd.

Značilno za Molèta je, da pri prevajanju izpušča cele besede in fraze; težko je reči, ali je tega pri njem kriva naglica ali pa pomanjkljivo znanje poljščine.

Par takih slučajev sem že navedel; v sledečem jih bom še par in pri tem stavil zaradi krajšega izpuščene dele v oklepaje. Molè piše v svojem prevodu: «pokrite (z injem in) z ledenimi cveticami» (8); «takrat mi je (Vas obljubil in) pokazal sliko (11); «Oni (ne) bodo odločevali nad teboj, gospod» (18); «pri Pili, Ustju in Velunju so ritmojstri (zasedli sektorje nad Notečjo in) pričakovali prihoda šlahte» (112); «Vsak (izmed te gospode) je torej pri ribniku zaposlen s pranjem (ali pa stoji pri tehtnici), ker si pač (po pravici) misli, da Švedi ne zbeže» (112); «naznanjali, da se bližajo (vedno) nove trume» (114); «in se je tam boril (tako dobro) kakor vsak drug» (114); «jedli ali pili, drugi klicali sluge, (vsi v vrsti pa so smatrali, da ni neprimerno, pogovarjati se tako glasno, da ni bilo mogoče slišati povelj častnikov)» (115); «izpremenili v črto ali polukrog, (stisnili se v klin ali trikot tako spretno kakor meč v borčevih rokah)» (115). Itd.

To so najznačilnejše, toda davno še ne vse napake, ki sem si jih zabeležil primerjajoč uvod, I. poglavje in prvi del X. poglavja z originalom (Wyd. jub. Warszawa. Gebethner i Wolff. 1903.) In rezultat? Rezultat je samo začudenost, da se Molè, ki je vendar pred «Potopom» že prevedel obširen roman «Z ognjem in mečem», pri tem delu ni prav nič naučil. J. A. G.

Bernhard Kellermann: Predor. Roman. Prevedel Fr. Kobal.

Ta «epos o jeklu in elektriki» si je pridobil med Nemci nemalo čitateljev in navdušenih prijateljev. Odlikuje se z zanimivim, večje stopnjevanim dejanjem, ima prizore, ki so izvedeni s pretresujočo realitiko, daje jasno sliko o ameriških sindikatih in trustih in o izkoriščanju ameriškega delavstva, razpolaga z ogromnim tehničnim aparatom in z energično karakterizacijo. Ker je poleg tega dikcija skladna s snovjo, pestra, ritem pogostoma dreveč in vihrajoč, jezik umetniški obrušen, je moral obvladati prelagatelj izredne težave, če je hotel ustvariti veren in točen prevod.

Kobal se je lotil tega dela z veliko ljubeznijo in vnmom. Njegova skrbnost se razodeva iz marsikatero subtilnosti, s katero je poizkušal podati ekvivalent za barvovitost izvornika. Dandanes se ne ponaša vsak prelagatelj s takšno akribijo! Poleg tega je moral ustvariti vse polno tehničnih izrazov; iskal in našel jih je v terminologiji drugih slovanskih narodov, deloma pa se je tudi odločil zanje po posvetovanju s strokovnjaki. V tem oziru pomeni njegov prevod vpošten napredek in marsikaj iz nomenklature utegne obveljati, zlasti v rudarski stroki.

Prevod pa ima poleg teh vrlin tudi svoje nedostatke. Ti se kažejo zlasti v tem, da se je prelagatelj 1.) s pretiranim strahom ogibal tujim besedam; 2.) da ni povsod srečno prevedel nemških zloženk; 3.) da je rabil brez potrebe vulgarne besede; 4.) da ni povsod postavil adekvatnih izrazov; 5.) da je povsod nekoč dikcija trda in nerodna; 6.) da je zagrešil nekaj jezikovnih napak (o katerih pa seveda prav za prav ne vem, ali ni zanje odgovorna Mariborska tiskarna, d. d. v Mariboru, ki je takisto odgovorna za zanikarno korekturo in za naravnost sramotno zunanjo opremo!).

1.) Kar se tiče tujih besed, jih je prelagatelj ponajveč poslovenil, dasi ni bil v tem povsod dosleden; zlasti se to opaža proti koncu. Tako stoji n. pr. za «Instinkt» zdaj «slutnost», zdaj «nagon», zdaj zopet «instinkt», za «asfalt» «zemeljska smola» in zopet «asfalt» itd. Tudi marsikje slovenska beseda ni nikakršen nadomestek za tujko ali pa je prisiljena. Med take tvorbe spadajo: glasbovodja (Dirigent); samosvojesti, posebne potrebe (Extravaganzen); notnik (Pult); prekomerna vzradoščenost (Extase); zastavek (Problem); pes-bikar (Bull-dogge); obrazina (Larve, Maske), obrazina zoper dim (Rauchmaske); nasnutek

(Projekt); borilec na pest, pestilec (Boxer), dobitkarski pestilec (Preisboxer), pestilna borba (Boxkampf); pretvara (Komödie); blodna videnica (Halluzination); vzgnanek (Fontäne); obrazložitev (Kommentar); obrazložilo (Argument); priziv (Interpellation); priučena drža (Pose); brzovršilnost (schnelles Tempo); orjaškopošastne kosti (Saurierknochen); navestilo iz roga, zatroba, zatrob m. (Hornsignal); darovitost (Genie); veličajnost (Nimbus); pogibel (Katastrophe); prilika (Situation); pregledano z viška (aus der Vogelperspektive); ladjenica (Dock), ladjeniški delavec (Dockarbeiter); spakovalni poskoki (Kapriolen); po-habljenec (Invalide); navzkrižek (Interferenz — navzkrižje pa je Gitterwerk, Fachwerk); mrgoljava (Chaos); zastavni hrust (herkulischer Bursche); otročji (naiv); utvarno mesto (Phantasiestadt); spominščice izza zmag (Siegestrophäen); pšica (Projektil); povznos (Karriere); svetovnomorski orjak (Ozeangigant); pri-kazek (Phantom); vihar vrtničar (Zyklon); ploščad (Perron); dvigalar (Liftboy); lokavo dekle (Intrigantin); stresljaj (Detonation); kakor da jim je narejeno (in Hypnose); godbeni zbor (Musikkapelle); vrišč iz navdušenja (Orkan von Begei-sterung). — Strah pred tujkami je zavedel prelagatelja časih do nepotrebne gostobesednosti. Ker neče postaviti n. pr. za «Pastellgemälde» izraza «pastelna slika», piše pojasnjeva: «podoba, naslikana s suhimi barvami». Nadalje čitamo stavek: «izraz, katerega stvarja premotrivanje ene in iste na osredok stavljene misli»; nemški stavek pa se glasi: «Der Ausdruck, den die Konzentration auf eine und dieselbe Idee erzeugt». Potem: «baš to brezprimerno svojstvo, da je ni zanimala nobena reč» — «gerade ihre beispiellose Indolenz»; «da bi ga podrl, če se ne bi denarstveno kretal nad vse spretno» — «daß er seine ganze finanzielle Strategie aufbieten mußte, um sich aufrecht zu erhalten».

2.) Nemške zloženke je poizkušal prelagatelj mnogokrat izraziti ali kar z eno nesestavljeno besedo ali pa istotako s slovenskimi zloženkami. Ustvaril je na ta način izraze, ki niso vselej dovolj jasni niti sami na sebi niti v zvezi z drugim besedilom. Če pravi n. pr. Nemeč «Kraftwerk», umeje to besedo vsak tehnik; če pa stoji v slovensčini «silovnica», ne pomeni to ničesar določenega. Pri nas se je poslednje čase razpasla manija, krojiti take in podobne izraze po nemškem zgledu; Italijani, Francozi, Angleži pa so dosti razsodnejši ter si pomagajo bodisi s predlogi, bodisi celo z relativnimi stavki. Za «Kraftwerk» bi postavil jaz «naprava za proizvajanje sile», kar bi bilo menda jasno prav vsakomur. — V to kategorijo spadajo tudi te-le besede: prekrovje, zaklonica, kolodvornica (Bahnhofhalle); plačar (Zahlmeister); brzovoznica (Schnellbahn); pletenec (Korbstuhl, Korbwägelchen), pletenica (Strandkorb); usnjenica (Leder-couch); pocestnica (Straßenbahn — ali ni morda mogoče, da bi bila pocestnica = Straßendirné?); koksovnica (Koksofen); oživljajci (Lebensgeister); prodajalnica (Kaufhaus); za-konica (Ehefrau); spasiteljstvo (Heilsarmee); svetrovina (Bohrmaterial); vrtal-nica (Bohrmaschine); voltovnica (Voltstation); «vičani» («Fegfeuerleute» — «Vičani» pa so prebivalci na Viču!); mastnjak (Fettberg); dušilka [pri fonografu] (Dämpfer); kretalka [pri avtomobilu] (Steuerrad); svetlobnica (Lichtmaschine); strojnica (Maschinengewehr, pa tudi Maschinenhalle); namiljenec (cingescifter Kunde); letalnjak (Luftschiffhalle); počitkovanje (Feierschichten); iskrinje (Funkenregen); jeklenica (Stahlkammer); zidanica s steklenim krovom (Glas-halle); ozonovka (Ozonapparat); pečnica (Kachelofen); brzoplovka (Schnellboot); brznik (Flieger). — «Eisenbeton» ni «železobetón», ampak «beton z železom»; «Eisenkonstrukteur» ni «železokonstrukter», ampak konstrukter železnih naprav

ali česarkoli že, kar je iz železa. — Nasprotno pa ni treba reči «navozna plahta» (Wagendecke), ampak rabi naj se «ponjava», ki jo že prav dobro poznajo vsi naši železničarji.

Čudno se mi zdi, zakaj je prelagatelj ohranil nekatere tujke, ki bi jih bil prav lahko poslovenil, kakor: budget, eksorbitanten, akcija (delnica), po herojsko, kupéski strop, trezor, biró. — Če že nimamo za «Baisse und Hausse» primernih besed, pa jih nikakor ne kaže pisati fonetično «besa in .hosa», ampak pridrži naj se francoski pravopis.

3.) Posebno skupino sestavljajo vulgarne besede, ki bi jih človek v umetniškem prevodu prav rad pogrešal. Take so n. pr.: zašklopniti; njegova šemica (sein kleiner Narr — zakaj ne: njegov norček ali njegova norica?); rovštati; zašklemfati; bingajoč (schwankend); čofati; čöhežno ugodje (Wollust des Bürens); bofa (Kampf); drajnati (brüllen); ošlatovati; bomf na prask in drrum na trresk (prasselnd und krachend); žingetati; cigati (fiedeln); zafračkati; razcunjevati (zerfetzen); švapniti (spritzen); rajda; bučeča halabuka (Brandung); rabuka (Lärm); preklemana glava; zakaj je ni pobrisal (weshalb war er nicht über alle Berge); čofniti (fallen). — Povsem neverjetno je, da bi bila Maud v trenutku smrtne nevarnosti zaklicala razjarjenim delavskim tolpom: «Strahopetne, podle b e š t j e!» (V izvorniku stoji: «Ihr feigen, gemeinen Tiere!») Če že ni hotel prelagatelj rabiti besede «zverine (živali)», naj bi bil vsaj zapisal «bestije», ne pa «beštje», ki ima v slovenščini celo ves drugačen, nekako dobrovoljen pomen. Istotako ni verjetno, da bi se bila Ethel kot ponosna dama newyorške plutokracije izrazila sama o sebi: «Bila sem prismuknjena». V izvorniku se čita: «Das war alles Nonsens.» — Nasprotno pa bi bilo treba stavek: «er hatte den Mut, die frechste Schnauze eines Berliner Kellners zu überhören» posloveniti nekoliko robateje, ne pa tako: «da je presliševal od sile drzno obreganje berlinskega natakarka». — «Schufften» ni «delati na vse pretege», ampak «garati». Namesto «sladka deklica» (süßes Mädchen) bi jaz postavil «mila (ljubka) deklica».

4.) Marsikaj izrazov je prisiljenih ali pa izumetničenih. Med drugimi naj bodo omenjeni: skladnja las (Haargebäude); trezni zadah (der nüchterne Geruch — pusti zadah); navdan s svežim zrakom (vollgepumpt); spomini so se izmenjavali samozvani (willkürlich); preblazene poteze (durchgeistigt); umetnitelj mode (Modekünstler); premeten (schalkhaft) nasmešek (pravilno: poreden nasmešek); glava mu je obratovala (arbeitete); Ethel zna molčati (ist verschwiegen); zapognjena ustna (geschwungen); zavzetno (auffallend) dolge trepalnice; blagosklonost (Huld); plemen (rassig); izmišljen portret (gefälscht); neokreten maestoso (schleppendes Maestoso); sopljivo (atemlos); sapeč (keuchend); udobrujé (begütigend); Maudi je bila čud (Laune) do dna skaljena; ker je njegova čud (Wesen) tako neprikrivna (aufrichtig); zanoriti (behexen); ogrevalna hlapila (Dampfheizung); videla se mu je skoro otročja (wie ein Kind); poljubna velikost (bäulich — kakršnakoli); nepomembni potovalci (unscheinbar); da jim je Lloyd zobovje zagvoznil (den Knäuel zwischen die Zähne gesteckt); gasilski vozovlak (Feuerlöschzug); okenska steklenina, prozornica (Fensterscheibe); vzmahoviti čas (fortgeschrittene Zeit); možgani so bili od obratovanja že razbeljeni (die Gehirne hatten sich heißgelaufen); mož je pogoden (der Mann war gut); spodobna dolžnost (Anstandspflicht); iz sprave (Tasche) je vzel smotko; brzozav je igral (spielte); Hobby je tulil ukazujoč (Hobby heulte seine Befehle); Hobby se je čutil dobro (Hobby fühlte sich wohl); naj gredo spat, kar se dá dobro (sich aufs Ohr zu legen, so gut es ging); za njim je plalo morje osuplosti in spoštljive ustrahovanosti (er hinterließ ein Kielwasser von Staunen und Respekt);

zaviselo je zgolj od vetra (es kam ganz auf den Wind an); delavska vojska je bila znovačena (rekrutierte sich); so gozdove kosili, kakor bi bili to travniki (Wälder wurden niedergemäht); stvarnja (Werk); loputnica pri vozilu (Wagenschlag); z noge bacniti (schlenkern); zvedovati (lugen); vsota za male potrebe (Taschengeld); Mac se je znašel v soparni podmolini (Tunnel); bil je že iz najboljših let (er war schon aus den besten Jahren heraus); pasji vijež (Heulen); bistro (hell) zavriskal; podkrepljatev (Stützen); zmršavela (mager) roka; kako pogumno je v roko vzela svoje življenje (wie mutig sie ihr Leben in die Hand nahm); udobriti (wettmachen); breztožen (harmlos); pomisel (Ahnung, Vorstellung); dosega (Tragweite); kinematografsko snimanje posnetkov (kinematographische Aufnahmen); urez z lopato (Spatenstich); filme predvajati (vorführen — «prikazovati» je dosti bolje); poslovna vnema (Geschäftsfieber); mrgoljava (Gewimmel); pričarati (stampfen) iz pesečine; je znal narediti, da se je govorilo o njem (verstand es, von sich reden zu machen); halja prahovnica (Staubmantel); praznikovati; občinstvo dražiti (in Atem halten); storilo (Tätigkeit); je smrt storilo (das Leben verloren); se je zagrnil z molčečnostjo (hüllte sich in Schweigen); namisel (Absicht); bunkali so v klobuke (sie schlugen Beulen in die Hüte); razgaljeno je ležalo na dlani (es lag ganz klar auf der Hand); slepilno mesto (Schwindelstadt); so plenile (raubten) sapo; šeška (Züchtigung); uduševal je (verleugnete) svoj angleški prigras; zaličnice (Backenbart); storil je nekaj spretnih potezljajev (Schachzüge); da mu je mož gotov (daß sein Mann ganz sicher sei); da si založi umik v starčevanje (den Rückgang ins Alter decken); presni shari (Shares frisch aus der Quelle); prizori so se odigravali; močneti (wachsen); presna rdečica (frische Röte); vzvenkljevati (anklingeln); opravilo jo je povznašalo (entzückte sie); smešen izrek (drollig); tega več ne vzdržim (prebijem); brezsvetje (Ratlosigkeit); zaklopil (zatisnil) je oči; ohlip (Windstoß); ne muzaj se smelo (untersteh dich nicht zu lachen); zlodjevina (Unterwelt); ostuda (Ungeheuer); izogibalšče, ogib (Weiche — železničarji rabijo že dolgo izraz «kretnica»); sevijati (verschrauben); sosedovala so pisarniška poslopja (an die turmhohe Bureaugebäude stießen); s skrbnostjo je obdajala (umgab) deco; odgovorila izogibajoče, izogibno (ausweichend); nemalo drzna (unverfroren); odpornost (Abneigung); zajem (Anleihe); žarečina (Innigkeit); unapredovati predor (fortführen); posegljaj (Handgriff); izvrševalnost (Arbeitsleistung); odžagati koga (absägen); nekoliko industrij je bilo osušenih (trocken gelegt); pretvornja (Verwandlung); namenilnica (Ziel); omršavela (abgemagert) glavica; krevsati (schlüpfen); vozič porivanec (Laufkatze); parni mlat (Dampfhammer — zakaj ne: parno kladivo?); lehti pa so pretile, da mu od utrujenosti odpadejo (seine Arme drohten, vor Müdigkeit abzufallen — pravilno: lehti pa so mu že skoro odpadle od utrujenosti); rušitev, narušba (Störung); kakor leteči ogenj (wie ein Lauffeuer); iznajdek (Entdeckung); Maud bo že zbujena (pravilno: Maud je bržkone že zbujena); da jih vse prepiva (säuft alle unter den Tisch); peščica (hohle Hand); preveznina (Verbandzeug); zaresna bitka (richtige Schlacht); spravimo se odtod (Fahren! — Vozite!); Mac, pod zlo greš (Mac, du bist ein toter Mann); bliskavo, leskovito, snažen (blitzblank); suhoparno poslopje (nüchtern — pusto, puščobno); iz vseh danih moči (aus allen Tonarten); iztiriti se (entgleisen); tripavo svetilo (Blinkfeuer); lokave oči (tückisch); ognjevina (Hitze); v goreči rov povodenj (den brennenden Stollen unter Wasser setzen — pravilno: Poplavite goreči rov!); naježeni (mit gestäubten Haaren); progo izprostiti (freilegen); ki so se tvegali življenja (das Leben in die Schanze schlagen);

razigranost (Heiterkeit, Erregung, Vergnügen); je vprašala površno (leicthin — kar tako); po otročje (pravilno: po otroško) sta se oveseljevala; otroške potrude (Bemühungen); dan je bil nadložen (elend); Maudi je bilo takoj na očeh (fiel es auf); domnevam (mislim), da je; vsem je sojeno verjeti (alle sollen daran glauben); zlonameren (schadenfroh); glava mu je na širokih plečih krenila vsa v revah (sein Kopf machte eine hilflose Drehung auf den breiten Schultern); pljuča so okvarjena (verletzt); pogonsko kolo, kotač (Schwungrad — udomačen je «za mašnjak», najsi tudi ta beseda ni nič prida); nosni krovnici (Nasenflügel); svetiljka slepica (Blendlaterne); zlasti je Allana zavzelo (fiel auf); Hobby je bil na previsici med smrtjo in življenjem (schwebte zwischen Tot und Leben); mrliči so se pačili (grinsten); čas za premišljevanje (Bedenkzeit); Mac je spoznan (ist durchschaut); segali so po čepice (griffen an die Mützen); otetvena prizadevanja (Bergungsarbeiten); spremljava (Unterton); narejen človek (Puppe); v košuljah (in Hemdärmeln); velik stekel pes (eine wütende Dogge — toda ta pes je bil samo razjarjen, ne bolan za steklino); okvarjen (verwittert); podstirati predloge (unterbreiten); iznajti se (sich zurechtfinden); razvednost (Ortssinn); ves jaden (überschattet von seinem Gram); premičnina (Möbel); nekako tehtno (wichtiguerisch); izlikana guba (Bügefalte); usredujoč vrtinec (kreisend); S. Woolfu ni bilo za denar (do denarja); njegov zamislek je bil gotov (sein Plan war fertig); na posojilo zajeti (Anleihe machen); se je plavaje odmikal h gladini (stach in See); srečolovščina (Abenteuer); zla vest (Hiobsbotschaft); pragozdovci (Hinterwäldler); samozvanski (eigenwillig); je Allan odvrnil, kakor da obavlja opravilo (entgegnete Allan in geschäftsmäßigem Ton); obravnice (Züge); smatra nje poštenosti (Ehrlichkeitsbegriff); zdrkljaj iz tira (Entgleisung); se je z votlim lopom (mit dumpfem Aufschlag) zgrudil; blazinasta usta (schwellend); zmislek (Laune); uvela lica (schwammig — drugje stoji boljši izraz: zmehnela); Allan kroži okoli njega (Allan hatte ihn umzingelt — pravilno: Allan ga je zajel); kupčevanski vozovi (Geschäftswagen); mi te storimo bogatina (wir machen dich reich); si je dal vzeti (obriti) brado; Allan je Woolfovo grozno smrt zvedel pet minut potem, ko jo je storil (zakaj ne: pet minut po dogodku?); skandal se je razmagal (der Skandal war im Gange); čete so se pasivno protivile (leisteten passiven Widerstand); čilo (frisch) umiti uradniki; vse je nagloma potihovalo (plötzlich wurde es ganz ruhig); nikar ne rinite noter (v izvirniku stoji kratko: Zurück!); razgretje (vročina); ptica roparica (ujeda); ni se upal izpregovoriti ni zloga več (keine Silbe — pravilno: besedice); arhitekti . . . so obležali razškropljeni (zerspritzt); prozornice so postrelili (die Fensterscheiben wurden eingeschossen); zagovorniki so ostrmeli (die Verteidiger saßen wie Leichname!); zagovorniki so besedovali sklonjeni črez mizo in se porotnikom za Allana prikupovali (die Verteidiger legten sich flach über den Tisch und streichelten die Geschworenen unter dem Kinn); z eno besedo (ob kratkem); velikanska pravda se je iznova razmotavala (der Riesenprozeß wurde abermals aufgerollt — se je iznova pričela); strežaj, ki je videl, da je Ethel nasajena (der Ethels Launen recht wohl kannte); Ethel bi ga najrajši uklela (verwünschte ihn); prav tega mi je še manjkal (mi je bilo še treba); slekla (snela) je rokavice; vabiti (glucksen); jedno podlegel (wurde jämmerlich geschlagen); da bo čim prej spet šlo naprej (daß es bald wieder vorwärts geht); kī je strmel, š kakšno svestjo se vede Ethel in kako je nič ne moti (von Ethels Sicherheit und Ungeniethertheit verblüfft); saj ne rečem, da je bilo vljudno, kar sem počela (ich war gewiß unartig); Ethelina obleka je bila kaj dragocena (repräsentierte ein Vermögen); ni predočevalo nič posebnega

(bedeutete nichts besonderes); prijateljstvo (Freundschaft); naj se zate zastavi (sich für dich einzusetzen); iz nič pričarani (gespensterhaft) nasadi; občutnost (Empfindungen); zastaven (rassig); gradba skrajnih 30 km je bila nad vse težavna, pravo kaznjencem za pokoro naloženo delo (die letzten 30 km waren eine Straßlingsarbeit); vlak, ki je sestal (bestand); Mac Allan je zložil epos in z njim železo in elektriko proslavil (Mac Allan hat das Epos vom Eisen und von der Elektrizität gedichtet); spravilo za olje (Ölbehälter); ni dopustil, da se kdo vplete (ließ sich nicht ins Handwerk pfuschen). (Konec prih.) — A. Funtek.

Zarko Vasiljevič: Šaputanja. Izdanje S. B. Cvijanovića. Beograd 1924. St. 78.

«Jer sudba je moja:
beskrajne daljine,
i zagrljaji dalekih vetrova,
i tamne senke davno mrtvih snova.»
(Str. 77.)

To izpoved je o sebi napisal — pesnik. Samo pravi pesnik, pa najsi je od danes ali včeraj ali jutri, more napisati tako geslo, ki navidez sicer izraža negotovost in usodnost — tako osovraženo od «zdravih ljudi dela» — v resnici pa je znak nagonsko močne vere v nadzemsko svitanje daljin; to je nihanje duše med zemljo in nebom, vseirske vihre povzročajo taka sunkovita plavanja, kriki, vzkresli iz teh viharjev pa so pesnikova — beseda.

«Šaputanja» so taka čista in verna Beseda, toliko bolj zaželjena, ker je dandanes tako malo vernosti in srčnosti.

Šepeti nihajoče duše; nikaki ostihotvorjeni filozofemi, nikako metafizično žonglerstvo.

Vasiljevič se je sicer parkrat tudi nekoliko spozabil in se dal zavesti od nenaravnega patosa literarnih akrobatov (v «Nostalgijah paučine» najdeš izraze, kakor: bina [Bühne!], trapeca, serpentina, Meluzina, balerina, žongler, geometriški zidovi itd.), toda tudi skozi to tehnologijo kipita strast in zanos močnega duha, ki se javlja v divnih kresovih upesjenih doživetij.

«Sve je tajna. — I čovek, i žena, i dete — i rascvetane bele deteline, — i zdralovi što na jug lete, — i tišine, i postranstva beskrajna. — Al sve je tajna — sve je tajna.» (Str. 64.)

Tak pesniški vseobjem prelije vse stvari in vse duše v enoto osnovnega zvoka, ki mu narekuje slutnje globoke modrosti,

«da je možda let galeba
isto što je problem boga. (Str. 31.)

in iz poenotenja, ki odmeva tudi iz stihov:

«A na sve pada tišina — i mesečev svileni sag, —
u svemu živiš ti i živim ja: — večiti mag i mag.» (Str. 19.)

raste soglasje in ubranost, ki ni nastala iz mučnega umovanja in seberazkranja («ja ne znam šta je sve skriveno u meni...» — str. 35.), ampak je nagonska združitev telesa in duše ob silnem zavzetju nad lepoto vesoljstva v tišini prastrmenja:

«I tako noć, nebo, i ja
stojimo zanešeni
u skladu svemirskih litija.» (Str. 35.)

O tej zbirki se mi je zdelo potrebno, da spregovorim nekaj besed, ker pričakujem, da bo Vasiljević rastle v tej meri visoko v skrivnost svojih razsodetij, katerih prvi odsev je baš ta knjižica, redka izjema iz kopice sodobnikov enodnevnikov. To je človek svojega imena, ki utegne sčasoma razviti vse svoje že naznačene lastnosti in se otresti še omahovanj med lastnim izrazom in med časovno pobarvano medlo govornico literatov. Glavno je, da ima — melodijo, melodijo, ki omamlja, prepričuje, osvaja.

Miran Jarc.

KRONIKA

Glasbena pisma iz Prage.

I.

Festival Mednarodnega združenja za moderno glasbo.

Prago, izredno lepo prestolico tako odločne, živahne in agilne češkoslovaške republike, je doletela docela zaslužena čast: Mednarodno združenje za moderno glasbo je priredilo v Pragi svoj prvi festival simfonične glasbe. Osnovano l. 1922. z namenom, da v čvrsto in neomajno zajednico zbere vse glasbenike modernih teženj vsega sveta in vseh narodov, je to združenje ne samo prvovrstna artistska skupina, marveč tudi veren služabnik velikemu človeškemu idealu: miru med ljudmi. Bolj nego s čimerkoli, se bodo s kulturnimi stiki in vzajemnim kulturnim spoznavanjem zabrisali nemili spomini, živeči v dušah narodov, ki so si v strašni evropski vojni stali nasproti kot neprijatelji; samo na ta način se bo našla pot, ki moderno človeštvo pripelje do miru, kar se pravi do napredka. Mednarodno združenje za moderno glasbo, ki mu stoji na čelu kot predsednik osrednjega odbora v Londonu Edward J. Dent, angleški glasbeni učenjak, ima danes, v drugem letu svojega obstanka, svoje narodne sekcije med sedemnajstimi narodi Evrope, osemnajsto sekcijo pa tvori skupina modernih glasbenikov severoameriških držav. Močan in silen aparat, krepka celina, v kateri poleg Nemcev sedé Belgijci in Francozi, ne glede na Rur, poleg Poljakov Rusi, poleg Čehoslovakov Madžari. Politične in diplomatske zaostrenosti so za te kulturne borce brez pomena. Ti so iznad principov, ki se jih poslužujejo politiki in diplomati na raznih kongresih in komisijah. Zanje je ena sama vera: vera v dušo, ki ne samo da krasí človeka, marveč ga tudi dviga nad žival; in samo ta duša bo mogla izprati pege, ki so zamazale civilizirane narode Evrope tedaj, ko so te narode vlastodržci pognali v krvavo klanje.

Ta zajednica najinteresantnejših duhov sodobne glasbene kulture — v katero moramo vstopiti čimprej tudi mi, Jugoslovani — je izbrala Prago kot forum, da razenj izpregovori svojo človečansko besedo s pomočjo zvokov instrumentov, zbranih v simfoničen sklad. Ti ljudje so verovali, da bo Praga imela sredstev, da verno poda, kar so oni izrazili po svojih umetniških delih. In niso se varali. Češka Filharmonija, ki se razvija že dolgo vrsto let, ki pa jo je definitivno dogradil in privedel do viška njen današnji šef, izredni umetnik in dirigent Vaclav Talich, ta Češka Filharmonija stoji danes na najvišji artistski višini, ne samo, ker je Talich privedel v absolutno skladnost vse elemente tega ansambla, marveč tudi radi tega, ker člani orkestra Češke Filharmonije predstavljajo neumorne glasbene fanatike. Samo iz tega se dá tolmačiti nadčloveško delo: da je Češka Filharmonija, pred katero so poleg Talicha stali svetovni dirigenti Georg Fitelberg

iz Varšave, Fritz Reiner iz Cincinattija, Rudolf Schulz-Dornburg, Witkovski in Alfredo Casella, po treh dneh izkušenj tako globoko prodrli v duha in bistvo 15 orkestralnih del, med katerimi so bila vsega skupaj tri češka, in da je na treh koncertih — 31. maja, 1. in 2. junija — ta dela interpretirala, torej: ne svirala, temveč svirajoč oživotvarjala, dvigajoč iz vsakega dela posebej njegovo tajno, njegovo jedro. In ko so se po zadnji točki tretjega koncerta ob ovacijah prepolne Smetanove dvorane v Obecnem domu — kjer so se koncerti vršili — pojavili na podiju tudi vsi dirigenti, da bi s tem stopnjevali navdušenje občinstva — ta prizor je bil nekaj edinstvenega. Ginjen se je g. Talich, pooblaščen od svojih tovarišev dirigentov, v svojem in v imenu teh tujcev zahvalil *l a s t n e m u* orkestru, da se je s svojim izrednim delom — z interpretacijo ogromnega in nadvse težkega programa — pokazal vrednega zaupanja, ki mu ga je izkazalo «Mednarodno združenje za moderno glasbo». Uspeh Češke Filharmonije pomenja hkrati čast in prestiž češkega naroda na polju glasbene umetnosti.

Festival je bil otvorjen z aktom pietete napram Smetani, tvorcu modernega češkega glasbenega nacionalizma, z interpretacijo poslednjega simfoničnega dela Smetanovega iz leta 1883.: Praškim karnevalom. Smetana, ki je izgubil sluh in trpel od halucinacij, je v svojih svetlih trenutkih hotel v orkestralni suiti ovekovečiti igre, ki se igrajo v Pragi v karnevalu. Avtorjeva tragična smrt je onemogočila definitivno izvršitev te suite, od katere imamo samo uvod: Polonaise. Jedro festivala se je pričelo šele po tem uvodu, polnem emocije in lepote.

Jako težavno je v kratkih potezah dati splošno karakteristiko fizionomije tega festivala. Eno je izven dvoma: vsi komponisti, ki so bili na programu zastopani, so vidno razodevali težnjo po glasbeni subjektivnosti. A prav tako jasno je, da so umetniške sile teh komponistov jako neenake, radi česar so tudi njih duševne koncepcije več ali manj krepke, se pravi, izrazite, tako da se niti iz daleka ne more reči, da je vse, kar je bilo na programu festivala, bilo hkratu tudi umetniško pomembno. Sama težnja po subjektivnosti je za umetniško kreacijo gotovo odločilnega pomena; toda lahko je, da interesantno umetniško delo, ki se rodi iz take težnje, ne vsebuje v sebi ničesar razen interesantnosti. Veliko vprašanje pa je, ali je umetniško delo, ki je interesantno, tudi veliko delo. Vsako veliko umetniško delo pa je hkratu tudi interesantno, ker je produkt originalne tvornosti, artistično, etično in moralno pomembne. Umetniška dela pa, ki nosijo na sebi pečat interesantnosti, lahko, da razen te interesantnosti nimajo nobenih drugih, ne artističnih, ne etičnih, ne moralnih odlik, radi česar so to pogosto celo v najboljšem slučaju več ali manj uspele pikantnosti, ki izvirajo iz špekulacije svojega avtorja, iz spretne uporabe tehničnih elementov, a se ne rode iz intimnega duševnega drhtaja svojega tvoritelja.

Takih interesantnih del, ki ne ostavljajo za seboj nobenega duševnega doživljaja, je bilo dovolj na vseh treh koncertih festivala. Med njimi so bila taka, ki so se s svojo nepretenciozno tehniko in artistično mehaniko glasila jako prijetno, predvsem mladostno sveži, niti najmanj pomembni, a lepo in diatonsko zgrajeni «Concerto per orchestra» mladega Vittorija Rietija, Italijana, rojenega pred 24 leti v Aleksandriji. Toda izraziti kako priznanje, pa bodisi celo take vrste, Rietijevemu rojaku, F. Malipieriju, za njegove orkestrske minijature *Impressioni dal vero* (terza parte), je absolutno nemogoče. Edina dobra stran teh minijatur je, da so kratke in se tako človek brž oddahne od teh neiskrenih kombinacij ritmov in zvokov, ki so jako daleč od umetnosti. Tudi ni umetnost nečuvno predrzni *Mouvement symphonique «Pacific (231)»* Arturja Honeggerja,

člana slovite pariške skupine levičarjev «Les Six». «Partitura, ki nosi naslov ‚Pacific‘ — pojasnuje Honegger sam — «je komponirana kot glorifikacija najkrepkejšega in najdovršenejšega tipa lokomotive. Jaz strastno ljubim lokomotive; zame so to živa bitja in jaz jih ljubim kakor ljubijo drugi ženske ali lepe konje. Komponirajočemu partituro ‚Pacific‘, mi ni šlo za to, da bi imitiral ropot, ki ga dela lokomotiva, marveč sem hotel z zvoki oživetiti vtise, ki jih zaznavamo z očmi, in fizično radost, ki jo tedaj občutimo. Izšel sem od stvarnega opazovanja lokomotive, ki zbira, ko stoji, svoje sile; njenih naporov, ko se napenja, da potegne voz; pospešenosti naglice njenega gibanja, dokler ne doseže svoje lirične kulminacije, patetike vlaka od 300 ton, ki drvi skozi mračno noč z brzino 120 km na uro. Kot vzor sem izbral lokomotivo tipa ‚Pacific‘, marke 231 za brzovlake.» Ta kompozicija (!) «Pacific (231)» v bistvu ni nič drugega nego en sam neskončno dolg šum, skozi katerega udarja neka vrtoglava ritmika — mestoma jako interesantna —, ki črta topot koles pobesnelega ameriškega brzovlaka, najsi tudi avtor sam pravi, da ni šel za tem, da bi imitiral «ropot, ki ga dela lokomotiva». Ampak — je to mar glasba? — V isto kategorijo interesantnih kompozicij z nekoliko resnejšo osnovo spadata tudi Chant du rossignol, kalejdoskopsko pestra kompozicija Stravinskega, polna zvočne barvitosti in melizmatike slovanskega izvora, ter Bacchanale de la suite de «Antoine et Cléopâtre» od Florenta Schmitta, direktorja konzervatorija v Lyonu. Toda topli, odlični Concerto za vijolino in orkester poljskega modernista Karla Szymanovskega je imel dokaj več pomembnosti, dočim je bil izredno prepričevalno konstruirani Concerto za vijolino in orkester od Sergeja Prokofijeffa, mladega ruskega komponista, ki se je s tem svojim interesantnim delom izkazal za muzikalno individualnost prvega reda, pravo umetniško odkritje. Prokofijeff spretno stilizira bogato obliko v razporejanju sence in luči. Njegova glasba je živa v ritmu in gibčna v melodiki. To delo je interesantno, a vsebuje prav tako tudi polno umetniško preživljenih elementov, kakor tudi Concerto Szymanovskega, kar se pravi, da je pomembno. Prokofijeffa je stilsko zelo verno interpretiral Madžar Sziget, krepak vijolinist, Szymanovskega pa z žensko toplino poljska vijolinistka Alma Moodie.

Toda vsa ta dela poleg dobro arhitektonsko zgrajenega «Psalma» za bariton in orkester od Švicarja Ernesta Blocha ter večše konstruiranega ciklusa pesmi s spremljevanjem orkestra po Mahlerjevem vzgledu od K. Horwitz pod naslovom «O smrti» ne značijo viška festivala. Težišče teh večerov je ležalo na štirih velikih simfonijah izpod peresa Čeha O. Ostrčila, ravnatelja opere Narodnega Divadla v Pragi, Angleža Arnolda Baxa, Letonca Edvarda Erdmana, Francoza Alberta Roussela in na simfonični poemi «Zorenje» (Zrañi) Čeha Jozefa Suka.

Vsi ti simfoniki so, sledeč svojemu instinktu, modelirali tradicionalno obliko simfonije po vzgledu znamenite Beethovnovе «Devete». Grandiozno zgrajena oblika simfonije je služila tem avtorjem, da položé vanjo, rekel bi, nekaj svoje glasbene metafizike, rešujoč na ta način poleg zvokovnih problemov, ki predvsem zanimajo Ostrčila, tudi neke izvenmuzikalne probleme, ki izvirajo iz meditacije, iz neke mistične vizije, iz križanja realnih in irealnih pojavov. To ni glasba, pisana samo radi zvokov in ritmov, to so muzikalna dela, v katerih s pomočjo zvokov njih stvaritelji razodevajo ves kompleks svojega duha. Razume se, da je mestoma in deloma tudi v teh delih prevladoval neki sodobni pojav na polju simfonijskega stila: težnja po kombinaciji krepko kontrapunktiranih

zvočnih mas — v tem pogledu presega Ostrčil vse druge — s čimer se doseza ogromna dinamična gradacija, ne vedno iskrena, prepričujoča, a dobro izvedena, to je nedvomno. Razen tega vnašajo ti simfoniki, tudi pod vplivom sodobnega stanja stvari, zelo pogosto v strogi stil simfonije stilizacijo pikantnih ritmov igre, zlasti Roussel, s čimer se ustvarja prijeten kontrast, a se včasih ruši enotnost simfoničnega sloga, kajti ta stilizacija ritma ni izvedena s tisto stilsko konsekvenco, s katero je to delal Beethoven v svojih simfonijah, marveč so razlogi za to stilizacijo bolj pitoresknega izvora. Vrh tega so bili pogosto detajli v teh partiturah, posebno v Rousselovi simfoniji, ki so bili, dejal bi, objektivno umetniško zloženi, a ne konstruktivno občuteni, vsled česar je tudi trpela oblika.

Bilo pa je delo, ki se mu res ne dá prav nič očitati in ki je s svojo lepoto, krepkostjo in iskrenostjo nadkrnilo vsa ostala dela iz vseh programov festivala: to delo je «Zorenje» velikega Jozefa Suka.

Toda o njem in o ostalih, jako interesantnih in pomembnih delih čeških komponistov, ki so bila izvajana na koncertih, prirejenih s strani češkoslovaške sekcije v okviru festivala, bo treba obširno in posebej govoriti. O tem bom pisal v prihodnjem pismu.

Miloje Milojevič.

Gostovanje skupine «Moskovskega hudožestvenega teatra». Predstava, ki smo jo imeli o Hudožestvenem teatru, preden smo ga videli, je bila približno takale: popolnost, uresničenje gledališkega ideala, vsaj uresničenje ideala, ki si ga stavi neko pojmovanje gledališke umetnosti. Zato je vse z veseljem in obenem z nekako napetostjo pričakovalo prvega nastopa osobja, ki je gostovalo po srednji Evropi pred par leti. Glavna pozornost opazovanja je bila osredotočena na dve stvari: v režijskem delu na popolno podrejenost vsega osobja enotnemu razumevanju in tolmačenju režiserja, v igralskem pa na iskrenost in pristnost. V prvem oziru nas je takratno gostovanje izredno zadovoljilo.

Enotna volja, ki smo jo opazili v predstavah tega gledališča, je bila usmerjena v zmislu umetniškega pojmovanja, ki ga abstraktno ni lahko izraziti, ki pa bo mogoče razviden iz sledečega primerjanja:

Med drugimi igrami, ki jih je tedaj skupina Hudožestvenikov uprizorila, je bil tudi Gorkega igrokaz «Na dnu». Isto dramo je uprizorilo tudi neko dunajsko gledališče. S primerjanjem lahko pričnemo pri pozorišču. Ruski oder je predstavljal velikomesten brlog, kakršen lahko eksistira, nemški je predstavljal brez nico, kakršne ni; — značilna poteza ruskega odra je bila golota, uboštvo (torej lastnosti predmeta samega); značilnost nemškega odra — mračnost, obupnost (čuvstvu, ki naj jih ima gledalec). V tej razliki se skriva bistvena karakteristika dveh umetniških pojmovanj. V prvem je predvsem pozornost osredotočena na bistvene znake predmeta in pusti, da ta sam deluje na gledalca; drugo že samo zavzema potrebno stališče napram predmetu, ga skuša nekako izločiti in mimo njega vzbuditi čuvstva, ki naj jih gledalec ima. K istemu cilju, kot zmisel njihovega odra, je bilo usmerjeno tudi igranje obeh gledališč. Hudožestvenikom je šlo za prikazovanje življenja, sicer umetniško organiziranega in zgoščenega, toda vendarle življenja, ki v vseh svojih dimenzijah ostane v realnih mejah. Nemci drugače. Njihovo igranje je bilo stisnjeno v najglobljem kotičku odra in je hotelo biti in je tudi bilo podobno gomazenju potlačene golazni, ki z obupno silo stremlje, da bi se izmotala izpod dušečega kamna. Vse — govorjenje in kretanje — je bilo prilagodeno temu osnovnemu tonu in je bilo resnično samo z ozirom na ta osnovni ton, ne pa z ozirom na življenje sploh. In če je rusko igranje izražalo, češ: «tole je življenje ljudi, izgubljenih ljudi, ki ga je avtor krstil «Na dnu», je izražalo nemško: «ljudje, zgrozite se, takole je življenje soljudi, ki so na dnu».

Pri prvih predstavljanje življenja, ki je grozno, pri drugih predstavljanje groze življenja, ki ga igra vsebuje. V stremljenju po predstavljanju golega življenja, v izločanju vsakega osebnega razmerja napram življenju iz igre, v tem je poglavna umetniška težnja Hudožestvenega gledališča.

Manj kot ta osnovna ideja njihove režije nas je že tedaj zadovoljilo igralsvo. Ko smo gledali Kačalova (ki je imel v oni skupini največje ime) v Ivanovem monologu (Karamazovi) in smo videli, kako skuša naraščanje notranje dinamike mesto s stopnjevanjem lastnega doživljaja izraziti s tem, da vstaja z divana in da potem celo stopnjema leze nanj, nas je prevzela uverenost, da je tako izražanje neprimerno in da mu je primešana špekulacija, ki ga dela neprijetno neiskrenega. Takih momentov je bilo opaziti v igranju mnogih igralcev. Vendar so igrali nekateri manj sloviti člani dosti bolj doživljeno (Bersenjev, Pavlov).

Iste vrline in slabosti, dasi v primerno nižji stopnji, je pokazalo sedanje gostovanje.

Skupina, ki ji je predstavnica M. N. Germanova, je nastopila v Ljubljani v štirih igrah: v Dostojevskega «Selu Stepančikovem», v Dickensovem «Življenskem boju», v Andrejeva «Jekaterini Ivanovni» in v Ibsenovi «Gospé z morja». Prvi dve deli je režiral Masalitinov, tretje Germanova, četrto Germanova in Masalitinov.

Prvi dve predstavi sta bili režijsko globoko izdelani, dočim tega o poslednjih dveh ni mogoče trditi. «Selo Stepančikovo» je bilo res interpretacija Dostojevskega. Hlastno, nemirno, polblazno je bilo odigrano v viharnem slogu tega silovitega genija. Bilo je prava — ne groteskna — marveč strašna in mučna komedija. — Posebno izrazito pa se je pokazala režiserjeva roka v «Življenskem boju». Ono osnovno načelo ruskega gledališča, ki je bilo zgoraj omenjeno, je uporabno samo pri delih največjih genijev, kjer je resnica podana z vso preprostostjo, in pa pri delih pisateljev, ki v svoji umetnosti gredo za sličnim predstavljanjem, kot ruski režiser v svojem delokrogu. So pa tudi dramatik, ki jih je treba uprizarjati bolj komplicirano, da njihova komplicirano razodeta resnica postane tako plastična, kot resnica preprostih v preprostem igranju. Pri Dickensu se je Masalitinov odločil za tako pot. In dasi je bila ta igra igrana dosti slabotnejše od «Sela Stepančikovega», je režiser vendarle znal pokazati groteskno sentimentalni Dickensov obraz. Pri Andrejevu je bilo malo soigranja, resnične ubranosti pa sploh ne, zato tudi ni docela izčrpala karakteristične vsebine dela. Andrejev sam operira v režijskih opazkah s precejšnjim vnanjim aparatom, ki bi ne smel izostati. Splošni vtis te predstave in «Gospé z morja» je bil ta, kot da to nista toliko predstavi vsega osebja, temveč predvsem nastop glavne tragedinje — česar bi od ruskih gostov ne pričakovali. Kljub pomanjkljivostim, ki jih drama v resnici ima, je v nji vseeno toliko duha, da bi bila lahko uprizoritev prav lepa. «Gospa z morja» je bila sicer enotnejša od «Jekaterine Ivanovne», bolj izrazita, toda občutno poenostavljena. Tu pa res zadene večji del krivde delo samo, čigar problem in njegovo umetniško vrednost je današnji čas pre-rastel. Zakaj predstaviti «Gospo z morja» kot skrivnostno in mistično bitje je dandanes nemogoče in bi bilo smešno. Predstaviti jo kot navadno meščansko gospo, ki je enostavno bolna — tako so storili Rusi —, je pa vse preveč hrupa za prazen nič.

O posameznih igralcih sledeče: Masalitinov je igral polkovnika, dr. Jadlerja, Stibeljeva in Wangla. Pogodil je značilnosti vseh štirih tipov in jih je kljub močni karakterni sličnosti lepo individualiziral. Masalitinov je preprost v

sredstvih, toda zelo resničen in neposreden. Deklamacija v dobrem zmislu je skoro edino njegovo izrazilo. Mimika in gesta sta omejeni do skrajnosti. Pavlov je najmočnejši igralec v skupini. Ogromna vloga Fome je pokazala vso njegovo silo. Pavlov je igralec ogromne spretnosti in znanja, koncept njegovih vlog je pretežno umstven, vendar je prepričljiv in sugestivni interpret. Z enako virtuoznostjo je igral Mentikova, ki pa ni bil postavljen v prave meje. Bil je bolj karikatura kot portret; smešen, ne pa brezpomemben in ničev. Vasiljev je igral dve precej neizraziti vlogi: v «Selu Stepančikovem» nečaka, v Dickensu Alfreda. Prvi vlogi je znal dati živo značajnost, ki v romanu niti ni tako izrazita; na Alfredu pa ni umel pokazati novih bistvenih potez, ki bi bile potrebne, da bi Dickensov junak oživel in nas zainteresiral. Kot Teplovskij je bil premalo gladek in premalo nesramen in samozavesten. Njegov način igranja je preprost, neštudiran in bolj vsestranski kot pri Masalitinovu, dasi manj intenziven. Sličen način igranja je pokazal Komisarov, ki pa kaže manj iznajdljivosti in domiselnosti kot Vasiljev. Izrazit grotesken dar, ki pa je nekam sirov, je Sjerov. Zelickij, Šarov, Bogdanov so igralci povprečne kakovosti. Vyrubov (Warden in Tujec) je močno povprečen igralec: velika poza in retorika.

Največja zvezda med ženskim osebjem je Germanova. Velik del slovesa, ki ga Germanova ima, izvira gotovo iz vrlin, ki so pri umetnosti sekundarnega značaja (postava, glas, lepota itd.). Njena igra je bolj rafinirana kot globoka, bolj virtuozna kot resnična. Zato težko ogreje. Občudovanje, ki ji ga izkazujejo, je podobno občudovanju, ki ga je deležen tehnično silno izurjen pijanist, dasi nima bogve česa povedati. Tako je igrala «Jekaterino Ivanovno», ki pa le ni bila ženska, o kateri se Koromislov zavzet vprašuje: ali je to razpadajoče, gnijoče truplo, ali ženska, ki gre po svoji čudni poti v kraljestvo božje? Močno poenostavljena je bila tudi «Gospa z morja», kar je bilo pa že omenjeno. Germanova ni tragedinja prvega reda. Največjo prisotnost in iskrenost v igri je pokazala Bahareva. Njena Sašenka je bila mogoče najboljša ženska vloga vseh štirih predstav. Izbruh radi Fome je vreden, da ga ne pozabimo. Igralka čisto drugega kova je Križanovska. Njena igra je stilizirana in nekako ne spada v igranje ostale skupine, toda v svoji smeri je dosegla tolikšno stopnjo, da s svojo lepo igro ni razdirala enotnosti. Njena slabotnejša stran je deklamacija. Še slabša v deklamaciji je Krasnopol'ska, ki sploh spada med neizrazite moči skupine. Groteskno plat zavzema v ženski skupini Grečeva, pri kateri tudi ni bilo brez nepotrebnega pretiravanja, dasi ni bilo tiste brutalnosti, ki smo jo opazali pri Sjerovu. Omeniti je treba še Lizo Skrjabinine, Perepelicino Levicke, zlasti pa generalico Tokarsko, ki je bila v tej vlogi pretresljiva.

Nad povprečno kakovost dobrih odrov se je dvignila samo predstava «Sela Stepančikovega», ki nam bo ostalo trajno v spominu. Ostale predstave nam niso povedale nič izrazito novega, «Jekaterina Ivanovna» pa je bila celo z našim merilom merjena — šibka in brezbarvna. *Josip Vidmar.*

Beležka. Prof. Arturo Cronia nam z ozirom na poročilo, ki je izšlo v letošnji marčevi številki Ljubljanskega Zvona, sporoča, da on ni prevajalec Grafenauerjevega članka «La nuova letteratura slovena» («L'Europa orientale», 1924, 1. št.), češ, «da on res ni in ne bi bil kos' takšnemu prevodu». *Uredništvo.*

V s a k o v r s t n a
zavarovanja sklepa
pod različnimi
pogoji najugodnejše

Slavija

jugoslov. zavarovalna
banka v Ljubljani,
ki je vseskozi pravo
slovansko podjetje

Podružnice: Ljubljana,
Zagreb, Beograd, Sarajevo,
Novi Sad, Split in Osijek

Pogosta poročila o požarih in vlomih Vas svare, da takoj zavarujete svoja poslopja, pohištvo in drugo premičnino proti ognju in vlamu. Nestanovitnost v denarni vrednosti Vas sili, da si zagotovite kapital, ki Vam bo na razpolago v onem letu, ki si ga določite danes. Starši, skrbite za doto svojih hčera in sinov; oženjenci, zagotovite soprogi existenco, ako Vas nenadoma zadene smrt! Bodite pripravljeni na nepričakovane nezgode in plačila zaradi prevzetih jamstev

Hipotekarna banka jugosl. hranilnic

(prej Kranjska deželna banka)

Šelenburgova ulica LJUBLJANA Šelenburgova ulica

IZVRŠUJE vse bančne posle

SPREJEMA vloge na knjižice in na tekoči račun
proti najugodnejšemu obrestovanju

DAJE vsakovrstne kredite in predjme ter hipotekarna in komunalna posojila

Narodna tiskarna v Ljubljani

se priporoča za izvrševanje vseh tiskarskih del, kakor kup-
čijskih tiskovin, časopisov, knjig, tiskovin za urade, hranilnice
in posojilnice, sporede, posetnice, kuverte itd.

Telefon št. 304 Točna postrežba, nizke cene! Telefon št. 304

**Ako hočete
imeti dobro
kavo, rabite**

**Kolinsko
kavino primes!**

Velika
izbera!

Moderne moške
in deške konfekcije

lastnega izdelka

J. ROJINA

Posebni
oddelek za krojaštvo po meri

Velika
izbera!

Velika
izbera!

Velika
izbera!

Mestna hranilnica ljubljanska

(Gradska štedionica)

v Ljubljani.

Stanje vložnega denarja preko 90 milijonov dinarjev ali 360 mil. kron.
Sprejema vloge na hranilne knjižice in tekoči račun proti najugodnejšemu
obrestovanju.

Zlasti plačuje za vloge proti dogovorjeni odpovedi v tekočem računu
najvišje mogoče obresti.

Jamstvo za vse vloge in obresti, tudi tekočega računa, je večje kakor
kjerkoli drugod, ker jamči za nje poleg lastnega hranilničnega
premoženja še

mesto Ljubljana

z vsem premoženjem in davčno močjo. Zaradi tega nalagajo pri njej tudi
sodišča denar mladoletnih, župni uradi cerkveni in občine obč. denar.

Naši rojaki v Ameriki nalagajo svoje prihranke največ v naši hranilnici,
ker je denar popolnoma varen.

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Erjavec Fran, *Brezposelnost in problemi skrbstva za brezposelne*. Ljubljana, Zvezna tiskarna. 1924. 80 str. Cena broš. 12 Din., vez. 17 Din. (Splošna knjižnica, 27. zvezek.)

Finžgar F. S., *Zbrani spisi*. IV. zv. (Dečva Ančka in Srečala sta se.) Ljubljana, Nova založba. 1924. 200 str.

Humek M., *Domači vrt*. Praktičen navod, kako ga uredimo, obdelujemo in krasimo. Ljubljana, Jugoslovanska knjigarna. 1924. 195 str. z 69 podobami in 2 barvnima slikama. Cena broš. 48 Din., trdo vez. 60 Din.

Karafiat Jan, *Kresničice za male in velike otroke*. Iz češčine prevedel Fran Bradač. Ljubljana, Učiteljska tiskarna. 1924. 109 str. Cena 20 Din.

Kolin Marcel, *Jugoslovenci u Južnoj Americi u radu za svoj narod*. Predgovorom popratio Ivan Meštrović. Pogovor napisao J. F. Lupis-Vukić. Sa 15 slika i 1 zemljevidnom kartom. Zagreb, Bibliografski zavod. 1920. 76 str. Cena 12 Din.

Kultura Słowiańska. Dwutygodnik poświęcony szerzeniu wiadomości o życiu narodów słowiańskich. Warszawa, Wydawca: «Reklama», księgarski dom konesowy. Redaktor naczelny: A. B. Dostal. № 1. 1924. 16 str. Cena 1 zl.

Mirk Vasilij, *Mladinski album za klavir*. Dunaj, Samozaložba. 1924. 8 kompozicij.

Sič Albert, *Slovenski narodni slog*. Kmečke hiše in njih oprava na Goronjskem, I. Ljubljana, Zvezna tiskarna in knjigarna. 1924. 4 str. + 15 podob. Navadna izdaja 90 Din, luksuzna 140 Din.

*Weininger Oto, *Misli o polnom problemu*. S nemačkog Mirko Danjanović. Beograd, Stamparija «Prosveta». 1924. 80 str. Cena 15 Din.

„LJUBLJANSKI ZVON“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta 60 Din, za četrt leta 30 Din, za inozemstvo 140 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruge v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54

Zeyer-Bradač: **Tri legende o razpelu.**

Vez. 20 Din, po pošti 1:25 Din več.

Šorli: **Zadnji val. Roman.**

Broš. 42 Din, vez. 48 Din, pošt. 1:50 Din.

Nejedly: **Smetana.**

Broš. 30 Din, po pošti 1 Din več.

Sienkiewicz: **Potop. 1. in 2. sn.**

Broš. s poštnino 25 Din.

Linhart A.: **Županova Micka in Veseli dan. Drami.**

Broš. 20 Din, po pošti 1 Din več.

Fogazzaro-Budal: **Svetnik.**

Roman. Broš. 64 Din, vez. 72 Din.

Novačan: **Samosilnik. Povesči.**

Vez. 48 Din, broš. 40 Din, po pošti 1:50 Din več.

Frana Maslja-Podlimbarskega:

Zbrani spisi. I. zvezek.

Uredil dr. J. Štebinger. Broš. 70 Din, po pošti 2 Din več.

Hurban Vajanski: **Leteče sence.**

Povest. (Prevodna knjižica.) V. 28 Din, broš. 22 Din, po pošti 1:50 Din več.

Veber: **Znanost in vera.**

(Pota in oilji 15. in 16. zv.) Mehko vez. 65 Din, po pošti 1:50 Din več.

Čermelj: **Materija in energija.**

(Pota in oilji 17. in 18. zv.) Mehko vez. 60 Din, po pošti 1:50 Din več.

Sienkiewicz: **Z ognjem in mečem.**

Zgodovinski roman. Vez. 120 Din, broš. 106 Din, po pošti 5:50 Din več.

Coster-Debeljak: **Til Ulenspiegel.**

Roman. 551 strani. Vez. 70 Din, broš. 60 Din, po pošti 3 Din več.

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 152

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska kakor tudi natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svoje najbolje urejeno **knjigoveznico**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste